ALE VERK

Isaac Leib Peretz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

י. ל. פּרץ

אַלט און נײַ

(נײַע פֿאָלקסטימלעכע און אַנדערע געשיכטן)

אַרויסגעגעבן פֿון דער „מאָרגן־פֿרייהייט"
מיט דער דערלויבעניש פֿון ב. קלעצקין פֿאַרלאַג, פּוילן

Published by the Morning Freiheit

---

by permission of
B. Kletzkin Publishers, Poland

PRINTED IN U. S. A.

BY PROMPT PRESS

אינהאַלט

די ירושה

(אָנשטאָט דער פאָררעדע)

מען האָט צו וויסן געטאָן דעם גערטנער, אז די שענסטע, די ווייסעסטע ליליע, וואָס ער האָט געפלאַנצט און דערצויגן, די שענסטע פון זיין גאָרטן, זיין שטאָלץ און זיין פרייד, איז איבער נאכט פארשוואונדן. —

דורכגעפלויגן איז א ווינט און האָט זי ארויסגעוואָרצלט, מיטגעריסן, אוועקגעטראָגן, און אין ווילדן טרייב געוויס ערגעץ אויפ'ן וועג פארלאָרן — —

עס האָט אים ווי געטאָן, דעם גערטנער.

עס איז זיין ליבסטע בלום געוועזן — זיין שטאָלץ, זיין טרייסט; האָט אים ווי געטאָן דאָס הארץ.

ביים ברעג פון ים ליגט א שיפער און שלאָפט... ער האָט זיך אין מילדן אָוונט געלייגט... אויף דער קייט האָט זיך שטיל זיין שיפל געוויגט, און שטילע זיסע חלומות האָבן איינגעוויגט דעם שיפער'ס הארץ־רייסנדיגע בענקשאפט...

אריבער וועט די נאכט... אָנהויבן בליען וועט דער טאָג... אויף די וועלן־רוקן וועקן זיך גלאַנצן, אָפּגלאַנצן פון מאָרגן־רויט אין מזרח — באפרייען וועט ער דאָס שיפל! און פון נאכט און פינצטערקייט דערלייזט, וועט ער אריינשפרינגען מיט לוסטיגער

קראַפּס, רודערן — די רעשטלעך שאָטן און שלאָף פון די וועלן־רוקן פאַריאָגן — .פּערל וועלן אויפשווימען און אַרומרינגלען זיין שיפל —

העי! העי! אין דער ווייט, אין דער ברייט — איבער וועלן, איבער גלאַנצן, העט! העט! צו נייע ברעגן, צו נייע וועלטן — — .

און עמיץ גייט דורך, רירט אים אָן ביים אַקסל:

— שיפער — דיר חלום'ט, און דער ווינט האָט זיינס געטאָן, ער האָט אָפּגעריסן די קייט! די צאָרניג אויפגעברויזטע פּאַליע האָט דיין שיפל פאַרכאַפּט און פאַרטראָגן — און דער הימל, דער הימל צאָרנט, און דער ים צערודערט זיך — רוק דיך אָפּ פון ברעג —

דער שיפער דערוואַכט.

און זיין האַרץ־ווי דערוואַכט און זיין אייביגע בענקשאַפט...

די זון גייט־אונטער, און דער פּאַסטוך אין וואַלד קען זיך זיינע שאָף נישט דערציילן. איינס פעלט, איינס האָט זיך פאַראירט... איינס — דאָס ווייסעסטע, דאָס אינגסטע און דאָס בעסטע...

ער רופט עס מיט די ליבסטע נעמען, מיט אַן אומרואיגער פאַרבענקטער שטימע. פיר־פאַכיג וואַרפט אים דער וואַלד זיין שטימע צוריק — דאָס שעפל ענטפערט נישט. פון אים קיין קלאַנג...

און די זון זינקט אַלץ טיפער און טיפער, דיקער און דיקער ליינן זיך די שאָטנס, אין נעפּל פאַרוויקלען זיך די בוימער...

געשווינד טרייבט ער אהיים די הערט, פאַרשפּאַרט זיי, און כאַפּט אַ לאַמטערן, צינדט אים אָן, און לויפט מיט אַ האַרץ־קלאַפּעניש צוריק אין וואַלד אַריין, זוכן זיין געליבט שעפעלע, דאָס ווייסעסטע, דאָס בעסטע, דאָס אינגסטע — —

קומט ער אין וואַלד אַרײַן ציטערדיג־שטראַלנדיג איז דאָס שוואַכע פלעמל, און פּלוצלונג וועקט זיך דער ווינט, גיט אַ יאָג און לעשט דאָס איינציגע ליכטל אויס — —

אין פינצטערניש און שרעק פאַרזונקען, בלײַבט דער פּאַסטוך אין וואַלד.

און דעם גלויביגן איז מען געקומען אָנזאָגן:

— אַ דונער האָט אַרײַנגעשלאָגן אין דײַן הײליגקײט.... דײַן גאָט, אָן וועלכן דײַן נשמה האָט געהאָנגען, צו וועלכן דײַן האַרץ האָט געבענקט, דײַן איינציגע האָפנונג און רעטונג, — דײַן גאָט איז אַראָפּגעפאַלן און האָט געפּלאַצט, און איז צעשטויבט געוואָרן... און אַ ווינט האָט זיך אויפגעהויבן און זײַן שטויב אויפגעכאַפּט און צעשפּרייט און צעזייט...

צערױסן איז געוואָרן דאָס האַרץ בײַם גלויביגן.

און איך בין דער גלגול פון די אַלע...

איך האָב געירשנ'ט דעם ווייטאָג פון גערטנער, פון שיפער, פון פּאַסטוך, פון גלויביגן — דאָס אַלץ צעזעצט מיר די ברוסט.

דער אַרענדאַר

קאַפּיטל 1.

אַן אַרענדאַר אַ קמצן
און תפלות פון אַן אשה.

אין פּוילן דער מדינה, אונטער צויזמער, וואָס ביי דער ווייסל, האָט געלעבט א איד אן ארענדאר.

איז דער אַרענדאַר געווען אַ גרויסער חשוב ביים פּריץ, און דער פּריץ איז אַ גרויסער מאַגנאַט געווען, איז ער, דער אַרענדאַר, געקומען צו גרוים עשירות.

האָט ער געהאַט פאָלווארקעס מיט וואלד און פעלד, און הערטשאַפטן פון שאָף און רינדער, און הייזער, און בריי־הייזער, און מילן, אויך וואַסער און ווינט; און מזומנים גאָר פיל, א חוץ חובות ביי לייט...

מילא, אַז זיין ליבער נאָמען שענקט מזל, איז אודאי גוט.

איז אָבער דער איד אַ גראָב נפש געווען, און אַ קמצן אַ גרויסער, און נישט געוואוסט פון קיין צדקה: נישט מיד ליד, נישט מאיר־בעל־הנס, נישט מעות חטין, גאָרנישט — און לאָזט נישט קיין אורח איבער דער שוועל.

אַ ווייב האָט ער געהאַט דוקא אַן אשה צנועה וחשובה, פלעגט ער איר אָנטאָן געברוינטע לייד, פאַר א גראָשן צדקה, וואָס זי פלעגט טאָן אונטער זיין וויסן; פייניגן פלעגט ער זי דערפאַר.

וואוילע קינדער האָט ער געהאַט, — אַ פּנים, אין דער מוטער אַריין געראָטן, — האָט ער די אינגלעך אין חדרים אַריין, אין שטאָט אַריין נישט געשיקט; עס זיינען אים די פערד אַ שאָד געווען. און ביי זיך קיין רעכטן מלמד נישט געהאַלטן, נאָר אַ בעלפער בחצי־חנם, וואָס האָט זיי קוים עברי אויסגעלערנט.

האָט פון דעם די אשה נאָך מער צער געהאַט.

פלעגט זי גאַנצענע טעג ווערגן זיך מיט די טרערן אין האַלז. ביינאַכט מיט די טרערן די שטילע אויסנעצן די קישנס. און ערשט ימים־נוראים, אַז מען פלעגט קומען אין שטאָט אַריין, האָט זי אין עזרת־נשים זיך רעכט אויסגעוויינט דאָס האַרץ; די וועלט איינגעריסן.

און אַ תפלה איין־און־איינציגע האָט זי געהאַט אויף די ליפּן און אינ׳ם צעווייטאָגטן האַרץ:

„זאָל זיין ליבער נאָמען זיך מרחם זיין אויף איר מאַן און איבערבייטן זיין האַרץ צום גוטן. זאָל ער נישט זיין אַזוי אַריינגעטאָן אין דער תאוה פון עשירות און אין עולם הזה פון אכילה ושתיה... זאָל ער די נשמה אויך ניט פאַרגעסן. זי זאָל, חס ושלום, אַז עס וועט קומען די צייט, נישט פאַרפאַלן ווערן ווערן אויף כף הקלע...״

און אַזוי האָט זי געבעטן:

„זע, רבונו של עולם, גוטער גאָט, האַרציגער גאָט, ער זאָל באַצייטנס נאָך תשובה טאָן...״

„זאָל ער מיט אַ ברייטער און פולער האַנט צדקה געבן, זאָל ער אַ מכניס אורח ווערן, און זאָל מחנך זיין די קינדער־לעך אין גאָט׳ס וועג, און מגדל זיין לתורה ולחופה, ולמעשים טובים...״

וואָס קאָן מער טאָן אַ צעבראָכן האַרץ פון אַ אידענע?

קאַפּיטל 2.

אַן אָרימער גייער לאַכט
און דער אַרענדאַר גייט זיך באָדן.

איינמאָל, פרייטאג בייטאָג.

זומער־לעב געווען, אַ טאָג — אַ גאָלדענער.

זיצט דער אַרענדאַר, מיט דער גאַנצער משפחה, אונטער'ן פרייען הימל, אין גערטל פאַר'ן הויז, ביים אָנבייסן.

אַ דעמב אַ ריז, מיט צעלאָזטע צווייגן איז אין גערטל געשטאַנען; האָט מען אינ'ם שאָטן פון דעמב דעם טיש געדעקט, מיט כל טוב: פיש, פלייש און צימעס. און אַ שטראָדל; ביים פריץ אויסגעלערנט. און אַ פלעשל אַלטן מעד ביים טיש; כיד הגביר.

זיצט ער זיך אויבן־אָן דער אַרענדאַר, שעפּט נחת פון דער אכילה, פאַרטרינקט מיט'ן אַלטן מעד, און איז מקבל תענוג פונ'ם עולם הזה, סמאָטשקעט מיט די פעטע ליפּן, —

קומט, פון צווישן די בוימלעך אין גערטל, פלוצלונג אַרויס אַן אָרימער גייער, מיט'ן פּעקל אויף די אַקסל...

וואָס טראָגט אַרום אַ גייער? בענדער און בענדלעך, קעמעלעך, נאָדלען און האָר־נאָדלען, און שפּילצייג פאַר קינדער... וכדומה אַזוינע קליינינקייטן...

דערזעט ער די משפחה ביים טיש, שטעלט ער זיך שטיל אָפּ, לאָזט אראָפּ דאָס פּעקל פון די פּלייצעס, גלייכט זיך א ביסל אויס — אַן אַלטער גרויער איד געווען, און אַ שוואַכער, נעבעך.

בעט ער זיך, דער אָרימער גייער:

— קויפט עפּעס, אידן, לאָמיך פאַרדינען אויף שבת...

ווייל זיך צו אים די אשה אויפהויבן; ווארפט אויף איר דער ארענדאר א בייזן בליק, בלייבט זי, נעבעך, זיצן...

— זעט, — מאכט דער גייער, — די זון איז שוין אַזוי הויך, און איך האָב נאָך אויף שבת קיין סימן און קיין צייכן נישט. —

— אוועק! — טרייבט דער ארענדאר, טרינקענדיג...

— שענקט מיר כאָטש — רופט זיך אָן דער גייער — א ביסן אין מויל אריין. די נשמה צו דערכאַפּן... כאָטש וואסער א טראָפּן; ס'ברענט אזוי די היץ...

שלינגט די אשה די געזאַלצענע טרערן און שווייגט. קאָנען די קינדער נישט צוזען דער מוטער'ס צרות און דעם גייער'ס נויט, און הויבן זיך אויף, און גייען אוועק פון טיש, טיפער אין גערטל אריין, און דער ארענדאר שפּרינגט אויף מיט גרויס גרימצאָרן:

— בעטלער־קבצנים האָב איך פיינט, הערסט? ! כ'רוף דעם משרת, ברעכט ער דיר א ביין!

הויבט דער גייער צוריק אויף דאָס פּעקל אויף די פּלייצעס, קרעכצט אָפּ און, האַלטנדיג אין גיין, פרעגט ער:

— און פאַר גאָט, ארענדאר, האָט איר גאָר קיין מורא נישט?

— ניין!

און ער צעפראַלט זיך, דער עם־הארץ:

וואָס קאָן אים גאָט טאָן?

„וועט ער שיקן א פייער פון הימל און אוועקלאָזן די הייזער, בריי־הייזער און די מילן, מיט די שפּייכלערס מיט תבואות —

מיט'ן רויך, בלייבן אים נאָך אַלץ די פּאַלוואַרקעס מיט וואַלד און פעלד...״

און דער אַלטער מעד שטייגט אַלץ מער און מער אין קאָפּ אריין, און ער באַרימט זיך ווייטער:

און זאָל ער יאָרן לאַנג נישט לאָזן וואַקסן אין פעלד, בלייבט אים נאָך אַלץ די והותר: מזומנים אין קאַסע, וועקסלען אין טייסטער...

און זאָל ער שיקן גנבים, זיי זאָלן אויפברעכן די קאַסע און צונעמען אַלץ... מאָנט ער אַלץ די חובות אָפּ... זיין פּריץ איז דער שופט, און וועט אים גלויבן אויפ'ן וואָרט.

צעוויינט זיך די אָרימע אשה, די ווערטער הערנדיג, אויף א קול, און גייט אויך אַוועק פון טיש... צעלאַכט זיך פּלוצלונג דער גייער און נעמט זיין וועג, און פאַרשווינדט צווישן די ביימער, און דעם אַרענדאַר ווערט עפּעס אין אַלע אברים היים.

נעמט ער אַ האַנטוך פון שטוב אַרויס און גייט זיך באָדן צו דער ווייכסל...

קאַפּיטל 3.

אַ פויגל לאַכט און דער אַרענדאַר בלײַבט אַ נאַקעטער.

באָדט ער זיך אַזוי און קילט זיך, און שעפּט נחת פון קאַלטן וואַסער, און שווימט — אַ יונג מיט ביינער געווען! — מיט'ן וואַסער, קעגן וואַסער, און אַרום און אַרום דער קעמפּע, וואָס אין דער מיט פון דער ווײַכסל אונטער צווימער, און מאַכט קונצן אַלערליי: אויפ'ן רוקן און טריט־וואַסער, און ליגט „שטילע הענט" — —

דערהערט ער פלוצלונג פון דער קעמפּע, פון צווישן די נידעריגע ביימלעך, וואָס וואַקסן דאָרט, אַ פויגל־קול, פאַרנעמט עס אים, דאָס קול; ער האָט נאָך אַזאַ שפּילן פון אַ פויגל נישט געהערט...

האָט ער דאָך תאווה צו אַלעם; מוז ער דעם שפּיל־פויגל האָבן, אין שטוב אין אַ שטײַגל האַלטן, אַזאַ שפּיל־פויגל האָט דער פריץ נישט!

שפּרינגט ער אויף דער קעמפּע אַרויף — דערזעט ער דעם פויגל...

אויף אַ צווײַגל פון אַ נידעריג ביימל איז ער, דער פויגל, געשטאַנען, און, אַ חוץ דעם זיסן קול, אַ פויגל — אַ פאַרנע־מעניש; אַ גאָלדענער פויגל. און רואיג שטייט ער זיך, דער פויגל, און זינגט זיך זײַן ליד, גלייך ער זעט זײַן שונא נישט.

שלייכט ער זיך, דער ארענדאר, צום בוימל צו, און שפּרינגט־אונטער מיט אן אויסגעשטרעקטער האנט און כאפּט — לופט אין דער פּויסט אריין. דער פויגל האָט זיך איבערגעהיפּט אין דער שטיל, אויף א צווייג — אן אנדערן, אויפ׳ן בוימל פון דער צווייטער זייט...

גייט ער נאָך, דער ארענדאר, אויף די נעגל, שפּרינגט ער ווייטער אונטער, היפּט דער פויגל ווייטער שטיל אוועק, און שטייט שוין אויף אן אנדער בוימל. שלייכט ער זיך ווייטער צו, היפּט דער פויגל, ביי זיין שפּרונג, צו א דריטם אוועק, און שטייט שוין ווייטער, און שפּילט! שלייכט ער זיך אים אלץ נאָך און נאָך, פון צווייג צו צווייג, פון בוימל צו בוימל... ער שפּרינגט, דער פויגל היפּט... אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז דער ארענדאר פאלט אין כעס אריין און רופט צום פויגל אזוי:

—ווארט, ווארט! כאפּן וועל איך דיך שוין, מיך וועט נישט מיד מאכן קיין פויגעלע, נאָר שוין נישט דיין זינגען וויל איך צונד, איך האָב דיך שוין פיינט! ווארגן וועל איך דיך, פויגעלע, אוןווארפן פאר מיין הונט...

צעלאכט זיך פלוצלונג דער פויגל ווי א מענטש, און גיט א שאָס ארויף אין דער הויך, און פארשווינדט אונטער׳ן הימל.

בלייבט דער ארענדאר שטיין פארטומלט. עס דאכט זיך אים, אז דאָס איז דאָס זעלבע קול, מיט וועלכן דער אָרימער גייער האָט געלאכט. לאָזט ער זיך, מרה־שחורה׳דיג, צוריק אין וואסער אריין און שווימט, שוין אָן גבורות און קונצן, צוריק איבער דער ווייכסל, צום אָרט, וואו ער האָט זיך אויסגעטאָן, און געפינט די זאכן נישט!

קאַפּיטל 4.

דער אַרענדאַר נעמט בײַ זײַן
אײגן הויז קצבה און אַנט־
לויפט צום פּריץ.

אַז דער אַרענדאַר האָט דערזען, אַז די זאַכן זײַנען נישטאָ, האָט ער, ווי דער שטײנער איז פון אַ גראָב נפש, אָנגעהויבן צו פלוכן אויף אַ קול.

שילט ער דעם גנב, וואָס האָט אים איבערגעלאָזט אין אַזאַ הײט.

דערנאָך לויפט ער אויף־און־אָפּ בײַם ברעג פון דער ווײַכסל און שרײַט, און רופט, — ענטפערט אים אַ צעריסן דעמפּיג ווידער־קול פון נאָענטן שיטערן וועלדל.

די זון האַלט אין זינקען; קײן לעבעדיגע נשמה אויף ווײַזע און פעלד — לאַנג שוין אָפּגעשטעלט די אַרבעט — —

אַ מעסער*) קומט אָן צושווימען איבער דער ווײַכסל; פון דאָרט ווערט ער קײן הילף נישט באַקומען. און ער ווײס דאָך נישט גײן אַ נאַקעטער איבער דער פאַרשטאָט. מען וואָלט געלאָפן אויף זײַן בײז וואונדער; געמײנט: משוגע געוואָרן דער אַרענדאַר...

*) פּאָס, טראַטווע.

דערווייל דערשפּירט ער הונגער: נאָכ'ן באָדן מיט'ן שווימען, און אַזוי לאַנג אין מויל נישט געהאַט.

און קעלט דערצו: צוגעפּאַלן אַ קילער אָוונט; עס קלאַפּט אים אַ צאָן אָן אַ צאָן...

דערמאָנט ער זיך, אַז הונגער און קעלט זיינען צוויי קבצנ'ישע זאַכן; ווערט ער אומרואיג. באַפאַלט אים נאָך אַ גרימצאָרן אויף זיך אַליין: ווי לאָזט זיך אַ מענטש אַזוי אַראָפּפירן פון וועג פון אַ נאַרישן פויגל; וואַרפט ער זיך אויף דער ערד מיט אַ שטומען כעס. —

און די אַראָפּגעלאָזטע זון קוקט אַרויס פון דער וויכסל מיט אַ ברענענדיגער ראַנד, גלייך זי שפּעט אויס אים.

די אידישע הייזלעך אויפ'ן רוקן פון בערגל הויבן אָן דער־ווייל אויפשיינען, און די פענצטערלעך בליצן שבת'דיג, נחת'דיג.

אין פאָרשטאָט צינדן זיך פּאַמעלעך אָן די קליינע פּויערישע פענצטערלעך און פרייליך טאַנצן די פייערלעך; פייערלעך ווייזן זיך אויך אויף די שווימענדיגע פּאַסן איבער דער וויכסל.

קומט אים אויס, אַז דאָס אַלץ איז אים להכעיס...

איז ווייניג, שווימען נאָך אָן אין דער שטילקייט קלאַנגען פון אַלע זייטן: פון שטאָט — „קבלת שבת"; פון פאָר־שטאָט — דאָס געזאַנג פון פּויערישע יונגוואַרג אין גאַס; אויף אַ פּאַס שפּילט עמיץ מאַנדאָלינע; אַ פּייפערל העלפט אונטער...

און ער מוז דאָ ליגן אין געהאַקטע וואונדן...

צערייצט עס אים נאָך מער.

ליגט ער אויף דער ערד, און בייסט די נעגל פאַר כעס, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז אַלץ איז שטיל און אויסגעלאָשן גע־וואָרן. און הויבט זיך אויף, און לויפט אַהיים אויף אונטער־וועגן, איבער די וויזן; נעץ אַרויס, נעץ אַריין...

קומט ער, אָן אָטעם און קוים אַ לעבעדיגער צו צום הויז, איז עס שוין איינגעהילט אין חושך: טיר און טויער פאַרהאַ־מערט, די פענצטער פאַרמאַכט און פון אינעווייניג פאַרלאָדנט...

פאַלט ער ערשט רעכט אין כעס אריין:

— כּאַליען שוין; נישט געוואַרט אויפ'ן באַלעבאָס!

ער וועט זיך שוין אָפּרעכענען מיט אַלע; מיט דער פלונית'טע דער עיקר... דעם משרת וועט ער אַרויסטרייבן ווי א הונט...

און גיט א לויף צו צום טויער, און הויבט אָן קלאַפּן מיט די פויסטן.

לויפט פון קיך, אויפ'ן הויף אַרויס, דער משרת מיט א געשריי:

— עי, דו, שלעפּער איינער! דאָ איז נישט קיין אורחים־הויז! דער באַלעבאָס וועט דערהערן, הייסט ער דיר ברעכן א ביין!

פאַלט עס דעם אַרענדאַר, ווי א בליי אויפ'ן האַרץ; די ווערטער האָט ער דעם אָרימען גייער געזאָגט: „ער וועט אים הייסן ברעכן א ביין!"

דערווייל איז דער משרת צוגעקומען און אַרויסגעקוקט דורך א שפּאַרע פון טויער. דערזעט ער א נאַקעטן, כאַפּט ער זיך אָן ביי די זייטן פאַר געלעכטער:

— א נאַקעט משוגעת, כאַ־כאַ־כאַ!

לאַכן דעם אַרענדאַר אין די אויערן: דער משרת, דער גייער און דער פויגל צוזאַמען. לויפט ער אַוועק צום פענצטער פון זיין שלאָף־שטוב —

— גיטעלע, — קלאַפּט ער אָן, — גיטעלע, עפן מיר אויף...
דערהערט ער, ווי א קול פון א מאַנספּאַרשוין, גאָר עפּעס אַזוי ענליך צו זיין אייגן קול, פרעגט אין שטוב מיט גרויס וואונדער:

— גיטעלע, ווער קאָן דיך עס רופן ביינאַכט, און אירצט דיך אפילו נישט?!...

— כ'ווייס נישט, מיין מאַן, — הערט ער גיטעלע'ס ענט־פער, — עפן אויף לאָדן און פענצטער, און גיב א קוק, — אפשר האָט זיין ליבער נאָמען, וואָס האָט דיך איבערגעביטן, דיר א מצוה צוגעשיקט...

„איבערגעביטן? ווען? ווי אזוי פארביטן?" ארבעט אומזיסט דעם ארענדאר'ס מוח. עפנט זיך דערווייל, פון אינ־ווייניג, דער לאדן, דערנאך דאס פענצטער, און עמיץ קוקט ארויס — —

ווערט דער ארענדאר שוין גאר צעטומלט: זיין פנים, זיין העמד, רויט אויסגענייט, — אויך נאכגעמאכט דעם פריץ! — און זיין שלאף־מיצל מיט'ן זילבערנעם קווייטל —

און „יענער" — הערט ער — זאגט:

— גיי נישט צו, גיטעלע, עפעס א נאקעט משוגעת... א רחמנות! דערלאנג מיר פאר אים עפעס, די חרפה צוצודעקן; נאר אלטווארג, גיטעלע, ער וועט אין זיין משוגעת סיי ווי סיי אלץ פון זיך אראפרייסן...

— גיב, גיטעלע, א העמד, א פאר פלודערן... און א היטל,— מיט'ן בלויזן קאפ איז ער אויך! — און א חלה, גיטעלע, — ער איז אודאי אויסגעהונגערט, נעבעך!

בלייבט דער ארענדאר פארשטיינערט. און אין א ווײַלע ארום זעט ער מיט אויסגעגלאצטע אויגן, ווי „יענער" ווארפט אים דאס אלץ ארויס! און דאס פענצטער ווערט באלד פון אינעווייניג פארמאכט און פארלאדנט...

— אן אומגליק האט מיך געטראפן, — ברעכט זיך דער ארענדאר די הענט, — עפעס א שווינדלער געקומען, פארשטעלט זיך און צוגענומען מיין האב־און־גאב...

לויפט ער צום לאדן פון דער קינדער־שטוב, קלאפט אן און רופט:

— יענקעלע, משה'לע, שיינדעלע! אייער טאטע קלאפט! עפנט אויף! ס'האט אים אן אומגליק געטראפן...

זיינען, א פנים, די קינדער נאך נישט געשלאפן.

ענטפערט יענקעלע פון בעט ארויס:

— מאכט נישט קיין חוזק, איד... מיין טאטע איז ערשט די רגע דא געווען... די קישנס מיר פארריכט...

משה'לע באַרימט זיך:

— מיט מיר קריאת־שמע געלייענט...

שיינדעלע מיט'ן קלינגענדיגן קול'כל באַשטעטיגט:

— יאָ, יאָ! און אונז אַלע דריי, צום ערשטן מאָל, גע־קושט... א „גוטע־נאכט" געזאָגט...

— מיט מיר וועט ער אַלע אָוונט קריאת־שמע לייענען! — באַרימט זיך משה'לע ווייטער.

און יענקעלע שיט צו זאַלץ אויף די וואונדן:

— און היינט איז שטאָט געווען, דער טאַטע! פאַר אונז א מלמד באַשטעלט; ר'וועט קומען מוצאי־שבת, באַלד נאָך הבדלה וועט ער קומען, יאָ, יאָ!

גיט נאָך שיינדעלע, נאָך א ישוב, צו:

— הערט, ר' איד! נארן דארף מען נישט... נאָר אויב עס פעלט אייך עפּעס, האָט קיין מורא נישט, קלאַפּט אָן ביים טאַטישע'ס פענצטער... וואָרן, די מאַמע זאָגט, אז גאָט, ברוך הוא, האָט אויסגעהערט איר געבעט, און דעם טאַטן איבערגע־ביטן, א גוטן, וואויל'ן טאַטן האָבן מיר אַצינד! —

„שלעכט, דאָ איז א שרעקלעכער שווינדל געשען!" — פלאַמט אויף אין אַרענדאַר'ס מוח, — אָפּגענאַרט דאָס ווייב, די קינ־דער! מען מוז, כאָטש האַלבער נאַכט, לויפן צום פּריץ! אין קייטן וועט ער אים פאַרשיקן!"

קאַפּיטל 5.

דער אַרענדאַר באַקומט שמיץ
און שלאָפט איין אין ראָוו
ביים וועג.

וועט ער דאָך נישט לויפן נאַקעט, און די געדערים ליגן אים נישט אויף אַן אָרט; לויפט ער צוריק צום ערשטן פענצטער, כאַפּט און מאַכט צוויי־דריי בים פון קוליטש, ציט אויף זיך ארויף די בגדים, טראַכטנדיג דערביי מיט כעס:

„אהאַ! דאָס האָט די פלונית'טע, אונטער מיין וויסן, פאַר די שנאָרערס אָנגעגרייט! באַצאָלט וועט ווערן מיט'ן פּריצ'ס הילף — מיט פּראָצענט!"

און ער לויפט.

לויפט ער איבער'ן גערטל און שלאָגט זיך, אין איילעניש, אָן אָן אַ בוים; פּונקט אָן דעם בוים, אונטער וועלכן דער אָרימער גייער איז געשטאַנען.

— תלין מיינער! — שרייט ער אויס גלייך יענער וואָלט נאָך דאָרט געשטאַנען, און לויפט אַרויס, מיט שוויים באַדעקט.

צום פּריץ איז אַ מהלך. זומער איז די נאַכט נישט קיין גרויסע. קומט ער צו צום הויף, הויבט שוין אָן גרויען דער טאָג.

זעט ער דורך די אייזערנע שטאַכעטן, אַז דער פּאַלאַץ איז באַלייכט; עס רודערט זיך אין פּאַלאַץ. אין גרויסן, ברייטן הויף שטייט געשפּאַנט דעם פּריצ'ס קאַטש, די פערד הירזשען און קלאַפּן מיט די פּאָדקאָווען אָן די שטיינער. — דער פּריץ קומט אַרויס, זעצט זיך אין קאַטש אַריין, מען עפנט דעם טויער...

אַ קנאַק מיט דער בײַטש, די קאַטש רירט זיך פון אָרט, — אַרום דער קאַטש רײַטן פיר פון פריץ'ס קאָזאַקלעך, מיט שטורקאַצן אין די הענט; נאָך דער קאַטש — די רעשט...

מען פאָרט אַרויס פון טויער.

מײַן אַרענדאַר קלערט נישט לאַנג, גיט זיך אַ וואָרף פאַר די פערד אין דער ברייט, דער שמייסער האָט קוים צײַט געהאַט אײַנצוהאַלטן די פערד.

— וואָס איז? — פרעגט דער פריץ פון קאַטש אַרויס.

לויפט צו צום אַרענדאַר אַ קאָזאַקל און בויגט צו אים אַראָפּ דעם שטורקאַץ, קוקט און ענטפערט צו דער קאַטש צו:

— עפּעס אַן אָרימער איד!

שפּרינגט אויף דער אַרענדאַר:

— פריץ־לעב, חלילה, נישט קיין אָרימער איד... איך, דײַן אַרענדאַר, מיט אַ נויטיק משפּט... סכנת נפשות! אַ גנב, אַ שווינדלער —

— ווער עס איז, — האַקט אים דער פריץ איבער, בייז, — איך פאָר צום סעים, —

און אַז דער אַרענדאַר וויל נישט אָפּטרעטן:

— זאָל ער גיין צום רב! טרײַבט אים פון וועג!

קאַרגן די קאָזאַקלעך פאַר אַ איד קיין נאַהאַיקעס נישט; קאָלערט זיך דער אַרענדאַר, אונטער די שמיץ, פון וועג אַראָפּ, אין ראָוו אַרײַן...

די קאַטש איז פאַרשוואונדן.

שטיל איז געוואָרן. און דער געשמיסענער, צעווייטאָגטער אַרענדאַר שלאָפט אײַן אין ראָוו בײַם וועג...

קאפיטל 6.

פון ראָוו צום רב,
פון רב אין הקדש אַריין.

נישט לאַנג איז דער אַרענדאַר געשלאָפן אין ראָוו...

קוים האָט זיך רעכט געררויטלט דער מאָרגן, און פון די פענצטער אין פּאַלאַץ, די געביידן אַרום פּאַלאַץ, און פון די ווערבעס אין ביידע זייטן טראַקט האָבן זיך אויפגעהויבן פויגל, גאַנצע שאַרן מיט אַמאָל, און געלאָזט זיך מיט גערויש און געפּילדער אַרויף, אַרויף צום ליכטיגן הימל...

האָט עס אים אויפגעוועקט. פאַרשטייט ער נישט, וואָס ער טוט דאָ? וואָס עס ברעכן אים אַזוי אַלע ביינער? ווי קומט ער צו ליגן און שלאָפן אין ראָוו? וואָס פאַר קליידער טראָגט ער עס? וואָס פאַר אַ בייזער חלום חלום'ט זיך אים?

פליט גראָד אַ פויגעלע נידעריג פאַרביי, מאַכט אַ ראָד אַרום זיין קאָפּ, קוקט אים מיט די לוסטיג־לאַכנדיגע אויגעלעך אין פּנים אַריין; דערמאָנט ער זיך פּלוצלונג אַלץ מיט אַמאָל, און כאַפּט זיך אָן ביים קאָפּ...

מען האָט אים באַ'גנב'עט און באַשווינדלט, און דער פּריץ, דער שופט, איז אַוועק קיין וואַרשע צום סעים! איבערגעלאָזט אים, ווי אַ יתום...

פאַלט אים איין: אַז מען מוז דערווייל אָפּראַטעווען די חובות ביי לייט.

לויפט ער צו דער פֿאַרשטאָט, קלאַפּט אָן ביים ערשטן בעסטן פֿויערישן בעל־חוב —

— עי, וואסיל, כ׳דאַרף גראָד נויטיג געלט, גיב מיר אָפּ דעם חוב, אָדער א ראטע אויפ׳ן חוב —

קוקט וואסיל דורכ׳ן פענצטערל ארויס און פרעגט:

— ווער ביזטו, איד? וואָס פאר א חוב האָסטו ביי מיר?

— דערקענסט מיך נישט? איך בין דאָך דער ארענדאר!

צעלאכט זיך וואסיל אויף א קול און קומט ארויס מיט דער גאנצער משפחה פאר דער טיר.

— געפעלט אייך — פרעגט ער — אזא משוגעת? טראָג דיך אָפּ, איך רייס אויף דיר אָן די הינט...

לויפט דער ארענדאר צום צווייטן בעל־חוב, און טרעפט אים שוין פאר דער טיר.

מיט גראבלעס צום היי גייט ער. דערזעט אים דער פויער, לויפט ער צו צום פענצטערל, פויקט מיט די פינגער דורך דער שויב אין שטוב אריין און רופט:

— עי, קינדער! קומט ארויס, וועט איר זען א משוגע׳נעם איד...

און אזוי איבער דער גאנצער פאָרשטאָט. מען לויפט אויף זיין בייז וואונדער; מען ווארפט אים נאָך שטיינער און שטע־קענס; די הינט רייסן אים די פאָלעס.

קוים א לעבעדיגער איז ער פון פאָרשטאָט ארויס, אין שטאָט אריינגעקומען, און לויפט צו די אידישע בעלי־חובות...

און ער האָט שוין די עצה נישט צו זאָגן, אז ער איז דער ארענדאר. זאָגט ער, דער ארענדאר האָט אים געשיקט נאָך געלט! און גיט סמנים, און ווייסט דאָך און קען געבן אמת׳ע סימנים... טרייבט מען אים פון טיר צו טיר ווי א סוטה: א איד — א משוגעת, קומט שבת נאָך געלט!

זעט ער, אז ער איז אינגאנצן פארלאָרן, זעצט ער זיך אנידער אין מיטן מארק אויף א שטיין און וויינט אין הארץ אין דער שטיל, מיט טרוקענע אויגן —

דער עולם גייט פֿאַרביי דאַווענען, וואַרפֿט אויף אים איינער דעם צווייטן:

— נעבעך, אַ משוגע׳נער איד... ווער ווייסט, פֿון וואַנען...

איינגלעך שטעלן זיך אָפּ... מען וואַרט נאָר, די עלטערע זאָלן אַוועקגיין אין שול אַריין, וועט מען זיך נעמען צום משוגעת... מען זאַמלט שוין שטיינדלעך אין די טאַשן אַריין.

כאַפּט ער זיך אויף און אַנטלויפֿט באַצייטנס באַרג־אַראָפּ, צום וואַסער צו. דערזעט ער זיך אין׳ם וואַסער, דערקענט ער זיך נישט! גאָט, ווי ער זעט אויס: צעוואָרפֿן די האָר, צעקנייטשט און צעקנוידערט דאָס פּנים, איינגעפֿאַלענע ברענענדיגע אויגן... און עפּעס גרויער איז ער געוואָרן איבער נאַכט! כאַפּט אים אָן אַ גרויל: עפּעס איז ער אַזוי ענליך געוואָרן צום אָרימען גייער, וואָס ער האָט ערשט נעכטן פֿאַרטריבן...

לויפֿט ער, ווי משוגע, ביים ברעג פֿון דער ווייכסל, אַ גאַנצן שבת, אויף און אָפּ, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, — דערמאָנט ער זיך פּלוצלונג, אַז דער פּריץ האָט אים געהייסן גיין צום רב. ער וועט דעם פּריץ פֿאָלגן, ער האָט קיין אַנדערע עצה נישט, — לויפֿט ער צוריק דורך הינטערגעסלעך אין שטאָט אַריין צום רב, גייט שוין דער רב אַרום איבער דער שטוב נאָך הבדלה.

פֿאַלט ער אַריין מיט אַ געשריי:

— רבי, איר מוזט מיך ראַטעווען!

דערלאַנגט אים דער רב קודם כּל — „שלום” און פֿרעגט, ווער עס איז.

בלייבט ער שטיין:

— רבי, איך בין דאָך... דער אַרענדאַר בין איך דאָך... — שטאַמלט ער שוין מיט אַ נישט־זיכער קול. צווייפֿלט ער שוין אַליין, צי ער איז ווירקלעך דער אַרענדאַר.

קוקט אויף אים דער אַלטער רב אַ לאַנגע ווײַלע מיט גרויס רחמנות, און זאָגט דערנאָך אַזוי:

— דעם אַרענדאַר — זאָגט ער — קען איך זייער גוט...

זיצט דערווײַל, רב איד...

זעצט ער זיך, דער אַרענדאַר, דער רב קענגנאיבער...

— פאַרשטייט איר מיך, — זאָגט דער רב, נישט אָראָפּ־לאָזנדיג פון אַרענדאַר דאָס רחמנות׳דיגע אויג — ער איז ביי בײַ מיר פרײַטאג נאָכ׳ן אָנבייסן געווען, דער אַרענדאַר...

הערט ער אין געהאַקטע וואונדן, און דער רב פאַרציילט:

— ער האָט זיך, הערט איר, שטאַרק גערעדערט, דער אַרענדאַר; גאָר איבערגעבויטן...

— ווי הייסט? — וויל אויפשפרינגען דער אַרענדאַר.

לייגט אים דער רב אַ האַנט אויף אַן אַקסל און זעצט אים צוריק, און פאַרציילט ווייטער:

— געווען... גערעדט אין פשטות אַרײַן, אָן גאווה... אַ סך גערעדט... מענטשליך... אידישליך...

— און איבערגעלאָזט דערנאָך אַ היבש ביסל געלט פאַר אָרימע לייט... און אויף הלבשה פאַר תלמוד־תורה־קינדער...

— איר הערט? אפילו צוגעזאָגט צו געבן האָלץ פון וואַלד, צו פאַרריכטן די שול...

— און געבעטן, איך זאָל אים, מוצאי שבת נאָך הבדלה, אַרויסשיקן אַ גוטן מלמד פאַר די קינדער...

דערמאָנט זיך דער אַרענדאַר אָן די קינדער׳ס רייד און עס כאַפּט אים אָן אַ ספּאַזם אין האַלז, און ער קאָן שוין קיין וואָרט ניט אַרויסברענגען —

און דער אַלטער רב נעמט צעניף אין איין האַנט אַרייןביידע שפּיצן פון דער גרויער באָרד, און קוקט אויף אים אַ לאַנגע ווײַלע מיט באַרמהאַרציגע אויגן, און ענדליך זאָגט ער:

— מילא, דער אַרענדאַר זענט איר נישט...

„אַלא מאַי, איר האָט אַן איינריידעניש... איז עס אַ שטראָף פון זיין ליבן נאָמען, מוז מען אָננעמען פאַר ליב...

„און דעריבער ראַט איך אייך, מיין ליבער איד, גייט אין הקדש אַריין... עס האַלטן זיך דאָרט אויף אַ חברה אָרימעלייט, נעכטיגט מיט זיי איבער אין הקדש — און אין דער פרי וועט איר

באַקומען קצבה גלייך מיט אַלע אָרימע אידן, און וועט אייך לאָזן מיט זיי צוזאַמען איבער דער וועלט...

„צו ד ע ר פּרנסה וועט איר גראָד טויגן...״

— רבי׳צין! — רופט דער רב, זיך אויפהויבנדיג, אין דער צווייטער שטוב אריין, — גיב דעם איד א גלעזל וואַרימס... און אַז ער וועט עס אויסטרינקען, זאָג דעם שמש, ער זאָל אים אָפּפירן אין הקדש אריין... און זאָל ער, למען השם, זען, ער זאָל האָבן אַ שטיקל געלעגער אויף איבער נאַכט. ער וועט נעכטיגן, דער איד... זאָל ער האָבן גוט צו שלאָפן... איך מוז גיין וועגן אַ מלמד פאַר׳ן ארענדאַר...

און שפּעטער, אַז דער שמש איז צו אים צוגעקומען, נעמען אין הקדש אריין, האָט זיך שוין דער ארענדאַר שטיל אונטער־געגעבן און געלאָזט זיך פירן...

קאפיטל 7.

ביי אַ חברה קבצנים —
אַ חתונה — אַריין אין
אייגענעם בעט.

דער ארענדאר האָט זיך אונטערגעגעבן.

ער האָט שוין פארשטאַנען, אז דאָס האָט אים זיין ליבער נאָמען נעשטראָפט פאַר די רייד...

ער האָט טאַקע נישט צוגענומען דאָס פארמעגן ביי אים, נאָר — אים פון פארמעגן...

— פארפאַלן!

און שוין יאָרן־לאַנג, אז ער גייט אַרום מיט די קבצנים איבער דער מדינה, פון ישוב צו ישוב, פון הויז צו הויז, פון טיר צו טיר, מיט אַ בייטעלע אויף „גדולים״*) און „פרוטות״ אין קעשענע, און אַ טאָרבע אויף שטיקלעך ברויט און חלה איבער׳ן האַלז.

אין דער התחלה האָט ער די גוטע צייטן געטריבן פון זיך מיט געוואַלט... דערנאָך זיינען די זכרונות מטושטש געוואָרן...

ער פלעגט זיך נאָכאַמאָל אויפהויבן ערגעץ אין אַן אורחים־הויז און אַ געשריי געטאָן:

— משרת! שפּאַן איין צום פריץ!

אָדער:

— גיטל, היינט מאַך אַ שטרודל!

אָדער אַראָפּשפּרינגען פון געלעגער:

---

*) גראָשנס.

— סאָקאָל! (אַזוי האָט זיין הונט אַמאָל געהייסן) עמיץ דרייט זיך אַרום הויז!

און לייזן אַ פּסק פון חברים:

— האַלט ס'מויל, משוגע'נער!

משוגע'נער האָט מען אים גערופן...

מיט דער צייט אָבער זיינען די חלומות פון די גוטע יאָרן אויך פאַרשוואונדן...

נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר האָבן די אַלטע צייטן אים אַליין אויסגעזען ווי אַ חלום...

און ער האָט אויפגעהערט צו גלויבן אין חלום, מאַלע וואָס...

ווער ווייסט, ווער ער איז, פון וועמען ער שטאַמט, פון וואַנען ער קומט... ער האָט מיט דער צייט זיין נאָמען פאַרגעסן; צייט ער האָט אויפגעהערט צו שרייען ביינאַכט, רופט מען אים „שטיל משוגעת" איז דאָס, זיין נאָמען... ווען איז אַזוינער עולה־תורה?

נאָך אַ צייט מיט יאָרן איז אַרוים אין דער סביבה, וואו די חברה קבצנים האָט זיך געדרייט, אַ קלאַנג, אַז ערגעץ אין אַ וויטער שטאָט וועט זיין זייער אַ רייכע חתונה, מיט אַ גרויסער אָרימע סעודה.

קלויבט זיך די חברה קבצנים אַהין צו דער חתונה; גייט „שטיל־משוגעת" אויך מיט דער חברה צוזאַמען.

איז אין שטאָט אריין אַ מהלך געוועזן... און אין יעדער קהלה שטייט מען אַ ביסל. נעכטיגט מען אין אורחים־הויז, מען נעמט „קצבה" און עפּעס אָנצובייסן אויפ'ן וועג...

קומט מען אַ ביסל שפּעטליך.

קוים צייט געהאַט צו לויפן אין מרחץ אַריין, זיך אויסצוּוואַשן, די בערד אויסצוקעמען און אָפּריייניגן די מלבושים. די אָרימע סעודה איז גרייט, אין אַ סאַלע די טישן געדעקט, מיט אַלעם גוטן — צוויי פעסער ביר געעפנט, אַ פאַס מעד, אַ חוץ פלעשער מיש י"ש...

זעצט מען זיך אַרום די טישן.

דער מחותן מיט דער מחותנת׳טע, און די כּלה אין דער מיט — אויבן־אָן ; די סעודה איז געווען פון כּלה־צד...

זיצט „שטיל־משוגעת" און וואַרפט אָן אויג אויפ׳ן טיש : באַקאַנטע טעלער, באַקאַנטע מעסער און גאָפּל, און לעפל...

ער קוקט זיך בעסער צו : זיינע אותיות ביי דער פּריוו...

הערט ער, ווי די מחותנת׳טע זאָגט :

— עסט, אידן, און טרינקט געזונטערהייט, און בענשט מיר די כּלה מיינע, און ווינשט גוטע יאָרן דעם זווג...

דערקענט ער דאָס קול : גיטעלע׳ס קול.

הויבט ער די אויגן אויף : זיין טאָכטער שיינדעלע איז די כּלה —

הויבט דער מחותן אויף אַ כּוס און רופט :

— לחיים, אידן, לחיים !

איז עס זיין אייגן קול פון אַמאָל...

דערשרעקט ער זיך, ווערט אים נישט גוט, פאַלט ער אַרונ־טער אויפ׳ן אָנלען פון בענקל. —

זאָגט דער מחותן צו צוויי פון די סאַרוועדס, וואָס דרייען זיך אַרום טיש :

— נעמט דעם איד, וואָס עס איז אים, לא עליכם, נישט גוט געוואָרן, אין דער שטוב אַריין, וואו עס ברענט אין אויוון, און טוט אים אויס, און לייגט אים אין בעט אַריין... און איך וועל נאָכקומען זען, צי מען וועט, חס ושלום, נישט דאַרפן אַ מומחה — אַ רופא, צי אַ דאָקטאָר...

קרימען זיך די סאַרוועדס אַ ביסל — נאָר אַז דער מחותן הייסט, פאָלגט מען...

אין אַ מינוט אַרום, ליגט שוין אונזער אַרענדאַר אין זיין שטוב, אין זיין בעט, אויף זיין קישן, אונטער זיין איבערבעט, און קוקט פאַרדולט אין פייער פון אויוון אַריין... איז עס אַ בייזער ווילדער חלום געווען ?...

די סאַרוועדס גייען, דער מחותן קומט אַריין און פרעגט :

— נו, פעלט אייך עפּעס, אורח־לעב ?

— ניין... — און פאַרמאַכט די אויגן...

און אין א ווײַלע אַרום עפנט ער זײַ ווידער:
— איך וויל אײַך עפּעס בעטן, באַלעבאָס! איר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבל נישט האָבן...
— חס ושלום! — ענטפערט דער מחותן מיט א וואונדער־לעכן שמייכל, — זאָגט נאָר בפירוש וואָס איר ווילט... דאָס גרעסטע נחת פון א מענטש איז, אויב ער קאָן עפּעס צוליב טאָן א צווייטן...
קרעכצט דער בעטלער אָפּ און זאָגט:
— זאָגט מיר, כ'בעט אײַך: ווער איז דער חתן אייערער און וואָס?
ענטפערט דער מחותן מיט דעם זעלבן שמייכל און גאָר־נישט פאַרוואונדערט אויף דער שאלה: — א רב'ס א זון, אליין א למדן א גרויסער, און א מזג טוב — מיט אלע מעלות...
ציט זיך דער בעטלער אויס איבער'ן בעט:
— מעג איך שוין שטאַרבן! — זאָגט ער, און הויבט אָן צו ציטערן אויפ'ן גאַנצן לײַב.
— ניין, אורח־לעב, — זאָגט דער מחותן לאַכנדיג... מען שטערט נישט קיין אידישע שמחה! מען שטאַרבט נאָך נישט... אײַך איז נאָר קאַלט, זעט, וואָס איך טו...
און ער כאַפּט דעם אורח'ס אָנטאָן פון בענקל אַראָפּ און וואַרפט עס אין פײַער אַרײַן...
דאָס פעטע אָנטאָן צעפלאַקערט זיך אויפ'ן פײַער.
— איר, — זאָגט דער מחותן, — וועט נעמען אויף זיך מײַנע, דאָס הייסט, אייערע מלבושים — געננוג שוין געליטן...
און כהרף עין וואַרפט ער פון זיך די מלבושים אַראָפּ און ער אליין פאַרשווינדט...

דאָס אַכטע און לעצטע קאַפּיטל

ענדע גוט — אַלעס גוט

איז מיט אַמאָל דעם אָרימען אַרענדאַר אויפגעגאַנגען אַ ליכט אין די אויגן...

האָט ער פאַרשטאַנען, אַז ער איז שוין אָפּגעקומען, אַז עס האָט זיך געענדיגט די שטראָף...

לויבט ער מיט גרויס פרייד גאָט אין האַרץ...

און עס באַנייען זיך אים פּלוצלונג די כחות, און ער שפּרינגט אַרויס פון בעט, כאַפּט אויף זיך די איבערגעלאָזטע קליידער, און לויפט אַרויס — אַ מחותן צו די אָרימע געסט...

זאָגט גיטעלע מיט אַ ליבן שמייכל:

— נו, מיין מאַן, נישט גלייכער אַזוי?

און שיינדעלע פאַלט אים אויפ׳ן האַלז:

— טאַטעשי! אוי, אַ גוטער דו ביזט, טאַטעשי!

אָז קראַנקן אָרימאַן האָבן עפּעס אַלע גאָר פאַרגעסן...

אויף דער פרישער לופט

(אַ מעשה נורא מיטן רביין זאָל לעבניס איינגסטע שנור)

פון דער טיפסטער טיפעניש, פון אונטער׳ן שאול תחתיה, רייסט זיך איינמאָל ארויף און שלאָגט זיך אָפּ אין אַלע שבעה מדורות פון גיהנום אַ קראַצנדיג־פייפנדיגער גרילץ:

— „פייראַנד״!״

דאָרטן אויך פאַראַן „פייראַנד״!

זיינען די לאַפּיטוטלעך — די אונטערהייצער פון די קעס־לען — אונטערגעשפרונגען פאַר גרוים פרייד: פייראַנד! פריי אויף עטלעכע שעה! אַ יומא דפגרא אין גיהנום! און איינער גרילצט איבער צום צווייטן:

— פייראַנד! פייראַנד!

און אַז עמיץ גיט אַ פרעג:

— וואָס אַזוינס?

ענטפערט מען אים פאַרדראָסיג:

— שבתי־צבי׳ס יאָרצייט! דאָס הייסט: עם האָרץ! ווי קאָן מען אַזוינס פאַרגעסן?!

ווערן ראַש צוגעוואָרפן גאַנצע בערגלעך קוילן צום פייער אונטער די קעסלען; שלאָגן מיט אַמאָל פון די קעסלען גאַנצע וואָלקן פון פרישער פאַרע ארוים; רייסן זיך פון די קעסלען ארוים נייע שרעקלעכע געשרייען, פון פחד און יסורים רעים...

לאַכן זיי, די לאַפּיטוטלעך: וואַרפן, זינגענדיג און פייפנ־דיג, די פאַרטוכער פון די לייבער אַראָפּ. נעמען אויף זיך, מעשה־קונדס, יעדער אַן אַנדערע געשטאַלט: ווער פון אַ מענטש,

װער פון אַ חיה־רעה; פון אַן עוף, צי פון אַ בײזער פליג אָדער עפּעס אַ טמא־קריכנדיגס... און קײכן, אײנער אױפ'ן אַנדערן קוקנדיג, פאַר געלעכטער. און לאָזן זיך אַרױס און אַרױף אױף דער אױבערשטער װעלט, אױף אַ שפּאַציר, אױף אַ פּאַרװײַלעניש, אױף װאָס עס װעט זיך טרעפן.

פײַראַנד! — ביז די זון װעט אונטערגײן, ביז דער גלאָק װעט אין קלױסטער אױף זײער „מעריב" קלינגען!

אגב, װעט זיך מאַכן אַ געלעגנהײט, אַ בשר־ודם אַ פּיסל אונטערצושטעלן, אַ נישט געװאָרנט נשמה'לע אין נעץ אַרײַנצו־כאַפּן — װעט מען זיך מיט דער געלעגנהײט באַנוצן. דאָס גיהנום באַלױנט מיט אַ ברײטער האַנט: נישט פון אײן קעסל־הײצער איז אַרױס אַ העכט ביז לפני ולפנים: אַ שר־המשקים בײם ס"ם, אַ שלעפּן־טרעגער בײַ לילית'ן...

פרײען זיך מיט'ן „פײַראַנד" די לאַפּיטוטלעך, שפּרינגען אַרױס און אַרױף, און צעלױפן זיך אױף אַרבע כנפות האָרץ: זה בכה וזה בכה... עס װעט זיך מעשים טאָן. —

אין גיהנום־לוח בין איך נישט באַהאַװנט: בײַ א ו נ ז איז אַ שײנער זומער־טאָג געװען — און אײן לאַפּיטוטל איז זיך מישב, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ שײן־חנ'עװדיג, געל־גאָלדיג פרעשל, מיט אַ גרין־סאַמעטענעם אונטערשלאַק, און לאָזט זיך, היפּנדיג און שפּרינגענדיג, אױף אַן עקסקורסיע איבער אַ זומער־װאױנונג הינטער אַ שטאָט — פעלט אים, מן הסתם, קײן נחת נישט:

אָט זיצט פאַר דער סטאַנציע אַ חברה נשים; אַפּװאַרטנדיג מענער אָדער געסט, בײַטלט מען דערװײַל די װײַבערשע קלײען: אױף שכנים און שכנות — אָסור לדבר, — באַלעקט עס זיך, דאָס פרעשל; עס זעט שױן בחוש, װי די װײַבעלעך הענגען אױף יענער װעלט בײַ די צינגלעך, װי זײ װיגן זיך, און װיגן אין אױער... און היפּט װײַטער... זיצן אױף אַ װעראַנדע אידעלעך, זומער־לעב — אָן די קאַפּאָטקעלעך — אין די לײַבצודעקלעך, מאַנכע אין טליתים־קטנים אפילו, און כאַפּן — אַ קערטל אױף דער פרישער לופט.

שרייט איינער, התפּעלות׳דיג:

— מלכּה־מלך־טויז — אַ קווענץ! און לייגט אַ יד־חזקה אויפ׳ן טעצל מיט׳ן געלט אַרויף —

פּייפט אים אויס דער צווייטער; ער האָט:

— אַ רויש! אַ רויש!

ווערט אַ געשרייערײַ:

— אַ מזל, אַ מזל פון אַ איד!

שמעלצט זיך דאָס לאַפּיטוטל אין פּוטער; די אידעלעך וועלן שוין פּאַרגעסן מנחה צו דאַוונען! ער וועט עס געדענקען און אַז עס וועט קומען די צייט, עדות זאָגן...

און ער שפּרינגט, ווי אַ מילגרוים, מיט נחת פול, אין וועלדל אַריין; פון דאָרט יונגע קולות דערהערט: געלעכטער, שטיקלעך לידלעך פון אידישן טעאַטער, פון דער קאַטערינקע אין הויף...

עס לאָזט זיך וואוילגיין פון בחורים און בתולות אַ כנופיא׳לע!

בגלוי הראש די בחורים (אַ שפּאַס — אַזאַ היץ!), די בתולות — בגלוי עפּעס אַנדערש... מען גייט שנים, שנים, אויף און אָפּ גייט מען. צי מען זיצט אויפ׳ן שמעקענדיגן גראָז, אַנדערע — פּרקדן, אויסגעצויגן... און אָט שפּרינגט מען אויף אַ טענצל וועט מען כאַפּן!

אַ מיידל מיט צעפּלאָסענע האָר האָט גערופן:

— טאַנצן! טאַנצן!

האָבן זיך בחורים און בתולות אָנגעכאַפּט ביי די הענט:

אַ בחור מיט אַ בתולה, אַ בחור מיט אַ בתולה —

און דאָס מיידל מיט די צעפּלאָשעטע האָר רופט:

— ווער וועט זינגען? ווער וועט זינגען? און דאָס קול׳כל איז אָנגעשוואָלן פון יצר הרע, און אין די אויגעלעך פלאַקערן די יצר־הרע פלעמלעך. געפעלט זי דעם פרעשל זייער, זייער; טייוולס־קויט דערשפּירט! ניסן ווילט זיך אים... שפּרינגט ער נעענטער צום זוים פון איר קליידל צו, דערזעט אים דאָס מיידל און דערשרעקט זיך, אַ פּחד פאַלט אויף איר. לאָזט זי

אַ קוויטש אַרויס, אַ שרעקלעכן קוויטש, און אַנטלויפֿט, ווי אַ האָז פֿאַר'ן יעגער, אַלץ אינאײנעם קוויטשנדיג, טיפֿער און טיפֿער אין וועלדל אַרײן; לויפֿט איר אײנער, אַ בחור, נאָך... — דאָס געבליבענע יונגוואַרג לאַכט, האַלט זיך בײ די זײטן און קײכט, דער בחור מיט דער בתולה — פֿאַרשווינדן...

היפּט דאָס פֿרעשל לוסטיג און לעבעדיג װײטער, און װײטער— עס איז אים הײנט אַזוי פֿיל נחת באַשערט, ער וועט האָבן וואָס צו דערצײלן אין די לאַנגע גיהנום־נעכט, צווישן אײן קוילן־אונטערשיט און דעם צווײטן, און קוקט זיך אום — אַ נײע מציאה: —

אײנע אַלײן, אַ בלאַסע דאַמע אויף אַ שטײן בײם וועג, אַ בוך אין דער האַנט — אַ הײנטיג מעשה־ביכל; מן הסתם: אַ העכסט־אינטערעסאַנטער ראָמאַן! זי לעזט און שטיל, דריבנע ציטערט איר ליב. אין די אויגעלעך וועקן און לעשן זיך די גוטע פֿינקעלעך; די בליצעלעך, די גוטע!

און איבער'ן בלאַסן פּנים'ל בײטן זיך, צינדן און לעשן זיך, בליען אויף, פֿאַרגײען און צעגליען זיך אויפֿ'ם נײ די רעכטע רויטע פֿלעקעלעך, און צעגיסן זיך איבער'ן בלאַסן האַלז־און־נאַקן אַראָפּ... און דאָס הערצל הויבט זיך און פֿאַלט...

— אָה!

לאָזט זיך אָבער דערווײל אַראָפּ די זון — אַ פֿײערדיגע קויל הינטער'ן וועלדל. די בוימער־שטאַמען גילדן זיך און גילדן, מיט איר אָפּגלאַנץ באַגאָסן...

שטילער איז געוואָרן. און אין דער שטילקײט דערהערט זיך פֿון נישט ווײטן דאָרף דער גלאָק, זײער מעריב־גלאָק.

די אַרבעט רופֿט!

פֿאַרשפּעטיגט ער, ווערט קאַלט זײן קעסל, פֿאַרגליווערט דער פֿעך, פֿאַרפֿעלט אין די גיהנום־מהומות זײנע קעסל־קולות — ער וואָלט זיך שוין נישט אויסגעקויפֿט; מלקות איז גאָרנישט!

שפּרינגט דאָס פֿרעשל אָפּ צום וועג, וויל טוישן די גע־שטאַלט און פֿאַרשווינדן, און טוט עס נישט, און בלײבט שטײן —

עם האָט אויף א וואָרענדע דעם רבי'נס אינגסטע שנור דערזען — — —

ווי קומט דעם רבי'נס אינגסטע שנור אהער? א מעשה שהיה...

דעם רבי'נס אינגסטע שנור, זאָל לעבן, איז, מיט זיין ליבן נאָמען'ס הילף, מיט אַן ערשטלינג די ערשטע קינפּעט איבער־געקומען...

א יפת־תואר — איינע אין גאַנץ קרוין־פּוילן; נאָר א שוואַכינקע, א ביסל א פאַרצויגענע; ביי דער מחותנת, דער מוטער, פון געבווירענהייט אָן א ציטערדיגע בת־יחידה געוועזן. קומט זי אזוי געשווינד צו די כחות נישט צוריק...

און עסן עסט עס ציפּנדיג, ווי א פויגעלע; וויין צום שטאַרקן — נישט איבער די ליפּעלעך; קוים־קוים א זופּ פון קידוש און הבדלה... איז זי, נעבעך, בלאַס, און שוואַך איז זי, און דאָס קעפּל, נעבעך, דרייט זיך איר... ציטערט די מאַמע, און — שלום־בית שאין לשער, — ציטערט דער יונגער־מאַן... זיצט ער איבער'ן ספר און פון די אויגעלעך — טראָפּן נאָך א טראָפּן! רופט מען א דאָקטאָר, און נאָך א דאָקטאָר, זאָגן אַלע: פרישע לופט...

היינט פאַרשרייבט מען דאָך נישט; הימל און ערד און פרישע לופט.

האָט אָבער ער, זאָל לעבן, קיין חשק נישט...

— א נסיון — ברומט ער, — א שטיקל סכנה, — זאָגט ער.

שטייט אָבער צו דער בן: טאַטעשי און טאַטעשי! און די מחותנת — די מוטער דעם ווייבל'ס:

— סטייטש? צי נעמט דער רבי אויף זיך א נפש? אזא'ן איידל נפש'ל?!

וואָס טוט מען מיט א זון? און מיט א מחותנת?...

זאָגט ער צו איר:

— מוזט איר מיטפאָרן, מחותנת, און אכטונג געבן און, חס ושלום, מאַכט זיך עפּעס —

און ער, זאָל לעבן, רוימט איר עפּעס אין אויער אריין.

און מען פּאָרט נאָך די אײגענע װאָך. דאָס װײבל, די מוטער, דאָס קינד מיט דער אַם...

זיצט עס פּונקט דאָס װײבל, דעם רבי׳ן זאָל לעבנ׳ס שנור, אויף דער װעראַנדע אין קילן שטילן פֿאַרנאַכט, און אָטעמט די פֿרישע, שמעקעדיגע לופֿט. אין שטוב ביים װעגעלע, אין װעלכן דאָס קינד איז אײנגעשלאָפֿן, זיצט די אַם; זיצט און שטריקט איר זאָק די באָבעשי — און זי אויף דער װעראַנדע קוקט אין עפּעס אַריין... און, קענטיג, אַ שטילן נחת שעפּט זי פֿון דעם, װאָס זי קוקט אַריין. די אויגעלעך גלאַנצן מיט נחת, דאָס גאַנצע בלאַסע פּנים׳ל שײַנט, װי אַ צװײטע לבנה, פֿון בלויען ציפּיקל אַרױס.

דאָס האָט דאָס ימח־שמו׳ניקל דערזען.

— װאָס לעזט אַזױנס דאָס געגאָלטע װײבעלע אינ׳ם בלויען ציפּיקל? עס איז אַ װאָכן־טאָג, עס איז קײן צאינה־וראינה נישט...

װיל ער צושפּרינגען און זען... היפּט ער עטלעכע שריט און װײטער קאָן ער נישט... דאָס ספר׳ל לאָזט אים נישט צו, עס שטויסט אים אָפּ.

באַגיסט זיך אים מיט שװײס דאָס שטערנדל... כאַפּט עס אָפּער, און איבער דער פּעל אַריבער, אַ פּיסל נאָך אַ פּיסל און קראַצט, און קראַצט, גלײַך עמיץ װאָלט אויף אים מיט זיבן־יעריגן װײַן־עסיג געטריפֿט... נאָר אַװעק װעט ער נישט, און זאָל ער אַפֿילו פֿאַרשפּעטיגן, און װען כף הקל... אַזאַ שטיל־צניעות װעט ער נישט דערלאָזן...

בינינ לביני, דערהערט דאָס װײבל עפּעס אַ גערודער פֿון שטוב. קושט זי דאָס ספר׳ל האַרציג מיט די ליפּעלעך, פֿאַר־מאַכט עס און לײגט אַװעק אויפֿ׳ן טיש. און צעשטראַלט זיך נאָך בשר׳ער, און װענדט זיך מיט די צנועה׳דיג־פֿינקלדיגע אויגעלעך צו דער טיר צו. נאָך אויף אַ גרעסער נחת װאַרטנדיג...

און דאָס טירל פֿון אינװײניג עפֿנט זיך שטיל, אָן אַ סקריפּ, און די אַם, מיט אַ פֿינגער פֿון אײן האַנט איבער די ליפּן, דאָס הײסט: טסס, ס׳קינדעלע שלאָפֿט! — שטופּט פֿאַר זיך מיט

דער צווייטער האַנט דאָס קינדערישע װעגעלע אויף דער װעראַנדע אַרויס... אויף גומענע רעדעלעך, אַ היינטיג־מאָדיש װעגעלע, מען הערט קיין שאָרך נישט —

— און די מאַמעשי? — פרעגט דאָס יונגע װײַבל, קוים הערעווריג.

צעשמייכלט זיך די אַם, נחת׳דיג:

— ביים זאָק, ביים װעגעלע צעקאָפּנס איינגעדרימלט... זאָלן נאָר די פליגן לאָזן!

רירט זיך דאָס יונגע מאַמעלע, שטיל מיט די ליפּעלעך, צום קינד׳ס שטערנדל צו:

— אַ גוטע נאַכט, אַ זיסע נאַכט, אונטער׳ן גוטן מלאך׳ס פליגעלע...

און צוריק פאָרט דאָס קינד. די אַם פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר צוריק... שמייכלט דאָס יונגע װייבעלע אַ זיס פאַר־חלום׳ט שמייכעלע איבער׳ן בלאַסן פּנים׳ל. און הויבט זיך שטיל, שטיל אויף, און לאָזט זיך, שטיל באַגליקט, צו דער װאַרענדע צו, און בויגט זיך, מיט׳ן פולן הערצעלע, איבער׳ן געלענדער אַריבער, און הויבט דאָס קעפּעלע, מיט די פרום און נחת׳דיג שטראַלנדיגע אויגעלעך, מיט אַ זיסן דאַנק צום בלויען, שטילן הימל אַרויף... פאַרזייט זיך דער בלויער שטילער הימל מיט גאָלדענע פינקלדיגע שטערנדלעך. שטראַלן זיי, פינקלען זיי צוריק צום גליקלעכן מאַמעלע אַראָפּ — קאָן עס שוין דאָס פרעשל נישט אַריבערטראָגן; שפרינגט עס טיפער צוריק אין װעלדל אַריין. תוך כדי דבור קומט פון דאָרט, צוריק אויפ׳ן װעג אַרויף, אַ אידעלע — אַ גייער, אַ שטעקן אין דער האַנט, דער סחורה־קאַסטן איבער די אַקסל, און ער שפּרייזט, איבער דער ברייט פון װעג, גלייך צו דער װאַרענדע צו, רופנדיג:

— קויף עפּעס, יונג װייבעלע — — —

זי זעט אים נישט, זי הערט אים נישט...

— קויף עפּעס, מאַמעלע!

„מאַמעלע" דערהערט זי שוין. און גיט אַ לייכטן ציטער.

וואַרפט דער גייער דעם קאַסטן פון די אַקסל אַראָפּ, און עפנט זײַנע פּאַכן, און רעכנט אויס:

— שפּילקעס און נאָדעלעך, האָר־נאָדעלעך און קעמעלעך...

— איך דאַרף נישט, ליבער איד!

עפנט ער אַ צווייטן פּאַך:

— אָט עלפנבײנערנע רײַפּעלעך, פאַר'ן יונג קינדעלע אין מײַלעכל אַרײַן — אַ שפּילעכל... און אָט וועלפענע צײנדעלעך; אַ סגולה, לײַכט דאָס צײנדלען איבערצוקומען... און אָט, פאַר אַן עין הרע, אויפ'ן הענטל — בענדעלעך... זײַדענע, רויטינקע...

אויף דעם וואַרפט שוין דאָס יונגע מאַמעלע אַן אויג. זי וויל דאָך זאָגן:

— נאָך צו־פרי, ר' איד...

אָבער תּוך כדי דבור, ווי זי האָט נאָר אַן אויג געוואָרפן, האָט ער אַ פּאַך אַ נײַעם געעפנט, און איר פאַר די אויגן מיט אַ שנור קרעלן אַ בליץ געטאָן; ווי מילגראַמען גרויסע, רויטע ווי בלוט... און מיט זײַנע אויגן — אַ בליץ, און מיט אַ קול, אַ הײס־אָנרײדעוודיגס:

— קויף, ווײַבעלע, קויף!

געלאַסן, שמײכלענדיג, מאַכט זי אַוועק מיט דער האַנט אויף ניט...

ער טוט זײַנס:

— און אָט פּערל! מײַנט נישט, אַז אָרימער שאַכער. אָט בריליאַנטן אפילו, און איך גיב אויף באָרג! און אַז אַ יונג ווײַבל פאַרלאַנגט, שענק איך אַמאָל... איר הערט? איך שענק! פּערל שענק איך, און בריליאַנטן...

האָט זי אים שוין איבער קאַלט:

אומזיסט אײַערע רייד, ווער איר זאָלט נישט זײַן! גייט אײַך אײַער וועג. מײַן צירונג שלאָפט אין ווענעלע אין שטוב. מײַן טײַער צירונג שלאָפט פון אַ גוטן מלאך באַשיצט... איך דאַרף אײַך און אײַער סחורה נישט! גייט אײַך, גייט, ווער איר זאָלט נישט זײַן!

אומרואיג איז זי דאָך, ווענדט זי זיך אָפּ און הויבט אָן,

אונטער׳ן פרייען הימל, פאַר׳ן שלאָף קריאת־שמע צו לייענען. ווערט נעלם דער שאַכער, צוריק אין וועלדל אַריין. און פון דאָרט רייסט זיך פלוצלונג אַ יונגער בחור פון די היינטיגע בחורים אַרויס, לאַנגע פעכיגע האָר ביז איבער די אַקסל; אויגן, ווי די ברענענדיגע קוילן, פלאַמענדיגע; אין איין האַנט עפּעס אַ כלי, אַ מאָדנע, מיט סטרונעס צום גרימפּלען, די צווייטע — ביים האַרץ, עס זאָל נישט אַרויסשפּרינגען.

און ער רעדט צו איר, זיפצנדיג, און זינגענדיג. פון צייט צו צייט אויף׳ן אינסטרומענט צוגרימפּלענדיג:

— אָ, בת־מלכה פון הימל! — דאָס היינטיגע לשון פון בחורים! — דו פאַרשעמסט מיט דיין זיס בלאַס פּנים׳ל אין הימל די לבנה, און מיט דיינע זיסע אויגעלעך — די שטערנדלעך אין הימל!

און ווייטער אַ כאַפּ צום האַרץ:

— און האָסט אָנגעצונדן אַ העליש פייער אין מיין ברוסט... אַ בענקעניש — אין מיין נשמה!

און שיר השירים קען ער אויך:

— מיט איינס פון דיינע אויגעלעך האָסטו מיך באַהאַרצט; מיט אַ שטראַל פון דיינע אויגן דאָס האַרץ דורכגעשטאָכן און געלעכערט, און אַ וואונד געמאַכט. און עס טריפט, און טריפט מיין האַרציג בלוט. און נאָר דו, דו מיט דיין זיסער האַנט קאָנסט זי היילן...

זעט דאָס ווייבל, נעבעך, אַז עס וועט קיין עק נישט נעמען, זאָגט זי די קריאת־שמע איבער:

— נאַרישער בחור, — זאָגט זי, — נאַרישער בחור מיט אַ מיידלשן קאָפּ און אַ כלי־זמר׳ישער כלי אין דער האַנט, איך בין אַן אשת־איש, און האָב אַ ליבן, ליבן מאַן; פון יחוס — אַ פּאַן און פּער. און אַ תורה־לערנער אַ גרויסער... און איך האָב אים ליב, אוי, ווי ליב! און אַ יונג־מאַמעלע בין איך, אַ גליקליך יונג־מאַמעלע, זיין ליבער נאָמען האָט מיר אַ קינדעלע — אַ מלאכ׳ל באַשערט... וואַרף נישט קיין אַרבעס אויף דער וואַנט...

ווערט פון בחור צוריק פּראָש...

האָט זיך אָבער נישט דאָס פרעשל אַליין פאַרזווימט; אַנ־דערע אויך, האָבן אפשר בעסערע געשעפטן געהאַט... קומט אָנצושפּרינגען אַ יאַשטשערקעלע, שטעלט זיך ביים פרעשל אָפּ:

— אויך פאַרשפּעטיגט?

— און אומזיסט! — ענטפערט דאָס פרעשל פאַרצאָגט, און ווייזט צום ווייבל צו...

— אַי! — איז דאָס יאַשטשערקעלע מבטל און מאַכט צום פראָש:

— ביזט אַ פערד; זיי אַ פערד! אַ רייט־פערד, אַ רייט־פערד פאַר אַ פריץ, אַ יעגער אַ שטאָלצן.

וכך הוה. פון דעם פרעשל איז אַ שוואַרץ־סאַמעטן־מיוחס־דיג פערדל געוואָרן, אָט שטאַמפּט עס מיט די דינע פיסלעך, און אַ רייט־געשפּאַן — אַ זילבערנס, מיט גאָלדענע פליטערלעך באַ־שפּריצט.

און פון דער יאַשטשערקע ווערט אַ פריצ'ל — אַ יעגערל; הויך און שטאָלץ, און חנ'עוודיג, ווי שלענגעלעך די וואָנסעלעך.—

שפּרינגט דאָס פריצ'ל — דאָס יעגערל אויפ'ן פערדעלע אַרויף. און גיט אַ ריט איבער'ן וועג אין דער ברייט, צו דער ווערענדע צו, און גיט אַ זאָג עכט פריצ'ישדיג:

— עי, אידיש ווייבל — חנ'עוודיגס! אַ גלעזל וואַסער ברייננ אַרויס!

און אַ פריץ פאָלגט מען דאָך. ציטערט דאָס ווייבל און ברייננט אַ גלאָז מיט וואַסער אַרויס, און דערלאַנגט מיט אַ האַנט אַ פאַרציטערטער. נעמט דאָס פריצ'ל דאָס גלאָז צוזאַמען מיט דער האַנט, און דריקט די האַנט. און אַרויסצורייסן די האַנט האָט זי נישט קיין כח. און ער קוקט, מיט אויגן פריצ'ישע, היים און היציגער אין אירע כשר'ע אויגעלעך אַריין, די בליקן זיינע בריען זי און אירע ברעמען פאָלגן נישט און פאַלן נישט אַראָפּ, און זי קוקט, פאַר'כשופ'ט, אים אַנטקעגן —

— — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

האָט דאָך ער, זאָל לעבן, עפּעס דער מוטער איינגערוימט...
שטעלט זיך אויף דער שלאָפנדיגער מוטער'ס נאָז א פליג
און זוממ, און גיט א ביס...
שפּרינגט דאָס אַלטע מוטערל אויף; וואו די טאָכטער.
וואו?
לויפט זי. די בריל אויפ'ן שטערן, דעם זאָק אין דער האנט,
די שפּיזלעך פּאַרלירנדיג, אויף דער ווערראַנדע ארוים, דערזעט
זי, גיט זי:
— „שדי, קרע שטן!" — א געשריי
און שוין —
נעלם געוואָרן דאָס פּריצ'ל, די ערד האָט אים איינגעשלונגען...
אָן אמת'ע סכנה געווען... אָבער נצול געוואָרן!

דער קרבן

אַמאָל איז געווען אַ גרויסער שר, וואָס האָט געהאַט אַ פּאַלאַץ צווישן גערטנער בײַם ברעג פֿון ים.

דער שר איז אַן אַלמן געווען, און נאָכאַמאָל חתונה האָבן האָט ער נישט געוואָלט צוליב די צוויי טעכטער, וואָס ער האָט געהאַט, שרה און רבקה.

שטייט אַמאָל דער שר אין פֿענצטער פֿון פּאַלאַץ און וויל זען, וואָס זײַנע אַרויסגעגאַנגענע טעכטער טוען. זעט ער, אַז איינע, די עלטערע, מיט'ן נאָמען שרה, זיצט אויף אַ גאָרטן־באַנק און העפֿט. ווייס ער, וואָס זי העפֿט. זי העפֿט אויס, מיט גאָלד און זילבער און גראַנאַטן אויף'ן פֿײַנסטן סאַמעט, אַ פּרוכת אין שטאָט אַרײַן פֿאַר דער שול. אַ יפֿת־תּואר, און אַ בריה נפֿלאה, די ענטלעך פֿליען בײַם העפֿטן, און אַ פֿרומע נשמה דערצו.

און די צווייטע, מיט'ן נאָמען רבקה, לויפֿט אַרום צווישן די בייטן פֿון בלומען, און רײַסט די שענסטע און די טײַערסטע און פֿלעכט אַ קראַנץ. ער ווייס, פֿאַר וועמען — פֿאַר'ן ליבן פֿאָטער. אַ יפֿת־תּואר און אַ געשיקטע, און אַזאַ האַרציקע דערצו. און ער הייבט די אויגן אויף, ווײַטער צו קוקן. שוועבן זײַנע בליקן איבער'ן שטילן בלויען ים, און זײַן האַרץ וואונדערט זיך: פֿאַרוואָס זעט מען קיין שיפֿלעך מיט חתנים פֿאַר זײַנע טעכטער נישט? ווען וועט ער פֿון זיי נחת דערלעבן?

און ווי ער קוקט אַזוי, דערזעט ער: אַ שיפֿל גענעענט זיך צו צום ברעג. שטיל רירט עס צו. די רודערן הענגען פֿון די רייפֿן אין וואַסער אַראָפּ, און אַ האַנט הענגט פֿון שיפֿל אַרויס,

אין וואַסער אַריין. ווער קאָן עס אין שיפל זיין, און וואָס האָט זיך אים געטראָפן, וואָס די רודערס זיינען אים פון די הענט אַרויס, און איינע פון די הענט הענגט אַזוי שטאַר אין וואַסער אַראָפּ? איז דער שיפער איינגעשלאָפן פאַר מידקייט, אָדער אַ שלאַג פון דער זון באַקומען און פאַר׳חלש׳ט געוואָרן?

אומרואיג געוואָרן, לויפט דער שר אַראָפּ, שרייט די דינער צוזאַמען, איילט מיט זיי צום ברעג פון ים. די טעכטער האָבן אויך דערהערט און זיינען נאָכגעקומען.

איידער מען האָט אָפּגעבונדן אַ שיפל, אַנטקעגן צו שווימען און צו רעטן, האָט דערווייל דאָס בלאָנדזשענדיגע שיפל אַליין זיך צוגעשלאָגן צום ברעג.

אין שיפל איז געלעגן אַ פאַר׳חלש׳טער יונגערמאַן.

— אוי, ווי שיין! — האָט אויסגעשריען רבקה. און שרה האָט זיך שוין מיט׳ן קראַנקן פאַרנומען. מען האָט פון פּאַלאַץ אַ טראָג־בעטל געבראַכט, מען האָט דעם פאַר׳חלש׳טן, וואָס האָט זיך נישט געלאָזט דערמינטערן, אויפ׳ן בעט געלייגט און, אויף שרה׳ס באַפעל, צום פּאַלאַץ געטראָגן, אין אַ צימער אַריינגעטראָגן...

— איך רייט אין שטאָט אַריין נאָך אַ דאָקטאָר! — האָט דער שר געזאָגט, און אויגנבליקליך האָבן די דינער פאַר אים צוגעפירט אַ געזאָטלט פערד...

— איך וועל רייסן בלומען פאַר׳ן שיינעם קראַנקן! — האָט רבקה געזאָגט. — אַז ער וועט זיך אויפכאַפּן, די אויגן עפענען, זאָל ער בלומען דערזען...

שרה איז ביים קראַנקנ׳ס בעט געבליבן; צעקאָפּנס געזעסן, און שטילערהייט פאַר אים תּפלה געטאָן.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

עס איז געוואָרן פאַרנאַכט. די זון גייט אונטער און שטילע שאָטנס וועבן זיך צוזאַמען אין קראַנקנ׳ס צימער.

אין דער פאַרשאָלטענער שטילקייט, מיט טיפע רויטע אָפּ־גלאַנצן פון דער אונטערגייענדיגער זון, עפנט זיך פּלוצלונג די

טיר פון קראַנקן־צימער, און עס באַווייזט זיך ווער, מיט שוואַרצע פליגל, אין אַ שוואַרץ טוך פאַרהילט.

— ווער ביזטו, ווער? — פרעגט שרה דערשראָקן, און קאָן פון דער דערשייַנונג קיין אויג נישט אָפּווענדן.

— דער מלאך־המות! — ענטפערט דער געקומענער. — מען האָט מיך נאָך דעם יונגנמאַנ׳ס נשמה געשיקט...

— אוי, — בעט זיך שרה, — לאָז אים געמאַך! זע, ווי יונג ער איז, זע, ווי שיין ער איז... ער שלאָפט פאַר׳חלש׳ט, און אַ זיסער שמייכל שפּילט אַרום די פיינע ליפּן. אַ זיס, ליב לעבן חלום׳ט זיך אים... זע דעם אָפּגלאַנץ פון גע׳חלום׳טן גליק אויף זיינע בלאַסע באַקן, אויף זיין זיסן שטערן...

— דו האָסט אים ליב באַקומען, מיידל, — ענטפערט דער מלאך־המות, — קויף אים אויס אויף עטלעכע מינוט!

— אויף עטלעכע מינוט?... מיט וואָס?

ענטפערט ער אויף דער ערשטער פראַגע נישט. נאָר:

— שוואַרצע, — זאָגט ער, — לאַנגע צעפּ האָסטו, שענק מיר דיינע צעפּ!

— נעם! — שרייט שרה אויס.

און דער מלאך נעמט פון אונטער׳ן שוואַרצן מאַנטל זיין שאַרף מעסער אַרויס, שניידט, שרה בלייבט נאָל. דער מלאך פאַרשווינדט, אָבער נישט אויף לאַנג.

די זון האָט זיך עטוואָס טיפער געזעצט, אין דער שטילקייט הערט זיך רבקה׳ס געזאַנג ביים בלומען רייסן; אַ זיס־האַרציג ליד זינגט זי, די ווערטער הערן זיך נישט — און דער מלאך־המות באַווייזט זיך צום צווייטן מאָל:

— די עטלעכע מינוט זיינען אַריבער!

— איך וויל נאָך עטלעכע מינוט פאַר אים קויפן, אפשר וועט ער דערווייל די אויגן עפענען...

— דו ווילסט זיינע אויגן זען? וואָס גיסטו דערפאַר?

— וואָס דו ווילסט, מלאך!

— פאַרבן דאַרף איך, — ענטפערט דער מלאך. — גיב

מיר דעם אַלאַבאַסטער פון דיין לייב, דאָס פּורפּור פון דיינע ליפּן, דאָס בלויע פון דיינע אויגן...

— נעם! — ענטפערט שרה.

— אויף אַ פּאָר מינוט! — ענטפערט דער מלאך.

— אויף אַ פּאָר מינוט! — זאָגט שרה נאָך, שוין אַן אויסגעבלייכטע, מיט ליפּן בלויע, אויגן פאַרלאָשענע...

דער מלאך פאַרשווינדט. און רבקה'ס געזאַנג קומט פון גאָרטן אַלץ נעענטער און נעענטער. „זי וועט באַלד דאָ זיין!" טראַכט שרה, און ווייס נישט, צי דאָס פריידט זי, צי עס מאַכט איר שמערץ. נאָר איידער די שוועסטער איז געקומען, האָט זיך דער מלאך־המות צום דריטן מאָל באַוויזן:

— אַזוי געשווינד? — שטאַמלט שרה.

— ווילסט נאָך צוויי מינוטן קויפן?

— איך וויל!

— שיינע ציין האָסטו?

— נעם זיי דיר!

ער נעמט. דער יונגערמאַן עפנט די אויגן נישט אויף, אויף די טרעפּ הערן זיך שוין רבקה'ס טריט. זי לויפט אַרויף; אָבער דער מלאך־המות קומט פריער.

— וואָס נאָך זאָל איך דיר געבן? — פרעגט שרה פאַר־צווייפלט. — וואָס פאַרמאָג איך נאָך?

— אַ נשמה! — ענטפערט דער מלאך — לעבן פאַר לעבן. גיב דיין לעבן פאַר זיין לעבן!

— איך גיב!

— נישט דאָ! — ענטפערט דער מלאך. — דו מוזט אין דיין צימער אַריין, אויף דיין בעט זיך לייגן, — אַזוי איז דיר שטאַרבן באַשערט.

— און ער?

— ער וועט לעבן! אויסלעבן זיינע יאָרן.

שׂרה וואַקלט זיך אָפּ אין איר צימער אַרײַן, דער מלאך־המות — גייט נאָך.

אין דער זעלבער סעקונדע האָט רבקה מיט געזאַנג די טיר צום קראַנקנ׳ס צימער געעפנט און האַסטיק דעם קראַנקן מיט בלומען באַוואָרפן.

און ער, דער קראַנקער, האָט פּלוצלונג די אויגן געעפנט, פון בעט אַראָפּגעשפּרונגען, און איז צו רבקה׳ן, ווי פון אַ מאַגנעט געצויגן, צוגעפאַלן:

— אָה! ווי שיין דו ביזט, כּלה!
— אָה! ווי שיין דו ביזט, חתן!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

דער שבת־גוי

קאַפּיטל 1.

עולם־הזה פון קאָרענעם
שקעטעלע. אַלערליי ציין.
אַ שווענקעכץ.

דער בעלעמער רב — אַן אָפּגעריבן ספּאָדיקל, אָפּגעריסן לאַסטיגן קאַפּאָטקעלע; אַ קליין אידעלע מיט אַן אָפּן גרגרת׳ל און לאַכנדיגע גרויע אויגעלעך און איינגעשרומפּענעם פּנים׳ל — דאָס גרייז־גרויע פּריילעכע רב׳ל הויבט זיך אויף, צווישן איין סוגיא און דער צווייטער, פאַרדעקט די אָפּענע גמרא מיט די שפּאַקולן פון דער נאָז אַראָפּ, וליתר תוקף ועוז, — מיט דער פאַטשיילע פון בוזעם אַרויס, און נעמט זיך, לשם תענוג — צו זיין ביסל עולם־הזה — צום קאָרענעם טאַבאַק־שקעטעלע.

אַ שמח בחלקו און אַ מענטש אָן אַ גאַל, שמייכלט ער צום שקעטעלע, און קלאַפּט אָן מיט די קליינע פינגערלעך אָן דעקעלע, פּויקנדיג און פרעגנדיג:

— פאַראַן אַ ביסעלע?

און אַז דאָס שקעטעלע ענטפערט דעמפּיגליך:

— פאַראַן אַ ביסעלע, פאַראַן!

עפנט ער עס מיט הרחבה אויף, נעמט מיט די קליינע פינגער־קישעלעך אַ ביסעלע פונ׳ם ביסעלע און טראָגט צום נעזל צו, און גיט אַ קליין שטאָפּעלע רעכטס, אַ קליין שטאָפּעלע לינקס, און נאָכאַמאָל אַזוי, ווערט אים ליכטיג אין די אויגעלעך, זאַפּט זיך

מיט נחת אָן דאָס הערצעלע, לאָזט ער זיך איבער דער בית־דין־שטוב, ממש טאַנצנדיג, גיט ער אָפּ אַ שבח דעם בורא־עולם, ממש זינגענדיג:

— אײַ־אײַ־אײַ, גאָטעניו, אַ גוט װעלטעלע דו האָסט עס באַשאַפן!

און װאַרפנדיג פון פענצטערל אַ בליק אין מאַרק אַרײַן, װערן אים די אויגעלעך פײַכט.

— װאָס פאַר אַ פײַנע בריאה'לעך עס דרייען זיך אויף דײַן װעלטעלע אַרום! אידעלעך און, להבדיל, אַ נ ד ע ר ע.... אײַ־אײַ־אײַ! מענטשן גאָלדענע, סאַמעטענע, זײַדענע...

פאַלט עמיץ פּלוצלונג אַרײַן:

— רבי, געװאַלט!

דערשרעקט ער זיך:

— װאָס איז דיר געשען אַזוינס, יענקעלע?!... יענקעלע?

ער קען אים! גאַנץ כעלם קען דער רב, כמעט בײַ אַלע סנדק געװען... און אַז ער דערזעט אַ צעבלוטיגט מויל בײַ יענקעלע'ן:

— אוי, אוי, יענקעלע, װער האָט דיר שלעכטס געטאָן, יענקעלע?!

זיצט שוין יענקעלע אויף דער באַנק פון פאַר'ן בית־דין־צדק־טיש מיט די הענט די פאַרבלוטיגטע באַקן צוהאַלטנדיג, און װיגט זיך, װי אַן אומרו רעכטס און לינקס אין דער ברייט, זאָגנדיג:

— אוי, דער שבת־גוי, רבי! דער שבת־גוי!

גאַפּט ער, דער כעלעמער רב:

— װי קומסטו אין דער װאָכן צום שבת־גוי, יענקעלע?!

— אַ באַשערטע זאַך, רבי־לעב... כ'גײ, איבער'ן מאַרק גײ איך... װי מיינט איר, רבי־לעב? ליגט מיר אין זין דער שבת־גוי? טראַכט איך פון אַ שבת־גוי? װעגן פּרנסה טראַכט אַ איד! מיט ליידיגע הענט װעל איך קומען אַהיים! װאָס װעט די פּלונית'טע, טראַכט איך, זאָגן... די ארורה מיינע...

איר קענט דאָך זי, רבי־לעב! קומט ער אַנטקעגן, דער שבת־גוי. דערזע איך אים, שכור־ניסלעך קנאַקט ער זיך... און עפּעם קונציג אַזוי — אַ וואָרף מיט דער האַנט דורכ׳ן אויר, פּונקט אין מויל אַריין, אַ קנאַק, און וואַרפט שוין מיט די ליפּן רעכטס און לינקס די שאָלעכצער. האָב איך מיך אָפּגעשטעלט, קוק איך אויף זיין בריה׳שאַפט.

גלייכט ער זיך אוים מיט מיר, זאָגט ער:

— יענקעלע, עפן ס׳מויל, יענקעלע!...

מילא, בעט אַ גוי, עפן איך... און געמיינט האָב איך, רבי׳ניו, ער וויל מיר שכור־ניסלעך וואַרפן אין מויל אַריין, — עפן איך — נעמט ער, רבי, די פויסט און גיט מיר אַ זעץ אין די ציין אַריין!

צעוויינט ער זיך נאָך מער, יענקעלע:

— אוי, דער רוצח, דער רוצח...

איז עם אָבער דעם בעלעמער רב נישט ניחא.

גייט ער נעענטער צו און מוסר׳ט אים:

— דאָס האָב איך נישט ליב, יענקעלע! ווי זאָגט מען עס, גלאַט אַזוי, אויף גאָט׳ס אַ באַשעפעניש — רוצח?!

— ער האָט דאָך מיר דריי ציין אויסגעהאַקט! צעכליפּעט זיך יענקעלע, ווייזנדיג די ציין.

קוקט דער רב און שאָקלט מיט׳ן קעפּעלע און זאָגט, נישט גלויבנדיג:

— זאָג דעם אמת, יענקעלע, ס׳איז דיינע ציין?

— וועמעס דען, רבי? נאַט, רבי, זעט!

און ער עפנט דאָס מויל און ווייזט אים די לעכער...

קוקט דער רב און גאַפט:

— הפלא ופלא, — זאָגט ער נאָך אַ ווײַלע, — אַ איד זאָל האָבן אַזוינע ציין...

— אַ וואָסערע דען ציין האָט אַ איד? — פרעגט יענקעלע אַ ביסעלע שוין דערשראָקן.

— נאַ, זע! — ענטפערט דער רב און ווייזט אים זיין אַלט מעבל אין אַלטן מויל — אנדערע האָבן לחלוטין נישט קיין ציין,

סיי־ווי־סיי, נישט אַזוינע ציין! כ'בין דאָ נישט קיין היינטיגער, נישט געזען אַזוינע ציין בײַ אַ איד אין מויל!

און קלערן זעצט ער זיך, דער רב; צוויי שאלות מיט אַמאָל:

ווי קומען אַזוינע גרויסע געזונטע ציינער צו אַ איד?
און — דער שבת־גוי, וואָס האָט ער עס אין פרעמדע ציין אַריין?

קלערט ער און קלערט ביז ער שפּרינגט אויף:

— אַהאַ!

דאָס הייסט — דערגאַנגען:

— הא בהא תליא, יענקעלע! איינס אָן צווייטן ווענדט זיך עס... דו זאָגסט גלאַט אין דער וועלט אַריין „רוצח"! אויף גאָט'ס באַשעפעניש — „רוצח" נישט קיין רוצחים. עס זאָלן זיין רוצחים אויף דער וועלט, וואָלט די וועלט, חס ושלום, קיין קיום נישט געהאַט! אלא מאי? אַ מעשה שהיה פּאַרצייל־סטו דאָך, און איך גלויב דיר, און איך זע דאָך די אויסגעהאַקטע ציין, איז די מעשה, פאַרשטייסטו מיך, אַזוי —

און ער כאַפּט אַ ביסל אָטעם און פאַרטייטשט:

— שולדיג, יענקעלע, זיינען טאַקע דיינע ציין!

שפּרינגט יענקעלע אין דער הויך:

— היתכן, רבי, מיינע ציין? און דער ערל?

— גאָר אין גאַנצן פּטור איז ער נישט, דאָס, יענקעלע, זאָג איך נישט! דער עיקר חייב אָבער זיינען דיינע ציין, דאָס הייסט: נישט־דיינע ציין...

— וואָס טייטש?

— לייג־צו קאָפּ, יענקל! דער ערל איז בטבע אַ מזג־טוב... שכור־ניסלעך געהאַט, דיך דערזען, האָט ער דיך באמת געוואָלט מהנה זיין, מכבד זיין... „עפן ס'מויל!", זאָגט ער... אַריינוואַרפן וויל ער: זיי האָבן דאָך ליב וואוילטאָג און קינצעלעך! אָבער אַז דו, יענקל, האָסט געפּאָלגט, און דער האָט דערזען

גאנצע ציין, ז י י נ ע ציין, הייסט עס, אין ד י י ן מויל... פארשטייסטו דאָך: אַז אינו ישראל, אין דיין מויל זיינע ציין, ווערט ער אונטערגעצונדן! און אַז אינו ישראל, אַז ער ווערט אונטערגעצונדן, וואָס זאָל ער טאָן? זעצט ער מיט דער פויסט:

— פאָלג מיך, יענקעלע, — ענדיגט דער רב — מאַך קיין עסק נישט דערפון... גיי אַהיים צו דיין פּלונית'טע, זאָג איר, איך האָב געהייסן, בפירוש געהייסן, זי זאָל דיר מאַכן אַ שווענקעכץ פון פ י י ג ן...

פאָלגט יענקעלע, גייט אַוועק, און דער רב רופט אים נאָך:

— און דאָס אַנדערע מאָל, אַז אַן ערל הייסט דיר עפענען דאָס מויל, עפן אַ ביסעלע... נישט מער ווי אַ ביסעלע, אַ שפּאַרעלע! ער דאַרף גאָר נישט זען, אַז אַ איד האָט ציין...

קאַפּיטל 2.

נאָך אַמאָל קלעפּ. דער רב וויל
מתפּלל זײַן אויף אַ האַלב ברויט.
און עצה טובה.

גייט דער בעלעמער רב צו זיינע סוגיות צוריק, לערנט גע־שמאַק און שעפּט נחת פון דער הייליגער תורה. און כאַפּט פון צייט צו צייט אַ ביסעלע פונ׳ם ביסעלע עולם הזה אינ׳ם קאָרענעם שקעטעלע... און דאָס האַרץ פון תענוג וואַקסט!

— אוי, אַ וועלטעלע, אַ וועלטעלע...

און וואַרפט ווייטער אַ בליק, דורכ׳ן פאַרגרינטן אַלטן שייבעלע, פון פענצטערל אין בית־דין־שטוב, צום מאַרק אַרויס...

— און מענטשעלעך, גאַטעניו, סאַמעטענע, זיידענע...

ענדיגט ער די שבחים נישט. ווייטער אַריינגעפאַלן יענקעלע. נאָך קיין חודש נישט אַריבער.

גאַפט ער, דער רב:

— וואָס ס׳האָט זיך מיר גע׳חלום׳ט די נאַכט, יענע, — וואָס איז ווייטער, יענקעלע?

— דער שבת־גוי! רבי, אַלץ דער שבת־גוי! — שרייט יענקעלע — און פאַלט אויף דער באַנק אַנידער.

מוסר׳ט אים דער רב מיט לייטזעליגקייט:

— אַ פּגע־רע דו ביזט, יענקעלע! וואָס קריכסטו אַלץ צום שבת־גוי? קיין רוצח, חלילה, איז ער נישט, אָבער גלאַט אַזוי — נאָך וואָס טויג עס דיר?

— פון הינטן איז ער מיר אָנגעקומען, רבי׳ניו... — פאַר־ענטפערט זיך יענקעלע — פון הינטן, רבי־לעב! איך גיי מיר דורכ׳ן געסל, רבי׳ניו, אהיים... אַ ברויט האָב איך פאַר מיין הויז־געזינד געטראָגן, פאַר ווייב און קינדערלעך אַ ברויט גע־

קויפט, זיין ליבער נאָמען האָט אַ ברויט באַשערט! אונטער'ן אָרעם טראָג איך עס... קריג איך פּלוצלונג הינטן־אַרום אַ זעץ אין קאָפּ אַריין, בין איך אומגעפאַלן, חלש איך, האָב איך מיך קוים אויפגעכאַפּט, — זע איך, גייט דער שבת־גוי אַוועק מיט'ן פולן מויל און קייט, און דאָס ברויט ליגט מיר פאַר די פיס אָפּגעביסן — נאַט, זעט, רבי'ניו — — אוי, דער קאָפּ, דער קאָפּ! —

און ער ווייזט דאָס ברויט דעם רב און כאַפּט זיך אָן ביים קאָפּ.

באַטראַכט דער רב דאָס ברויט און זאָגט:

— דער קאָפּ איז אַ קלייניגקייט. פון אַ זעץ, חלילה, שטאַרבט מען נישט! אָבער זע, יענקעלע, ווער האָט רעכט געהאַט?

אָט זע — ציין! אַ ערל, זע, האָט ציין! זעסט? אַ ביס, און מיט אַמאָל אַ העלפט פון ברויט! איך וואָלט עס נישט געקאָנט!...

— יאָ, רבי! — איז מודה יענקעלע, — אָבער מיט'ן רוצח וואָס וועט זיין?! כעלם איז אין סכנה!

בלאָזט דער רב פאַר זיך:

— אַי — י— י!

— און מיין נישט, יענקעלע, — ווענדט ער זיך צו אים, — אַז איך האָב קיין צער נישט דערפון... איך וויים, וואָס אַ האַלב ברויט, ביי אַזאַ איד ווי דו, מיט אַזוי פיל מיילעכלעך אין שטוב, באַטייט... עס וועט דיר טאַקע, נעבעך, פעלן... עס זאָל זיך ווענדן אָן מיר, זאָג איך דיר בהן צדקי, איך וואָלט בפירוש געהייסן, קהל זאָל דיר אָפּקויפן אַ האַלב ברויט... פאַרוואָס נישט?... טאַקע אָרים קהל, אָבער — אַ איד האָט היזק געהאַט און פון אַלעמענס שבת־גוי! און אַ האַלב ברויט איז גלאַט קיין סכנה נישט... קהל ווערט נישט בדלות... ווייסטו דאָך, איך האָב קיין דעה נישט...

צעשרייט זיך יענקעלע:

— אַזוי?... הייסט עס, לית דין ולית דיין... דער רוצח

וועט אַרומגיין פראַנק און פרײַ!

— רוצח, — ענטפערט דער רב געלאַסן, — איז פּאַרט לאו דוקא... כ'האָב דאָך דיר איינמאָל שוין געזאָגט: די וועלט וואָלט, חס ושלום, קיין קיום נישט געהאַט! נישטאָ קיין רוצחים...

— אלא מאי, פרעגסטו?

— שולדיג, זאָג איך דיר, יענקעלע, איז דאָס ב ר ו י ט! „על פת לחם — שטייט אין די ספרים — יפשע גבר". קענסט דאָך די קליינע אותיות — אַ מענטש זינדיגט איבער אַ ביסן ברויט!... און אַלע: אַ איד איז עובר אויף „לא תחמוד"... אַמאָל אפילו אויף „לא תגנוב"... אַ גוי, להבדיל, אויף „לא תגזול"... אַמאָל טאַקע אויף „לא תרצח!" אויך, אָבער נישט פון דער טבע... אַלץ דאָס ברויט! דו ווייסט גאָר נישט, יענקל, אַ יצר־הרע עס שטעקט אין ברויט. הגע בעצמך, זאָג אַליין, יענקעלע, ווען נישט דאָס ברויט, וואָס וואָלט געאַרט אַ שבת־גוי, אַז יענקעלע דרייט זיך אַרום אויף דער גאַס, שפּייזט זיינע עופה'לעך און ליובט גאָט? הא? אָבער אַז מען דערזעט ברויט... אַז יענקעלע טראָגט אַ ברויט! יאָ, יענקעלע — פאַרשטייסט! צעקיי עס גוט!...

און דער רב גייט צו, לייגט יענקעלע'ן די הענט אויף די אַקסל און זאָגט מיט גרויס רחמים:

— ווייסטו וואָס, יענקעלע? דו ווייסט דאָך, איך בין אַן עניו, בטבע אַן עניו... און האָב נישט ליב יענע זאַכן... פונדעסטוועגן, דיר וועל איך עס טאָן, דיר צוליב! און, ווייסטו וואָס? איך וועל מתפּלל זיין אויף אַ האַלב ברויט פון דיינעטוועגן?

— אַ דאַנק, רבי'ניו! — שפּרינגט יענקעלע אויף דער־פרייט, און וויל אַרויס פון שטוב.

— נאָר הער, יענקעלע, — שטעלט אים נאָך אָפּ דער רב, — מער זאָלסטו קיין ברויט, וואָס זיין ליבער נאָמען וועט דיר באַשערן, אָפן און בפרהסיא נישט טראָגן; מען דאַרף נישט אויפרייצן דעם יצר־הרע... האָסט אַ פּאָלע — פאַרדעק!

קאפיטל 3.

אַ ווייב מיט אַ קאָציובע.
אַ מעשה פון הינטערין
באָד.

גייט יענקל בארואיגט אוועק פון רב, און קומט נאָך אַ קורצער צייט צוריק מיט אַ געוואַלט צום דריטן מאָל, און ווייטער דער שבת־גוי.

— דאָס איז שוין — זאָגט דער רב — למעלה מן השכל. אַ איד זאָל זיך במשך פון איין זמן טרעפן דריי מאָל מיט אַ שבת־גוי — און דערביי דריי מאָל געשלאָגן ווערן! עס ליינט זיך גאָר נישט אויפ׳ן מוח!

— עס שטעקט עפּעס דערינען! — זאָגט ער — און ער קנייטשט איין דעם שטערן און הויבט אָן חוקר ודורש צו זיין:

— האָסט אים געוויזן ציין?

— חס ושלום, רבי! אַז איר האָט נישט געהייסן?!

— געהאַלטן ברויט בפרהסיא?

— ווער ברויט, ווען ברויט, רבי?

וואָלט ער געהאַט ברויט, וואָלט ער גאָר צו דעם אַלעם נישט געקומען... ער איז אַהיים געגאַנגען אָן ברויט... האָט אים די פּלונית׳טע באַגעגנט מיט דער קאָציובע... איז ער אַנטלאָפן, איז זי אים נאָכגעלאָפן... איז ער פון דער שטאָט אַרויס, צום באָד געלאָפן... אַ אידענע, פון שטאָט אַרויס לויפט זי נישט... קומט ער בשלום אונטער׳ן באָד אַרונטער, ליגט דער שבת־גוי

אין גראָז; שפּרינגט ער אויף, דער׳הרג׳ענען וויל ער אים. אויפ׳ן סאַמע־ראָדנע טויט זאָגט ער! און שלאָגט, — קוים זיך אויס־געריסן...

— ווייסטו וואָס, יענקעלע, — מאַכט שטיל דער רב, נאָך אַ פּאַרקלערטער ווײַלע, — וועסט מיר מוחל זײַן, איך גלויב נישט!

כאַפּט יענקעלע פון זיך אַראָפּ די קאַפּאָטע:

— רבי, אַזוי גרויס גאָלד, ווי גרויס צייכן בלויע...

און וויל זיך אויסטאָן אינגאַנצן; לאָזט נישט דער רב:

— שוטה׳לע, נישט דאָס מיין איך, — מאַכט דער רב, — דאַרפסט זיך גאָר נישט אויסטאָן... לשיטתי גיי איך נאָר, איך קאָן גאָר נישט גלויבן, דער שבת־גוי, — גאָט׳ס אַ באַשעפעניש, זאָל גלאַט זײַן אַ רוצח! אַ רוצח דאַרף גאָר נישט זײַן במציאות...

און זאָג אַליין, יענקעלע, היכא דמי, — רוצח? דו וואָלסט געקאָנט זײַן אַ רוצח?

יענקל זאָגט: ניין!

— איך אויך נישט! — זאָגט דער רב.

און פאַרטראַכט זיך, און כאַפּט זיך נאָך אַ ווײַלע אויף:

— אהא!

„דערגאַנגען!" הייסט עס, און ער צעשמייכלט זיך און זאָגט:

— ווייסטו וואָס, יענקעלע? ! הער, וואָס איך וועל דיר זאָגן!

און ער שטעלט זיך אויף, און זייערט מלה במלה:

„אונטער׳ן באָד, זאָג איך דיר, יענקעלע, מוז זײַן דאָס אָרט, וואו קין, ווי אין דער תורה הקדושה שטייט, האָט געטויט זײַן ברודער הבל". —

„און דאָס אָרט, האָבן מיר אַ קיימא־לן, איז מסוגל לרציחה, בפרט, איז עס אַ סכנה פאַר אַ בן־נח, וואָס קאָן זיך בטבע נישט אײַנהאַלטן" —

עפנט יענקעלע מויל און אויערן:

— אה!

— וואָס? — שמייכלט דער רב — עס ליגט זיך אויפ'ן שכל?

מן הסתם! אז איך זאָג, זאָג איך! א מכה־שולדיג איז דער גוי!

— פאָלג־זשע מיך, יענקעלע, מאַך דיר נישט דערפון. ווילסטו, רוף א פעלדשער, אַ־ניט ליג אַליין צו קאַלט וואסער.

—און שבת, איך מיש מיך אפילו נישט אין קהל־זאכן, אָבער בשעת סכנה — שבת, אם ירצה השם, לאָז איך אויסרופן אין שול, אין בית־המדרש, דער עולם זאָל וייכן דעם הינטערן־באָד!

—און אפשר וועלן די באַלעבאַטים איבערטראַגן דאָס גאַנצע מרחץ... אין שטאָט אריין, אין מארק אריין... נישט גלייכער, וואָס? איז עס אָבער שוין נישט מיין זאַך! א גוטן טאָג, יענקעלע...

קאַפּיטל 4.

די אסיפה. יענקל מוז
אַוועק. דעם שבת־גוי—
הוספה. —

איז אָבער נישט אַוועק קיין גאַנצער חודש און יענקל איז געקומען נאָכאַמאָל...

די ציין נ י ש ט געוויזן, קיין ברויט נ י ש ט געטראָגן, הינטער׳ן באָד נ י ש ט געוועזן און צעבראָכענע ביינער האָט ער. —

הינטער דער שול האָט ער אים דערטאַפּט, דער שבת־גוי...

מוז שוין דער רב מודה זיין:

— אוי, א גזלן! טאַקע ממש א גזלן!

און „א סכנה פאַר גאַנץ כ ע ל ם..."

— פאַר מיר, למשל, נישט. איך קום נישט אַרויס מפתח ביתי... נאָך וואָס? אָבער — גאַנץ קהל!

— וואָרום — זאָגט ער — וואָס ביזטו עס מער פון אַן אַנדערן כעלעמער איד? דו הייסט יענקל, אַן אַנדערער הייסט גרוינעם; איין נאָמען ווענדט זיך עס נישט. און איך ווייס גאָר נישט, צי דער שבת־גוי ווייסט, ווי עמיץ הייסט? ווי עס רופט זיך דער, ביי וועמען ער נעמט די לייכטער אַראָפּ...

— מוז מען שוין — זיפצט ער אָפּ — אַן אסיפה מאַכן...

יאָ...

— און ווייסט, דער עיקר, פאַרוואָס איך האָב מורא, יענ־קעלע?

— פאַרוואָס, רבי?

—פאַר'ן יום־כפור'דיגן פאַר־נעילה!

אַן ערל קומט אין שול אַריין, אָנצינדן די נעילה־ליכט, קען ער חרוב מאַכן כעלם. אומברייננגען, חס ושלום, די גאַנצע קהלה מיטאַמאָל!

און ליב האָט ער, — דער רב „אומר ועושה"!

שבת הענגען שוין אין מקום קדוש קוויטלעך גרויסע, מיט אותיות שרייענדיגע:

אַן אסיפה וועט זיין! אַ סכנה פאַר דער שטאָט!

אַ סכנה — קומען זיך צונויף די קאַרפּן־קעפּ, איילן זיך די טיזליקעס, זיצט מען קאָפּ אויף קאָפּ — —

— זאָגט־זשע, וואָס, רבי־לעב...

— זאָל יענקעלע, זאָגט ער, פאַרציילן...

זאָגט יענקל זיין עדות, פאַרציילט דער רב, ווי עס איז אים אָפּגעפאַלן אַ סברא נאָך אַ סברא... און אַז גערעכט איז געבליבן יענקעלע — —

— אַ רוצח — שרייט יענקעלע, אַ רוצח!

ציטערט אַ „פיש אין וואַסער"...

— וואָס־זשע טוט מען, רבי'ניו?

נישט לאַנג וואַרטן לאָזט דער רב, און זאָגט אַזוי:

— איך זאָל, — זאָגט ער, — האָבן אַ דעה ביי קהל... מען זאָל מיך באמת פרעגן, וואָלט איך אַזוי געזאָגט:

יענקל זאָל קודם כל, און טאַקע באַלד מאָרגן, אם ירצה השם, און גאָר באַגינען טאַקע ערגעץ אַוועק... וואָרן אויף אים האָט ער שוין אַ חזקה דער שבת־גוי... מער ווי אַ חזקה, אַ כיון דדש...

ולהשיב אפו, כדי מציל צו זיין קהל פון סכנה, זאָל מען דעם שבת־גוי געבן הוספה:

א גרעסער שטיק קוילינשׁ, צוויי טרינק בראנפן, איך ווייס, אולי ירחם!...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איר לאַכט?

און דאָך שטעקט אין יעדן פון אונז א שטיק כעלעמער רב.

נישט פאַר׳מישפט

1.—אין פאָדער־הויז פון עולם־האמת

ענדיגן, מיינע ליבע לעזער, וועט זיך די מעשה גאָר אויף אַ הויך אָרט; אויף אַ געהויבן אָרט, וואו טויט און לעבן זיינען אויף משקולת — אין קרייז־געריכט.

פאַר׳ן רויט־געדעקטן טיש, מיט די גאָלדענע טראָלבן און קוואסטן...

פאַר דאָס אָנהויבן הויבט זיך עס אָן ז י י ע ר אָרים, ז י י ע ר ש פ ל ׳ד י ג—

אין מושב זקנים;

אינגאַנצן איין שטוב, מיט אַ פרייסיש ווענטל אויף צוויי העלפטן אָפּגעטיילט — פאַר זקנים באַזונדער און פאַר זקנות באַזונדער (אין אונזער פרומער שטאָט באַגראָבט מען אפילו באַזונדער!), האָט יעדע העלפט אַ פענצטער צו דער גאַס און אַ טיר צום הויף אַרויס.

זיצן זיי (איין לייבל דער געוועזענער לאַנד־שדכן מיט די פאַרגליווערטע פיס—ליגט), זיצן זיי, די פאַראייניזאַמטע זקנים און זקנות אינ׳ם פאָדער־הויז פונ׳ם עולם אמת; פון דער גאַנצער וועלט פאַרגעסן, נאָר פון דער פרומער „צדקה" נישט פאַרלאָזט. און ציילן זייערע איבעריגע פאַרשאָטנט־קריכעדיגע, טויבלעד־בלינדלעכע טעג און גרייטן זיך...

איינמאָל—עס פאַלט צו די נאַכט.

דער משרת, וואָס האָט די מאָלצייטן געברענגט, האָט די לאָדן פאַרמאַכט; געוואָרנט, מען זאָל, צו דער רעכטער צייט, דאָס ליכט פאַרלעשן, און הינטער זיך די טיר פאַרמאַכט...

די זקנים וזקנות דערזופֿן מיט די בלאַסע ליפּן די פּיש־יויך, צעדריקן, מיט די מײַלער אָן צײַן, די ווײַכע שטיקלעך ברויט, וואָס שווימען אַרום אין די טעפּלעך (די געל־געוואָרענע „גרינע" דוואָשע, אַן אַמאָליגע גרינהענדלערין, מאַכט נאָר מיט'ן מויל; נישט זי געדענקט, נישט זי זעט אין סידור די גרעסטע אותיות, נישט זי הערט, ווי יענער בענטשט!) און באַלד זיך צו דער לאַנ־גער קריאת־שמע מיט'ן גרויסן „על־חטא" גענומען.

אָפּגעלייענט, אָפּגעקלאַפּט מיט די ציטערדיגע פויסטן אין די מאַטע הערצער אַרײַן און — געלייגט זיך (אויסער לייבל שדכן, וואָס ליגט)—קרעכצן...

און ביסלעכווייז — שנאָרכן און חלומ'ען...

חלומ'ט מען אַמאָל פון אַמאָליגע טעג. רופט זיך וועמען אָן אַלט מיחוש אָן, קרעכצט מען; פאַרבלאָנדזשעט זיך אין מידן מוח אַ זכר פון אַן אַמאָליגן זומער־טאָג, גליטשט זיך דורך אַ שטראַל איבער אַ געריונצלט פאַרמעטן פּנים... מערסטנטיילס אָבער חלומ'ט זיך יענע זייט, בייטן זיך שאָטן פון אימה ופחד: דער מלאך המות מיט זיינע טויזנט אויגן קומט צו חלום, די רי־טער, די אייזערנע אין מלאך־דומה'ס האַנט, די וואָג־שאָל פאַר'ן בית־דין־של־מעלה וויגט זיך פאַר די אויגן...

אַ דאגה, פאַר וואָס מען שרעקט זיך אין פעדער־הויז פון עולם אמת...

און אין גאַס פּלוצלונג:

— טראַך!

און געהאַקטע שויבן קלינגען...

— אוי־אוי!—וועקט זיך אַן אַלטער אויף.

הערט זיך נאָך פון גאַס, — אַ געלויפעריי, אַ געפּייפעריי, און אַ געזאַנג:

„ברויט פאַר אַלע,—"
„די בעקער צעטריבן!"
און טראַך! — אַ געקלאַנג פון גלאָז!
„ליכט פאַר אַלע!"

„לאַמטערן צעשלאָגן,"

„קיין גאַנצער געבליבן!"

און נאָך אַמאָל:

— טראַך! און ווייטער געפּלאַצטע שויבן...

און נאָך אַמאָל, און נאָך אַמאָל, און אַזוי איבער דער גאַנ־צער גאַס...

זיינען שוין אַלע וואַך, זיצט מען מיט אַראָפּגעהאַנגענע פיס פון די בעטן און מען ציטערט.

איין גרינע דוואָשע הערט נישט...

זיצן די מענער מיט ווייסע אויגן אין דער פינצטערניש אַריין, אין טויט־שרעק איינגעהילט.

קלאַפּן די ווייבער, וואָס ליגן ביים פריסישן ווענטל, צו די מענער אַריין:

— מאַנספאַרשוינען, וואָס טוט זיך עס אין גאַס?

ענטפערן זיי נישט, די מאַנסלייט, — עס קלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן.

שרייען די ווייבער:

— מאַנספאַרשוינען, איר זענט דאָך מאַנספאַרשוינען, זאָל ווער פון אייך אַרויסגיין, זאָל ווער אַ לאָדן עפענען און אַרויס־קוקן!

— זאָל עמיץ פון אייך זען וואָס אין גאַס טוט זיך.

— די וועלט גייט דאָך אונטער...

די מאַנספאַרשוינען שווייגן.

לייבל דער לאַנד־שדכן, וואָס קאָן זיך נישט אויפזעצן, זוכט מיט אַ פאַרציטערטער האַנט שוועבעלעך, דאָס ליכט, וואָס שטייט ביי זיין בעט אָנצוצינדן, און געפינט נישט.

נישטערט ער און וואַרפט נאָך אַראָפּ דאָס ליכט מיט׳ן מעשע־נעם לייכטער פון טישל.

גיט אַ קלונג, גיבן זקנים וזקנות אַ ציטער, כאַפּט זיך אויף די לעצטע — די בלינד־טויבע גרינע דוואָשע, און הויבט פלוצ־לונג אָן זאָגן: „גאָט אברהם"; דאָס איינציגע, וואָס זי געדענקט. שלעפּט זי מיט זיך די ווייבער מיט; זאָגן אַלע מיט אַ ווידוי־

קול, מיט שרעק און האַרציג געוויין: „גאָט אברהם".
גיסן זיך שטילע טרערן אפילו פון די מענער־אויגן.
און אין גאַס האַקט מען לאַמטערן מיט געזאַנג...
דערהערט זיך פלוצלונג פון גאַס א טראַמפּײַט — —

די לאַמטערן־האַקער, צעשפּרייטן, צעלויפן זיך. די טראַמפּייט קומט נעענטער און נעענטער. שווערע, שווערע טריט הערן זיך שוין פון גאַס... מען גייט און מען טרעט.

— סאָלדאַטן! — רופט זיך אָן לייבל שדכן כמעט דער־פרייט... זקנים וזקנות ווערן עטוואָס רואיגער.

קאָמאַנדירט מען אין גאַס:

— נאַ — פּלע — טשאָ!

ווערט א געקלאַנג פון איבערגעלייגט געווער, און די טריט דערווייטערן, און דערווייטערן זיך, און פאַרהילכן ערגעץ, אין דער צווייטער, אין דער דריטער גאַס...

ווערט אין מושב זקנים שטיל און — קאַלט...

ציען די אַלטע לייט צוריק די פיס אין די בעטן אַריין; ציען זיי די קאָלדרעס זיך איבער די קעפּ און ציטערן שטילער...

ציטערן זיי אין דער פינצטער, און טראַכטן.

— וואָס קאָן עס זיין! וואָס איז געווען! וואָס וועט זיין?
און שלאָפן איינציקווייז איין אָן א תשובה...
ערשט אין דער פרי האָבן זיי די תשובה באַקומען.

אויפגעוועקט האָט זיי א ווייטער שאָס; און באַלד איז דער משרת מיט'ן אָנבייסן שפּעטער אַריינגעקומען, און געזאָגט:

— רעוואָלוציע!

2—אויפ'ן הויף, רעוואָלוציע מיט אַ געגנז־פּיפּיקל.

איז א שיינער, וואַרימער טאָג, זיצט מען אויפ'ן הויף. העלפט דער משרת אַרויסטראָגן דעם לאַנד־שדכן מיט'ן געלעגער, זעצט מען זיך אַרום געלעגער.

לייבל, דער געוועזענער חברה־נושאים־שמש, א שטיקל מיוחס אויף דער קוליע, זעצט זיך פון די עם־הארצים א ביסל אָפּגע־רוקט, אָבער אַלע זיצן. אויסער, אז עמיץ קאָלערט זיך אין גאַס אַריין, א האַנט אויסצושטעלן. היינט נישט: א סכנה.

דער משרת האָט פאַר'ן אַוועקגיין געזאָגט:

— געוועלבער וועלן זיין פאַרמאַכט. די טראַמוויים וועלן נישט גיין. דראָזשקעס — נישט פאָרן... עס וועלן זיין דעד־מאָנסטראַציעס מיט רויטע פאָנען. און פאַטרולן וועלן אַרומגיין מיט אָנגעלאָדענע ביקסן; און שיסן...

ווערט א זקנה בלאַס:

— פאַרוואָס?

פאַרוואָס קומט צו שיסן?

פאַרבייסט דער לאַנד־שדכן די ווייסע דינע ליפּן:

— עס קומט!

— און מענטשן — זאָגט משה־חייט שטאָלץ — שטעלן זיך איין דאָס לעבן!

משה־חייט איז דער אינגסטער און דער געזינדסטער. אים איז נאָר א טאָכטער אנטלאָפן, דאָס ווייב — געשטאָרבן, און די רעכטע האַנט טריקנט אים; ער קאָן מיט דער נאָדל נישט פירן. אָבער אַזוי—נאָך א גאַנצער מענטש.

— און וואָס ווילן זיי, די מענטשן דיינע? — פרעגט דער לאַנד־שדכן פאַרביסן.

— איך ווייס, וואָס זיי ווילן! — ענטפערט משה־חייט און פינטלט אַרום מיט רויטלעכע אויגעלעך און שמייכלט זיך אין ציגן בערדל אַריין.

זאָגן וועט ער נישט. מישטיינס געזאָגט: פּגרים־מתים...

מאַכט אָבער דער לאַנד־שדכן:

— אור־הום...

דאָס הייסט: ער איז מסופק, צי יענע ווייסן, ומכל שכן, צי משה־חייט ווייסט...

„וואָלט ער אַזוי געלינקט געווען, ווי ער ווייסט" — זאָגט משה־חייט...

„אויף די באַלעבאַטים גייט עס!"

און ער קאָן זיך שוין נישט איינהאַלטן:

— די רוצחים, דעם גאַנצן עולם הזה פאַרכאַפּט!

— אַזוי? — מאַכט דער לאַנד־שדכן.

— עולם הזה פּעלט אים, דעם חייט! — קרימט זיך א זקנה...

— פאַרוואָס נישט? — שפּרינגט אויף משה־חייט — מײַן נשמה איז א לעמעשקע? כ'קאָן נישט פאַרדייען?

וואָלט ער אַזוי געלינקט געוועז!

און זעצט זיך צוריק, ווייטער וואַרטשענדיג:

— אַלץ האָבן זיי צוגענומען, די מערדער! מיט פיש־יויך שפּייזן זיי אונז... זיי קומט אַלץ! — די הייזער, דאָס געלט, דאָס צירונג, די מלבושים...

ווער בויט הייזער? דער מוליאר! ווער מאַכט צירונג? דער גאָלדשמיד: און מלבושים ווער מאַכט?

— איך!

גיט ער א קלאַפּ אין דאַרן האַרץ אַריין, אַז עס קלינגט אָפּ.

און דער לאַנד־שדכן פרעגט:

— און געלט ווער מאַכט?

משה־חייט ווערט ווי פאַרפּלעפט; לייבל דער געוועזענער חברה־נושאים־שמש מאַמלעט:

די מ... מ... ממשלה.

שפּרינגט אויף משה־חייט:

— אָט דאָס טויג טאַקע נישט!

ווערט א צעשראָקן געמורמל.

— צערעדט זיך...

— ס'מויל זאָל אים הינטן שטיין.

— לאָז שוין זײַן געגוג!

דער לאַנד־שדכן האָט אָבער קיין חשק נישט:

— און די ממשלה,—זאָגט ער,—שיסט!

זאָגט דאָס חייטל בייזלעך:

— כל־זמן דער זעלנער פאָלגט!

— דאָס מוז ער! — רייסט זיך מיטאַמאָל פון אַלע מײַלער אַרויס. אויף דעם איז ער דאָך סאָלדאַט!

גיט זיך דאָס חייטל נישט אונטער:

— וואָס מיינט איר, שוטים, באַלעבאַטים דינען?

זיי קויפן זיך אויס, די אכפּרווישים! און גיט זיך ווייטער א קלאפּ אין הארץ אריין:

— מיר דינען! מען וועט שוין זען!

און די אויגן ווערן אים נאך אנגעצונדענער, דאס ציגן־בערדל ציטערט!

— דעם גאנצן עולם הזה וועט מען זיי צונעמען...

און דער גיפטיגער לאנד־שדכן פרעגט:

— דו אויך? און וואס פאר אן עולם הזה פעלט דיר, טרוקענע האנט?

פארטראכט זיך משה־חיים אויף א ווײַלע און צעלאכט זיך:

— אצינד?

— עס צופּט, — זאגט ער, — ביים הארץ! און קלערט ווייטער און רופט אויס, וואס ער וואלט אצינד געוואלט.

א געגנזן פּיפּיקל!

— שכל האט ער! — מאכט דער לאנד־שדכן.

קומט אלע מיטאמאל וואסער אין מויל אריין... חזר'ן זיי איבער יעדער פאר זיך אין דער שטיל:

„א געגנזן פּיפּיקל — — ".

די טויבע אפילו האט אויך דערהערט און מאכט מיט פייכטע ליפּן:

— א געגנזל־פּיפּיקל...

און לייבל, דער געוועזענער חברה־נושאים־שמש, זאגט אויך נאך:

— א געגנזל־פּיפּיקל...

ווערט אויפסניי א געמורמל:

— עס צופּט טאקע אין די געדערים...

— זאלן זיי אזוי לעבן, די באלעבאטים, צי מען קאן אויסקומען א זומער־טאג מיט'ן ביסל פיש־יויך און די פּיצלעך ברויט...

— און האלב גנב'עט אוועק דער משרת...

— לא'מען זיך טאקע דאס לעבן דערהאלטן!

— מיט'ן ריח אליין — וואלט איך מיר די נשמה דערכאפּט...

און אויפ'ן ראנד פון קבר, אין פּעדערהויז פון עולם־אמת,

האָט זיך פּלוצלונג אַרײַנגעכאַפּט דער יצר הרע. עס האָט זיך צעפּלאַקערט די תּאווה צו עפּעס גוטס... די װײַסלעכע אויגן הויבן אָן גלאַנצן; די אַראָפּגעלאָזטע אונטערשטע ליפּן — ציטערן, און די גענעצטע מײַלער שרײַען זיך הייזעריגלעך איבער:

— א פּיפּיקל... א פּיפּיקל... אוי, א גענצן פּיפּיקל, אוי, א פּעט גענצן פּיפּיקל... א שמעקעדיגס...

און די הענט ציען דרײַערס און צװײַערס, און גרעשלעך פון קעשענעס און בוזעמס אַרויס.

אָבער—װער װעט גײן? װער װעט גײן?

— איך נישט! — זיפּצט אָפּ דער לאַנד־שדכן.

שרײַט גרינע: איך!

װײַל מען נישט:

— חס ושלום! ז'װעט נישט דערגײן, װעט נישט דער־רעדן... און װעט אין מיטן פאַרגעסן — אָן זכרון, א בהמה...

װײַל משה־חיים גײן, װײַל מען אויך נישט:

— מיט איין האַנט — מיט א לינקער? ער װעט פאַרלירן! מען װעט אים אַרויסשטויסן...

רופט זיך ענדלעך אָן לייבל שמש:

— איכע...

אַזוי רעדט ער.

ער איז דער עלטסטער, דער שװאַכסטער, גייט אויף קוליעס... און עס װערט א גערופעריי:

— יאָ! יאָ! ער איז א מבין!

— דער גאָרקיכער קען אים און װעט אים נישט נאַרן.

— אָבער כמעט בלינד... — װײַל עמיץ אײַנװענדן.

— קען די שטאָט אויסװײַניג...

— גייט דאָך אויף א קוליע...

— זאָל זײַן א קוליע, אַבי א מבין...

העלפט מען אים זיך אויפהויבן. דערלאַנגט מען אים די קו־ליע אין דער האַנט אַרײַן, און ער גייט; דעם קאָפּ, װי װײַט מענ־

לעך איז, אויפגעהויבן. מיט דער קוליע, נישט אָן גאוה, קלאפּנ־
דיג. און דער עולם רופט נאָך:

— זעט, זעט! ער גייט!

— נאָר קלייב אוים, לייבל!

— בעט אים — א רעכט פּיפּיקל!

— און איינפּאקן זאָל ער; אין א פּאפּיר —

— אין א סך פּאפּירן!

— און צובינדן מיט א שטריקל —

— למען השם...

— און פארליר נישט...

ביז ער פארשווינדט.

3—קאָסטראָמער גבֿורים און לייבל שמש

דאַרף אַ קאָמפּאַניע קאָסטראָמער, הויכע, ברייט־פּלייציגע סאָל־דאַטן גיין איבערפירן אַרעסטאַנטן פון צירקל־אַרעסט אין טורמע אַריין.

שטייען זיי, אויסגעשטעלט מיט שאַרף־אָנגעלאָדענע ביקסן פּאַר אַ יונגן אָפיציר מיט שפּיציגע וואָנצעלעך און אייגעלעך, וואָס זאָגט זיי אָן, ווי אַזוי זיי זאָלן זיך באַגיין אויפ'ן וועג מיט'ן „ווגוטרעני וראַג".

דער „ווגוטרעני וראַג" — דער שונא פון אינעווייניג איז דער פּאָלאַק און דער איד...

דער איד איז נאָך געפערלעכער!

באַווייזט זיך אַ קוים־קוים שמייכעלע אונטער די וואָנצן פון די קאָסטראָמער ריזן: „אידעלעך" און „געפערלעך"... עך־מאַ! פליגעלעך אַזוינע...

זאָגט אָבער דער אָפיציר, אַז „שדים שטעקן אין זיי!"...

קינדער פון וויגן גייען אַרויס אויף דעמאָנסטראַציעס, אַלטע גייען; פון די בעמן, פון די שפּיטעלער אַרויס!

אַזאַ איינגעוואָרצלטע שנאה ברענט אין זיי צו דער רוסישער מלוכה; אַזאַ פאַרקרעקטער האַס — צו דער הייליגער צערקווע...

פליגן — און אַז מען דאַרף, ווערט פון זיי לייבן, טיגערן...

זיי מאַכן זיך נאָר שוואַך, ווי ביים „פּריזיוו", פאַרשטעלן זיך אַזוי, אַ כיטרע פאָלק די אַנטי־קריסטן!

און — מיט באָמבעס גייען זיי!

ווערן שווין די פּנים'ער פון די ריזן פינצטער. הילן זיי זיך אין שטרענגע שאַטן איין. אין די קינדערשע אויגן צינדן זיך שלעכטע פייערלעך אָן; דריקן די לאַפּעס די ביקסן פעסטער.

און קאָמאַנדירט מען:

— מאַרש:

גייען זיי מיט פעסטע טריט און א נאָך א פעסטערן וויסן, וואָס צו טאָן...

נעמען זיי אָפּ אַרעסטאַנטן פון צירקל: אַלט און יונג, פרויען און קינדער — און פירן זיי, ערנסט און שטיל־שווייגנדיג, און נישט אינגאַנצן אָן שרעק, איבער דער גאַס צו דער תפיסה —

קומט אנטקעגן א איד, גלאָצט מען די אויגן אויס:

„ווי שטיל ער גייט... ער טאַפּט מיט די פיס, ווי מיט הענט, ער שלייכט זיך... ער האַלט עפּעס אין ביידע הענט; און אַזוי זאַכט... און אַזוי ווייט פון זיך"!

גיט מען אים א רינגל־אַרום מיטאַמאָל — —

זאָגט דער פירער:

— גיב אהער!

לייבל פאָלגט נישט.

וויל מען נעמען, ער לאָזט נישט! רייסט מען, לייבל שמש ראַנגלט זיך:

— מאָיע, מאָיע — שרייט ער, — ראַזבאָיניקי!...

קוים די בלינדע אויגן האָבן דערזען, אַז עס זיינען סאָלדאַטן, וויל ער שוין אַוועקוואַרפן דאָס פּעקל, דערהערט ער ערשט אַן אַנגסט־געשריי:

— ניע בראָסאַי!

גיט ער א צאַפּל און קריגט מיט א שטיק אין דער נאָז...

פירט מען אים, מיט די אַרעסטאַנטן צוזאַמען, מיט'ן אַראָפּ־געהאנגענעם נאָז־פליגל, צוריק אין צירקל אריין...

לייגט מען דאָס פּעקל אויף א גרינעם טיש און מען שיקט נאָך סאַפּיאָרן...

קומען זיי, טרעטן אַלע אָפּ. בינדן די סאַפּיאָרן זאַכט דאָס שטריקל אָפּ, עפענען דאָס פּעקל מיט פאַרציטערטע הענט און געפינען, איר ווייסט שוין וואָס...

4—נישט פאַר'משפּט

מאַכט מען אַ פּראָטאָקאָל:

— נישט געפאָלגט דעם פּאַטרול... געווערט זיך... באַלייַ־דיגט דעם פּאַטרול: „ראַזבאָיניקי" געזאָגט.

פון פּיפּיקל קיין וואָרט נישט דערמאָנט; איינגעשלונגען, נישט געוואָרן!

און מען האָט געשריבן, גע'חתמ'עט, אַוועקגעשיקט, וואו מען דאַרף... לייבל'ען, וואָס אַ דאָקטאָר האָט פאַרנייט דעם נאָז־פליגל, האָט מען אויך אָפּגעשיקט וואו מען דאַרף.

נאָך עטלעכע חדשים, קומט זיך דאָס אַלץ צוזאַמען אין „סוד"...

לייבל, די קאָסטראָמער: צוויי פון זיי אַלס היטער, די רעשט אַלס עדות און — דער פּראָטאָקאָל...

אַלץ—אויסער דעם פּיפּיקל. —

זיצן, ביים רויטן טיש די אדונים שטרענג.

פרעגט דער פּרעדסיעדאַטעל:

— ביזט מודה?

שווייגט לייבל. ער הויבט נישט אָן צו פאַרשטיין.

ברומט אַ סודיאַ:

— ער וועט נישט ענטפערן!

דער קטיגור:

— פאַרקרעקט!...

הערט מען אויס די עדות...

זאָגן זיי: טאַק טאַטשנאָ!

„עפּעס א פּעקל געטראָגן... נישט געפּאָלגט... געאַמפּערט זיך... געזאָגט: „ראַזבאַיניקי”...

פרעגט דער סניגור, דער אַדוואָקאַט, הייסט עס:

— וואָס פאַר א פּעקל?

זאָגט איין עדות:

— כ'ווייס נישט... אָפּגעגעבן אין צירקל.

— ברומט א סודיא:

— וואו איז עס אהינגעקומען?

— אידעלעך — ארויסגע'גנב'עט...

און דער פּראָקוראָר:

— דערויף זיינען זיי שוין בריה'ס!

ווייל דער אדוואָקאַט ווייטער פרעגן, ווינקט זיך דער פּרעדסיעדאַטעל איבער מיט די חברים, און זאָגט שטרענג:

— דאָס געהערט נישט צו דער זאַך!...

— נישט דאָס צירקל ווערט גע'משפּט!—זאָגט ער.

לאָזט דער אדוואָקאַט דעם קאָפּ אַראָפּ און הויבט אָן, צו בעטן רחמים:

— רבותי, איר זעט דאָך: אַן אַלטער...

ברומט מען:

— או־הו! די שנאה וואַקסט מיט די יאָרן!

און מען צעוועוערטלט זיך: דער מליץ יושר מיט'ן פּראָקוראָר:

— אויף א קוליע... — זאָגט דער אַדוואָקאַט.

— אַזוי קומען זיי צום פּריזיוו אויך! — לאַכט דער פּראָקוראָר.

— און טויב איז ער, און בלינד —

— געמאַכט... גאַנץ אידישלעך...

— א האַלב־טויטער!...

לאַכן שוין אַלע...

ווערט שוין דער אַדוואָקאַט בייז. ער איז דאָך עפּעס אויך א מענטש מיט א דעה, — גיט ער א געשריי צו לייבל'ען אויף רוסיש לשון:

— עי, זשיד, פּאָדנימי סוואָיו פּאַלקו...

פאַרשטייט דאָך ליבל נישט א וואָרט, רופט מען צו א מבין אויף אידיש־לשון, זעצט ער אים איבער:

— מען הייסט, לייבל, דו זאָלסט אויפהויבן די קוליע דיינע. מוז ער.

האָט ער דאָך אָבער קיין כוח נישט, ציטערן אים דאָך די הענט, און די קוליע איז א שווערע... שלעפט ער, אַז מען הייסט!

שלעפּט ער און הויבט, און הויבט און גיט מיט אמאָל א פאַל אַנידער...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

קורץ און בקיצור:

מען האָט אים נישט פאַר'משפט!

צווייטע אָפּטיילונג:

(משלים).

קין און הבל

.1

אַמאָל איז געווען אַ קין, אַמאָל איז געווען אַ הבל; צוויי ברידער זיינען זיי געווען.

דער ערשטער קין און דער ערשטער הבל.

האָט הבל געהאַט גאָט אין האַרץ, געהערט זיין שטים ביי זיך אין די נירן און האָט זיך קיין גאָט ניט געזוכט.

דאַגעגן קין, אַבוואָל דער עלטערער, האָט נאָר די בענקשאַפט צו גאָט געהאַט; האָט ער אַ וואַנדערשטאָק גענומען און איז געגאַנגען זוכן גאָט, אויף וועג און שטעג.

„גאָט מוז זיין גרויס, אומגעהויער גרויס; שטאַרק, אויסטערליש שטאַרק מוז ער זיין!" — אַזוי האָט קין געטראַכט.

און אַז ער האָט דעם ערשטן, אומגעוויינלעך גרויסן, שטאַרקן פעלז אויף זיין וועג געטראָפן, איז ער אויף די קני געפאַלן און פון האַרץ אַרויס אַ געשריי געטאָן:

— אָט איז גאָט!

און פול פאָרכט, דאַנקבאַרקייט און ליבשאַפט צום גאָט, וואָס האָט זיך אים באַוויזן, פאַלט ער פאַר'ן פעלז אויף די קני און בעט מיט פאַרציטערטע ליפן:

„לאָז מיך אייביג זיין לעבן דיר, מיין גאָט!"

„דערווייטער מיך ניט פון דיר, דו קוואַל פון גרויסקייט און מאַכט..."

א ווינטל בלאָזט און רוישט אין דער שטיל —
דערהערט קין אין׳ם ווינטל גאָט׳ס וואָרט; פאַרנעמט ער זיינע רייד אין גערויש —

נייט הבל פאַרביי, רופט ער אים באַגייסטערט צו:
— ברודער, קום צו און זע באַשיינפּערלעך גאָט!
— ברודער, דאָס איז גאָט! און איך, דיין ברודער קין, בין זיין נביא און, —

ער ענדיגט ניט!
הבל שטעלט אַרויף א פוס אויפ׳ן פעלז:
ער טרעט אויף גאָט!

שפּרינגט קין אויף און כאַפּט דעם וואַנדערשטאָק, און טויט זיין ברודער הבל, וואָס האָט געלעסטערט גאָט...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

„בלוט פאַר בלוט" איז דאָס געזעץ.
לויפט א ווילד־טיר פון וואַלד אַרויס און צערייסט קין׳ען, וואָס האָט זיין ברודער הבל געטויט. —

.2

„בלוט פאַר בלוט" איז איין געזעץ;
„געשטאָרבן איז עמיץ, עמיץ זאָל לעבן!" — דאָס צווייטע.
און א נייער קין ווערט געבוירן; און — א נייער הבל.

האָט הבל גאָט אין האַרצן און זוכט ניט גאָט; קין — נאָר דאָס פאָרנעפּיל פון גאָט און א ברענענדיג בענקשאַפט צו אים, — זוכט ער גאָט אין וואַלד און פעלד.

„גאָט איז לעבן, גאָט איז פרייד!"
איז זיין געדאַנק:
„געזאַנג איז ער און בליאונג... אויסער גרויס און שטאַרק!"

געפינט ער א בוים — א ריז אין וואלד, און פאלט אויף די קני פאר גאָט!

„ווי גרוים דו ביזט, גאָט; די הימלען שפּארסטו אונטער.
און שטארק — צוואנציג ריזן נעמען ניט ארום דיין שטאם!
„און ווי דו בליסט, גאָט; דאָס ביזטו די בליאונג אליין!
„און ווי זים צעגיסט זיך דער געזאנג אין דיינע צווייגן, —
לאָז מיך רוען אין דיין שאָטן, גאָט”...
„און אז א ווינטל בלאָזט און די בלעטער הויבן אָן צו רוישן,
הערט קין די שטים פון גאָט און פאלט אויף די קני.

גייט הבל פארביי:
„זע, ברודער, גאָט! און איך, דיין ברודער, בין זיין נביא!
„אין די אויערן רוישט מיט זיין געזאנג; ביז'ן הארץ אריין—
זיין קלינגענדיג וואָרט...
„און—אזוי זאָגט גאָט...

וויל הבל נישט הערן גאָט'ס וואָרט; שטרעקט ער אוים זיין האנט און כאפּט אָן א צווייג פון בוים.

— איך בויג אראָפּ דעם קאָפּ פון גאָט; איך רייס אים ביי די האָר!

און רייסט אוים, און צעוואָרפט א הויפן בלעטער פון גאָט.

פאלט הבל, דער גאָט-לעסטער, פון קין'ס הענט דערוואָרגן; אנטלויפט קין, דער ברודער-מערדער, צום ים, פארפלייצט אים א וואל!

„בלוט פאר בלוט!"

.3

„געשטאָרבן קין און הבל, לעבן זאָלן קין און הבל!”
און נייגעבוירן, קומען זיי צוריק אויף דער וועלט.
האָט הבל גאָט אין הארץ און זוכט אים ניט.
און קין האָט איינמאל גאָט אין חלום געזען; און איז דער

חלום פאַרשוואונדן, האָט ער זיך אויפגעכאַפּט נאָך מיט אַ גרעסער, ברענענדיגער בענקעניש צו גאָט.

און אַ שניצער איז שוין קין געווען. מוז ער זיך אויסשניצן דעם גאָט, וואָס ער האָט אין חלום געזען.

פאַרווירקלעכט מוז דער חלום ווערן; צוריקקומען און אײביג בלײַבן מוז דער פאַרשוואונדענער טרוים!

ער קאָן אָן גאָט שוין ניט לעבן!

נעמט ער מיט זיך מעסער, האַק, הובל און זעג און גייט אין וואַלד אַרײַן.

דעם שטאַרקסטן, העכסטן בוים קלײַבט ער אויס; און דער פאַלט אונטער זײַן האַק, און ווערט דערנאָך מיט האַק, הובל און מעסער באַאַרבעט...

און טעג און נעכט טרעט קין פון דער אַרבעט ניט אָפּ. פון די שפּענער האָט ער זיך אַ פייער, צום וואַרימען און קאָכן געמאַכט; פון אָפּגערייניגטן שטאַם זיך זײַן גאָט געשניצט...

און עס איז אַרויס אַ גאָט!

דער גאָט, וואָס האָט זיך אים אין חלום באַוויזן, וואָס ער האָט אין שלאָף געזען...

און גרויסע אויגן האָט ער אים געמאַכט — גאָט זעט פון עק וועלט ביז עק... אָבער ניט גלײַכע אויגן:

קוקט איין אויג לײַטזעליג און באַשענקענדיג־ליב — גאָט איז אַ גוטער! —

דאָס צווייטע שטרענג, — אַ ריכטער איז גאָט אַ שטרענגער און באַשטראָפט יעדע זינד!

און אין איין האַנט האָט ער אים אַ ענגל־טרויבן אַרײַנגעשטעלט — פרוכטבאַרקייט איז דער גוטער גאָט!

די צווייטע האָט ער אויף אַ פויסט פאַרשניצט און זײַן האַק אין דעם פויסט אַרײַנגעשטעקט — דעם זינדיגן אָפּצושרעקן; גאָט שטראָפט!

און פאַרטיג איז געוואָרן דער גאָט, און ער האָט אים אויפ־

געשטעלט און—פאַלט פאַר אים אויף די קני!

— אָ, גאָט!

ווי ליב האָב איך דיך, גאָט, מיין גאָט! און ווי פאָרכט איך מיך פאַר דיר!

— און איך בין דיין נביא, גאָט!

איך האָב דיך געפונען!

און איך וועל דער וועלט זינגען דיין לויב און שאַלן דיין קראַפט.

איבער דער ברייטער וועלט וועל איך דיין נאָמען צעטראָגן; ווי שמעקנדיגער בוימל וועט זיך, אָ, מיין באַשאַפער, דיין נאָמען צוגיין — —

און בעטן בעט ער זיך!

„רעד מיט מיר, גאָט!"

פליט, איבער זיין, צו גאָט'ס פיס פאַרזונקענעם קאָפּ, אַ מחנה וואַנדער־פויגל פאַרביי; רוישן זייערע פליגל אין דער לופט; הערט ער גאָט'ס רייד צו זיך אין גערויש.

גייט הבל פאַרביי.

— הבל, זע באַשיינפערלעך גאָט! און —

„אַזוי זאָגט גאָט! — —"

— דיין באַשאַפענער באַשאַפער? — פאַלט אים הבל אין די רייד אַריין מיט שפּאָט.

— האָסט אַ בוים אויסגעהאַקט, ביים פייער פון זיינע שפּע־נער דיך געוואַרימט און דיין שפּייז געקאָכט, און דו קניסט פאַר'ן טויטן אָפּגעשיילטן שטאַם, וואָס דו האָסט, לויט דיין אייגן בילד, געמאַכט?

דערקענסטו דיך ניט, קין, אין דיין גאָט?

און זע, איך שפּיי אויף דיר און אויף דיין עבענבילד — דיין גאָט!

— גאָט! — שרייט קין אויס אין ברענענדיגן צאָרן — פאַר־שטאָפּ דאָס לעסטער־מויל, באַנוץ דיין האַק פאַר'ן זינדיגנס קאָפּ!

און ער פאַלט נאָכאַמאָל אויף די קני:

— ער איז מיין ברודער, גאָט! פון איין טראַכט זיינען מיר אויף דער וועלט אַרוים, דיזעלבע בריסטן האָבן אונז גענערט, — נאָר דו ביזט מיר טייער, גאָט, גערעכטער גאָט — און איך בעט, און איך פאַרלאַנג פון דיר: שטרעק אוים דיין האנט און שטראָף!

— און ווילסטו ניט? מוז איך עס טאָן; איך, דיין נביא, דיין קנעכט!

און שפרינגט אויף; און מיט דער האַק פון גאָט'ס האנט אַרוים, האָט ער זיין ברודער'ס קאָפּ געשפּאָלטן...

4.

און ווייטער איז אין גאָט'ס נאָמען אַ ברודער־מאָרד געשען.—

און „בלוט פאַר בלוט" איז דאָס ערשטע געזעץ; „דער, וואָס גייט, קומט צוריק"—דאָס צווייטע.

„קין און הבל געשטאָרבן; לעבן זאָלן קין און הבל".

און אַזוי וועט זיין, אייביג זיין.

דער מלאך

אויפגעבליט האָט דער מזרח־שטרייף

שווער אָטעמט־אויף דאָס פעטע שטיק פעלד, מיט טוי באַ־דעקט.

אין שטאַל בלעקט דער אָקס, וואָס וויל אויפ'ן פרייען אַרויס.

און באַלד עפנט זיך די טיר פון הויז; דער ערדמאַן באַווייזט זיך אויף דער שוועל.

אָפן איז די שטאַרקע ברוסט; פאַרשאַרצט די ריזיגע הענט.

מיט אַ קלאָר, ליב און דאַנקבאַר אויג בליקט ער — אַרויף צום צעשמייכלטן הימל, אַראָפּ צו זיין פעטער שפּייזערין — ערד, און דערהערנדיג די שטים פון געטרייען אָקס, צעשמייכלט ער זיך:

— איך גיי, ליבער, געטרייער אָקס!

ניט לאַנג האָט געדויערט און דער אָקס איז שוין צום אַקער געשפּאַנט.

הינטער'ן אַקער שטייט דער ערדמאַן, דריקט דאָס מעסער טיף אין דער ערד אַריין, און דער אָקס ציט אויס האַלז און קאָפּ צום ערשטן שריט.

באַווייזט זיך פּלוצלונג אַ מלאך פון הימל, ציט־אויס זיין פייערדיג שווערד איבער'ן אַקער, צווישן אָקס און מענטש...

און אין די אויגן פון מלאך זיינען שמערץ און ליבשאַפט צו־זאַמענגעגליט; באַרעמהערציגקייטן און דראָאונג.

און פייערדיג ווענדט זיך צום מענטש דער מלאך, און באַ־פעלט, און שטאָלערן קלינגט זיין שטים דערביי:

„פאַרלאָז דיין אָקס, דיין אַקער, דיין פעלד און גיי!"

און אַז דער ערדמאַן וויינערט זיך דערשראָקן, קלינגט נאָך האַרטער דעם מלאכ׳ס שטים:

„און וועסטו ניט גערנוויליג גיין, טרייבן וועל איך דיך!"

„ווילסטו דיין שפּייזערין ערד נישט פאַרלאָזן, פאַרשלים איך איר טראַכט, און זי וועט דיר איר שפּראָצונג ניט געבן".

„ווי אייזן וועט זי ליגן אויסגעשפּרייט פאַר דיינע אויגן און אָנזאָגן וועל איך די הימלען, און זיי וועלן איבער איר קיין טראָפּן רעגן ניט לאָזן; קיין טראָפּן טוי".

און וועסטו מיט שרעק פון דיין ערד אַנטלויפן, און אין דיין שטוב, פאַר מיר און פאַר מיין געבאָט, זיך באַהאַלטן—

„שיק איך מיין בליץ און צינד אָן דעם דאַך איבער דיין קאָפּ...

„רוף איך פון אַלע עקן וועלט ווינטן צוזאַמען, און זיי וואַרפן איבער דיר די ווענט פון דיין הויז.

„און וועסטו נאָך ווידערשפּעניג זיין, און אַלץ ניט אָפּרייסן זיך פון דאָס דייניגע, און פון דיין האָב־און־גאָב —

„ווינק איך צו די ווילדע אין סטעפּ, אין שטויביגן וואָלקן קומען זיי געפלויגן, און באַפאַלן דיין האָב־און־גאָב..."

„און אין דיינע אויגן קוילען זיי דיין אָקס און דיין שאָף און רינד, און פרעסן זייער פלייש!

„דו מיט ברענענדיגע אויגן וועסט עס צוזען, און פאַרהונ־גערט בלייבן!

„און דיינע זין און דיינע טעכטער וועלן זיי באַצווינגען; מיט פייכטע שטריק בינדן, און פאַר זיך טרייבן, אויף קנעכט און דינסטן צו פאַרקויפן — און קיינס וועט צו דיר שוין צוריק ניט קומען, — די אויגן וועלן דיר אויסגיין, וואַרטנדיג אומזיסט!"

— דו מוזט גיין!

— וואוהין? — פרעגט דער ערדמאַן פאַרציטערט.

„גאָט האָט דיך אַלם זיין שליח אויסדערוויילט, און דו וועסט גיין איבער דער וועלט שאַלן, און רופן זיין נאָמען!

„איבער דער וועלט וועסטו גיין!
„נע ונד וועסטו זיין.
„און אַן וועג און שטעג וועסטו גיין; איבער דערנער שאַרפע און שטיינער שפּיציגע, באָרוועס וועסטו וואַנדערן; אייביג בלוטיגן וועלן דיינע באָרוועסע פיס...
„און אַז דו וועסט מיד ווערן און זיך אָפּשטעלן, דעם אָטעם נאָר־צו כאַפּן וועל איך אָנצינדן די ערד אונטער דיינע פיס, און זי וועט דיך טרייבן!
„וועל איך דיך פון הימל פאַרפאָלגן מיט דונער און בליץ.
„און בלוטיגע שונאים וועל איך אויפשטעלן אונטער דיר, און זיי וועלן דיך מיט זייערע פיילן יאָגן... דאָס ווילדע טיר וועל איך רופן אויף דיר פון וואַלד, און עס וועט דיך טרייבן..."
„און צו אַן אָפּרו, צו אַ הערבערג וועסטו לעכצן: און וואו אַ טיר, וועסטו אָנקלאַפּן און בעטן זיך: לאָזט מיך איבער דער שוועל!" און וואו אַ פענצטער: נאַכטלעגער פאַר אַ קראַנקן וואַנדערער, בעטלען—
„און טרייבן וועט מען דיך פון אומעטום!—
„מיט שאַנד און שפּאָט טרייבן, מיט קלעפּ און שלעג — ווי אַ קרעציגן פון ישוב ארוים! און משוגע פאַר שרעק וועסטו ווייטער לויפן..."
„און אַז דו וועסט פאַר אַ וואַסער־שפּיגל פאַרביי, און דיך אַליין דערזען, וועסטו דיך פאַר זיך אַליין דערשרעקן! וועט דיך אָנכאַפּן אַ גרויל פאַר זיך אַליין! אַ שרעק פאַר דיינע אָפענע וואונדן; אַן עקל פאַר דיין שמוץ אויפ'ן צעבלוטיגן לייב... און וועסט דיך וועלן פון דיין שליחות, פון גאָט'ס־נאָמען־שאַלן — באַפרייען, און וועסט ניט קאָנען;
„דעם טויט וועסטו רופן און ער וועט ניט קומען!
„די נעגל וועסטו אַריינשטעקן אין דיין אייגן לייב, דאָס האַרץ אַרויסרייסן, די נשמה און גאָט'ס וואָרט פון דיר, — און וועסט ניט קאָנען!
„און נאָך אַ גרעסערע שרעק וועט דיך יאָגן...
„און ווי הייסע טראָפּן בליי וועלן פאַלן די טרערן פון דיינע

אויגן איבער דיין פּנים; און פון דיינע, אייביג אָפענע וואונדן וועט זיך גיסן אָן אויפהער דיין בלוט״...

— נאָך וואָס?

פול באַרעמהערציגקייט ווערט די שטים פון מלאך:

„פון יעדער טרער, וואָס וועט פון דיינע אויגן פאַלן — אַזוי וויל גאָט! — וועט אויסשפּראָצן פון דער זינדיגער ערד אַ ווייסע ליליע—״

„און פון יעדן טראָפּן בלוט, וואָס וועט טריפן פון דיין איט־לעכער וואונד — אַ רויטע רויז! אַזוי האָט גאָט באַשטימט!״

און צוריק שטאָלערן קלינגט די שטים:

„אָבער דאָס אַלץ וועט זיין הינטער דיר; דאָס אַלץ וועלן דיינע אויגן ניט זען...״

„פאַר דיר — דערנער; שטיינער אונטער די פיס; ווי ווייט די אויגן זעען — אַ וויסטעניש — —״

„און וועסט, משוגע פאַר שרעק און פיין, אַלץ ווייטער און ווייטער לויפן... די וועלט אונטער דיר מיט בלומען פאַרזייען. די ערד אונטער דיר אין אַ גן־עדן פאַרטווישן, און דו וועסט עס ניט זען — ביז — — — ״

-— ביז וואַנען, מלאך? !

„ביז דו וועסט צוריקקומען צום אָרט, פון וואַנען דו גייסט אַרויס — — אויב...״

— אויב וואָס, מלאך? — פרעגט דער ערדמאַן נאָך מער פאַרציטערט.

„אויב גאָט וועט דיר אויף אַנדערע פון זיינע וועלטן ניט שיקן...״

„צו דעם ביזטו געבענטשט און פאַרשאָלטן...

„צו דעם—אויסדערוויילט!״ —

דער אייביגער פרידן אין ערגעץ-לאַנד

דערציילט אזוי דאָס מעשה׳לע פון ערגעץ־לאַנד:

אין ערגעץ־לאַנד איז א הויכער גרויסער בארג פאַראַן. האַלטן זיך אויפ׳ן שפּיץ פון בארג די אָדלער די גרעסטע, שפּילן אויף זיין הויך די ווינטן די שטאַרקסטע; שפּילן זיי און ראַנגלען זיך.

זעט אויך דער שפּיץ פון בארג דאָס גרעסטע הימל־שטיק פון געוועלב איבער׳ן ערגעץ־לאַנד, און דעם שענסטן אויפגאַנג פון דער זון יעדן מאָרגן־פרי אין ערגעץ־לאַנד...

באָדט זיך דער שפּיץ בארג אין העלסטן, רייכסטן ליכט. עס איז דאָך דער העכסטער בארג אין ערגעץ־לאַנד: די זון פאַר־שטעלט אים קיינער ניט, פון ערגעץ פאַלט אויף אים קיין שאָטן ניט...

און שטאַרק איז ער, דער בארג: פעלזן זיינען זיינע גלידער, קופּער און גאָלד — זיינע אָדערן... דאָס ווייס די ווילדע ציג, וואָס שפּרינגט איבער זיין רוקן...

אָט אזוי האָט דאָס מעשה׳לע פאַרציילט.—

— — — — — — — — — — — — — — — — —

האָבן די מוטער דאָס מעשה׳לע געהערט, דערפון א וויגן־ליד פאַרפאַסט, און שלעפערן די קינדער איין דערמיט. מיט׳ן ליד פון ערגעץ־לאַנד, פון הויכן גרויסן בארג אין ערגעץ־לאַנד.

וואַקסט אָבער אויף דאָס קינד און עס פאַרגעסט דאָס וויגן־ליד; אין לערנען און אין שפּילן ווערט עס פאַרגעסן; דערנאָך אין לעבן, ליבן און ליידן... אינ׳ם וועלט־גערויש!

ערגעץ דאָך, אין אַ פֿאַרבאָרגענעם ווינקל פֿון האַרץ, ציטערט נאָך אַלץ אַ סטרונע שטיל, און עס קלינגט דאָס ליד, דאָס וויגן־ליד, פֿון שפּיץ פֿון באַרג אין ערגעץ־לאַנד, — פֿלייצט דאָס לעבן אַרום און אַרום, רוישט עס און זידט, הערט מען די סטרונע נישט —

גייען אַזוי יאָרן און צייטן פֿאַרביי — —
טרעפֿט זיך אַמאָל —

שפּינט אַ יונגערמאַן זיין גאָלדענעם פֿאָדים פֿון לעבן, און עס שטרעקט זיך אויס דעם מזל'ס האַנט, און רייסט אים דעם פֿאָדים איבער: גייט דער יונגערמאַן פֿון לעבן אַוועק אין דער איינזאַמקייט... דערפֿילט ער פֿלוצלונג אין דער שטילער איינזאַמקייט: עפּעס ציטערט אין ווינקל פֿון האַרץ ביי אים, אין פֿאַרבאָרגנסטן ווינקל פֿון האַרץ קלינגט... שטעלט ער זיך אָפּ און הערט זיך איין...

זינגט אַמאָל אַ יונגערמאַן זיין גליקלעך ליבעס־ליד אויף זיין האַרף, אויף זיין גאָלדענער יוגנט־האַרף: דערהערט דאָס בייזע מזל און שלייכט זיך צו און שטרעקט אויס די בייזעביינערדיגע האַנט, און רייסט אים אַ סטרונע נאָך אַ סטרונע מיט געוואַלט; ווערט שטיל די האַרף און שרעקלעך שטיל אין האַרץ; — שטיין איז דאָס האַרץ געבליבן.... און אין דער שטילקייט קלינגט פֿלוצלונג אויף דאָס וויגן־ליד. דאָס ליד פֿון ערגעץ־לאַנד, פֿון הויכן, גרויסן באַרג אין ערגעץ־לאַנד...

און אַמאָל וועקט זיך עס אימיצן אין חלום אויף און קומט אין אַ שטילער לבנה־נאַכט צום אויער, כאַפּט זיך יענער אויף...

און אַזוי אַמאָל, פֿאַרטראַכטערהייט, וועקן זיך ביי ליטן די בענקשאַפֿט אויף, און טרייבט קיין ערגעץ־לאַנד; צום הויכן באַרג, צום גרויסן באַרג אין ערגעץ־לאַנד...

ציט דאָס ערגעץ־לאַנד און ציט; וואַנדערט מען....

און אין אַלע צייטן, און אויף וועגן אַלערליי, און פֿון אַלע עקן וועלט וואַנדערט מען קיין ערגעץ־לאַנד...

בלאָנדזשעט מען, פֿאַרבלאָנדזשעט מען, —
ביינער בלייבן אויף וועג און שטעג קיין ערגעץ־לאַנד...

מאנכע טרעפן דאָך און דערגרייכן עס.

קומען מאנכע קיין ערגעץ־לאנד; ווייס איינער דאָך פון צווייטען ניט...

אויף איינזאמע וועגן גייען זיי, פון פארשיידענע עקן וועלט קומען זיי... איינער טרעפט זיך מיט׳ן צווייטן ניט.

שפינט זיך און שפינט ווייטער דאָס מעשה׳לע...

פון לבנה־שטראלן שפינט זיך עס; אין שטילע נעכט, אין לבנה־נעכט...

דערציילט עס ווייטער אזוי:

צופוסנס ביים הויכן בארג אין ערגעץ־לאנד ליגן לענדער פרייע, פעט און שווארץ... וואקסן וועלדער טיפע טיפע, און שטראָמען יאָגן און טייכן פליסן... און רינגלען ארום דעם גרויסן הויכן בארג...

און קומען די וואנדערער, — איינציגוויז, פאַרנוויז אָדער פאמיליע גאנצע — און דערגרייכן זיי דעם בארג אין ערגעץ־לאנד, באזעצן זיי זיך ארום און ארום דעם בארג, צופוסנס דעם בארג...

גייט דער יעגער מיט פייל־און־בויגן אין וואלד אריין; זעצט זיך דער פישער מיט נעץ און ווענטקע ביים קלאָרן טייך; זוכט זיך דער פעלדמאן זיין אקער אוים; טרייבט דער הערט זיין פי איבער דער פעטער לאָנקע... ווערן קאָלאָניעס מיט דער צייט...

גרויס איז אָבער דער צופוסנס פון בארג, טרעפט זיך איין קאָלאָניע מיט דער צווייטער ניט; ווייסט איינע פון דער צווייטער ניט.

בויט זיך יעדערע איר וועלט פאר זיך, און אָרדנט זיך איין די „איינציגע״ וועלט. בויט זיך איטלעכע איר היילינגטום פאר גאָט דעם „איינציגן״, און דינט דעם האר פון דער וועלט דעם איינציגן...

און מען לעבט זיינע יאָרן אוים, און מען שטארבט צו דער

רעכטער צייט, און אַלץ לויט'ן ווילן און געזעץ פון גאָט פון איינציגן...

און מען בעט גאָט, און מען רעדט אויף דער „איינאיינציג" מענטשלעכער שפּראַך.

און מען אַרבעט: און מען מערט, און מען פּרוכטפּערט זיך, און מען הויבט זיך פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אויפ'ן רוקן פון הויכן באַרג, פון געגלוסטן באַרג...

לאַנגזאַם — מיט ווייץ, האָבער און קאָרן, גייט דער אַקער־מאַן; מיידט אים אויס דער פלאַנצער פון ווייַן; העכער שפּרינגט דער הערט, איבער שטיין און פעלז, נאָך דער ווילדער ציג; מיט דער מעטאַלענער אָדער גייט דער בערגמאַן פעסט און טיף...

און נאָך העכער שטייגן מאַנכע...

דאָס זיינען די, וואָס האָבן זיך, מיט'ן גאַנצן האָב־און־גאָב, באַרואיגן ניט געקאָנט...

שוין צו פאַרבענקטע נשמות זיינען זיי; צו פאַרבענקטע נשמות צו דער הויך, צו דער הויכער הויך.

ווייל שאַרפער קלינגט אין האַרץ ביי זיי דאָס וויגן־ליד...

לייגט מען אַמאָל די ווענטקע אוועק און דעם פייל־און־בויגן, און מען גייט פון וואַלד און טייך... פאַלט רידל און קאָסע אַמאָל פון האַנט אַרויס; פאַרלאָזט מען דעם אַקער, פאַרלירט מען שער און שניידמעסער פון האַנט, קומט מען פון ווייַנבערג אַרויס, און מען וואַרפט די האַק אַוועק, און מען קוקט פון דער מעטאַלענער אָדער אַרויס אויף דער ליכטיגער שיין... פאַרלאָזט מען אויף גאָט'ס באַראָט די ווילדע ציג, און מען שטייגט...

עס ציט דער שפּיץ פון באַרג...

האָט יעדע קאָלאָניע איר בענקענדיגן מאַן, אַנדערע — אירע בענקענדיגע לייט — שטייגן זיי...

שטייגן זיי.

איז, וואָס העכער, דינער און דינער דער רוקן פון באַרג; בלאָנדזשען זיי און טרעפן זיך אַמאָל.

און טרעפט מען זיך...

און טרויעריג ווערט דאָס מעשה׳לע, ווען עס דערציילט דער־
פון... און שרעקלעך...
טרויעריגע געשיכטן; בלוטיגע געפעכטן...

עס שפּינט זיך און שפּינט דאָס מעשה׳לע אַזוי:
האָט יעדע קאָלאָניע איר בענקענדיגן מאַן; מאַנכע —
אירע בענקענדיגע לייט — —
צום שפּיץ פון באַרג בענקען זיי...
צו די ווינטן די שטאַרקע, צו די אָדלער די גרויסע... צום גרויסן פרייען הימל; צום רייכן העלסטן ליכט, צום שענסטן אויפגאַנג פון דער זון בענקען...
עס ציט דער שפּיץ פון באַרג...
און איינציגווייז גייען זיי, איבער די גרעניצן פון פעלדער גייען זיי... פון וויינבערג־געוועלבן קומען זיי אַרויס... ביי די רענדער פון מעטאַלענע גרובן שלייכט מען זיך...
איבער שטיין און פעלז, איבעריאָגנדיג דיווילדע ציג. —
מיט פאַרבענקטע אויגן, אין דער הויכער הויך פאַרקוקט, בלאָנדזשען זיי, זאַפּנדיג מיט אויפגעשפּיצטע אויערן די גערוישן פון דער הויך — און טרעפן זיך אַמאָל...
און טרעפן, און — דערשרעקן זיך.
און מיסטרויאיש פאַרוואונדערט, קוקט איינער אויפ׳ן צוויי־טען, זיך אָפּשטעלנדיג:
פון פאַרשיידענע ערטער געקומען, אויף פאַרשיידענע וועגן געגאַנגען און — אַנדערש געקליידט, אַנדערש געשוירן און אַנדערש דעם קאָפּ באַדעקט...
שטאַמלט מען, זיך גריסנדיג און זאָגנדיג:
— גוט מאָרגן!
זאָגט עס יעדערער אויף זיין שפּראַך, אויף זיין איינצי־גער שפּראַך... קלינגט עס דעם צווייטן פרעמד, האַרט, ניט־מענטשלעך און פיינטלעך אין די אויערן... מיינט יעדערער, דער צווייטער דראָט.

„ער באַליידיגט מיך, ער שילט!"
שטייט מען זיך קעגנזייטיג צו:
— ביזטו אַ מענטש, גלויבסטו אין — —
און אָנגערופן ווערט דער נאָמען פון גאָט, פון „איינציגן" גאָט...

ווערן אין צוויי שפּראַכן גערופן צוויי נעמען פון גאָט; און יעדערער פון צווייטן טראַכט:
— ריידן רעדט ער ניט ווי קיין מענטש און גלויבן גלויבט ער ניט אין גאָט...
גרייט מען זיך צום שטרייט...
רופט יעדערער פאַר'ן שטרייט זיין גאָט צו הילף...
אויף פאַרשיידענע שפּראַכן ריידן זיי, פאַרשיידענע נעמען רופן זיי.

זאָגט יעדערער: ער לאַכט פון מיר און לעסטערט נאָך מיין גאָט! —

אָדער: ער דינט אַן אַנדערן גאָט, אַ פאַלשן גאָט, אַ שלעכטן גאָט!

פלאַקערט מיטאַמאָל שטאַרקער אויף דער האַס, און מען ראַנגלט זיך; אויף טויט און לעבן גייט דער שטרייט...
זיגט איין מענטש און זיין איינציגער גאָט...
און דער באַזיגטער שילט צי בענטשט זיין גאָט און — פאַלט...

קאָלערט זיך דעם באַזיגטנ'ס קערפּער באַרג־אַראָפּ, באַרג־אַראָפּ... און צייכנט מיט בלוט זיין וועג איבער'ן באַרג, איבער'ן רוקן פון הויכן גרויסן באַרג...

און זיין גאָט אויף זיין שפּראַך דאַנקענדיג, שטייגט דער זיגער אַלץ העכער און העכער..

און די צאָל פון די בענקענדיגע אין קאָלאָניעס. און די צאָל פון די, וואָס טרעפן זיך און ראַנגלען זיך אויפ'ן רוקן פון באַרג, וואַקסט פון טאָג צו טאָג...

עס וואַקסט די בענקשאַפט, וואָס טרייבט אַלץ אַרויף און אַרויף... און עס וואַקסט דער צאָרן קעגן דעם ווילדן, וואָס מען

טרעפט אויפ׳ן וועג; געגן דעם ווילדן טיר, וואָס גלויבט נישט אָן גאָט, האָט אַ שלעכטן פאַלשן גאָט און שטאַמלט אויף אַ נישט־מענטשלעכער שפּראַך...

און וואָס אַמאָל העכער שטייגט דער מענטש מיט זיין צאָרן! און מיט׳ן מענטש, אַלץ העכער און העכער—שטרייט און שלאַכט...

ראַנגלט מען זיך וואָס אַמאָל נעענטער צום שפּיץ פון באַרג...

און די טויטע קערפּערס פון באַזיגטע קאָלערן זיך אַלץ אָפּ־מער און אָפּטער, און פון אַ העכערער הויך, באַרג־אַראָפּ, באַרג־אָפּ... און צעפּליישן זיך, זיך קאָלערנדיג, אויף בלוטיגע פּעצן און פעדים, אָן שפּיצן פון שטיין און פעלז; און אַלץ אָפטער און אָפטער ריזלט דאָס בלוט באַרג־אָפּ, באַרג־אָפּ; און שטראָמט, און טרענקט, און רויטלט דעם רוקן פון באַרג...

און אַ דאַנק די אַראָפּגעפאַלענע צעפּליישטע לעסטערער פון גאָט, ווערט אַלץ פעטער און פעטער די ערד צופוסנס דעם באַרג; אַלץ פולער און געבענטשטער — די זאַנג פון ווייץ און קאָרן; פולער און גליענדיגער — די טרויב, זיסער — דער זאַפט אין איר... און דער ווילדער ציג שפּראַצט אַלץ מער און מער גראָז פון אונטער די פיס, און אַלץ מער און פעטערע מילך גיט זי דעם הערט...

און די פאַרבענקטע זיגער דאַנקען גאָט און—שטייגן...

און ווייטער פאַרציילט דאָס מעשה׳לע:

און עס פּרוכפּערן זיך אַלץ, און עס מערן זיך די קאָלאָניעס צופוסנס דעם באַרג. און די פאַרבענקטע צו דער הויך וואַקסן אויך אין צאָל, — שטייגן שוין מערערע מיטאַמאָל...

און געפערלעך, און מיט יעדן טאָג געפערלעכער ווערט דער וועג אַרויף; צו גרויסע אָדלער און פרייע ווינטן דער שטעג... און צום אויפגאַנג פון דער זון, און צו די ברייטע הימלען אין דער הויך...

אַלץ מער ווילדע שטאַמלער און גאָט־לעסטערער טראָגן זיך אויפ׳ן רוקן פון באַרג.

און שוין באַוואָפנט ווערט געשטיגן...

און מחנות באַוואָפנטע טרעפן זיך אָפּט און אָפּטער...

און שלאַכטן ווערן ביי יעדן טרעפן זיך געפירט, און אַלץ — אין נאָמען פון גאָט, פון איינציגן גאָט!

און דערהערט מען הינטן די קריגס־געשרייען פון דער הויך, לויפט מען אַרויף צוהילף...

קומט דער הערט פון זיין געצעלט אַרויס, דער בערגמאַן פון זיין גרוב, פון טרויבן־געוועלב לויפט דער ווייַנבערגער אַרויף, עס איילט אויך דער ערדמאַן פון אַקער און דער פישער פון ברעג טייך, און דער יעגער פון טיפן וואַלד... און באַוואָפנט זיינען אַלע; דער בערגמאַן האָט פאַר אַלע וואָפן געמאַכט...

און אַלץ אָפּטער און העפטיגער ווערט די שלאַכט...

הילכט דער באַרג פון אייביגן קריג; פון העלדן־געשריי, פון געוועהר־קלאַנג... און פון גאָט׳ס נעמען, וואָס ווערן אין אַלערליי שפּראַכן גערופן...

און מאַסנווייז קאַלערן זיך די טויטע אַראָפּ, אַראָפּ, און צעפליישן זיך אויף שטיין און פעלז, איבער וועג און שטעג... און בלוטיגע טייכן שטראָמען באַרג־אָפּ, באַרג־אָפּ... יאָגן זיך און שטראָמען.

און וואָס אַמאָל, ווערט אונטן פעטער די ערד, פולער די זאַנג פון ווייץ, האָבער און קאָרן. זיסער און גליענדיגער דער וויין און אַלץ זאַטער און זאַטער פיטערט זיך די ווילדע ציג צווישען שטיין און פעלז און גיט מער און פעטערע מילך...

גאָר איינמאָל — אַזוי ווערט דאָס מעשה׳לע דערציילט, — האָבן זיך צוויי, אין צעפלאַקערטן קאַמף, אַלץ העכער און העכער געיאָגט, ביז זיי האָבן פלוצלונג דעם הויכן שפּיץ פון באַרג דערגרייכט, און פלוצלונג גאָר פאַרבאָדן זיך אין אַ שטראָם פון ליכט, פון העלסטן רייכסטן ליכט פון דער הויך...

און מיטאמאל און פלוצלונג רייסט זיך זיי ביידע א נייע, גאנץ נייע שפראך פון דער צונג אראפ! — דאס איז געווען די שפראך פון דער הויך, די ליכטיגע שפראך,—די שטראלן־שפראך.

און מיטאמאל און פלוצלונג האט איינער דעם צווייטן דער־הערט און פארשטאנען; האט יעדערער אינ׳ם צווייטן א מענטש דערקענט, דעמזעלבן גאט׳ס נאמען פון זיינע ליפן אראפ געהערט, און זיי זיינען זיך איבער די העלזער געפאלן.—

און נאך זיי זיינען געקומען אנדערע און אריינגעפאלן אין ליכט, און נאך אנדערע — און אלע, אלע האבן אנגעהויבן ריידן אויף דער איינציג־מענטשלעכער שטראלן־שפראך...

איז א פרייד געווען!

אבער פלוצלונג האבן זיי דערהערט פון הינטן א קריגס־געשריי, פון אלע זייטן בארג א ליארם פון שלאכטן...

אונטן איז געשען, וואס עס האט געמוזט געשען... ווי אויבן די איינצלנע פארבענקטע מענטשן, האבן זיך אונטן די קאלאניען געטראפן...

געמערט איבער דער צייט און געפרוכפערט זיך האבן די קאלאניעס, און פארשפרייט זיך און פארשפרייט, און אלץ שמע־לער און שמעלער זיינען די פרייע פעלדער און די פרייע וועלדער געווארן... האבן זיך יעגער מיט יעגער געטראפן, דער ערדמאן מיט׳ן ערדמאן; און הערשאפט מיט הערשאפט באגעגנט, און בערגמאן מיט בערגמאן — אונטער דער ערד...

— פרעמדע זיינען געקומען! פרעמדע אקערן אונזער לאנד! ווילד־פרעמדע כאפן פיש אין אונזערע טייכן; שטאמלער אן א שפראך גראבן זיך איין אין אונזער ערד... גאט־לייקענער האבן אונזערע ווייבערגער פארנומען, — דינער פון פאלשע, שלעכטע געטער די ווילדע ציג באצוואונגען! —

אזוי האט מען גערופן.

און אויפגעפלאקערט האט אויף אלע גרעניצן די שלאכט...

לויפן די פארברידערטע פון דער הויך אראפ:

— שטיל! געווער צו די פיס! אלע זיינען גלייך! פאראן

איין איינציגע מענטשלעכע שטראַלן־שפּראַך!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— און דאָס,—פאַרציילט דאָס מעשה׳לע—איז דער אָנהויב געווען...

פון אייביגן פרידן דער אָנהויב.

פון אייביגן פרידן אין ערגעץ־לאַנד, צופוסנס דעם גרויסן, הויכן באַרג...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

און אַזוי, פאַרפלייצנדיג, צעשטראַלט זיך עס, דאָס מעשה׳לע, און צעשמייכלט זיך...

ווי דער מזרח׳דיגער מאָרגן־גלאַנץ פון שפּיץ אַראָפּ געזען, פון שפּיץ פון הויכן גרויסן באַרג אין ערגעץ־לאַנד געזען...

עס ווייסט, ס׳וועט ווערן א ליד דערפון, א וויג־ליד; זינגען וועלן די מוטערס, איבער דער ליבסטער קינדער־וויג...

און אינ׳ם קינד׳ס הערצל־קליין, הערצל־פיין, קלינגען, קלינגען וועט דאָס ליד, און ס׳וועט דערפון א בענקשאַפט ווערן...

א בענקעניש, צו ערגעץ־לאַנד, צום הויכן באַרג אין ערגעץ־לאַנד; צום פרידן־לאַנד, מיט דער שטראַלן־שפּראַך, דער איינציג מענטשלעכער —

א בענקשאַפט פיין, א בענקשאַפט־ריין!

צוויי ברידער

איינגנטלעך, וואָלט איך ליבער די מעשה דעם גוטן גראַף טאָלסטאָי דערציילט, ער איז שוין צו גוט געוואָרן. ליידער בין איך אָבער מיט'ן גראַף טאָלסטאָי נישט אַזוי גוט... אַפילו זייער גאָט, זאָגט מען, איז נישט דער בעסטער! ווי עס איז, אויב „א מעשה מיט צוויי ברידער" — פאַרשטייט איר אליין, אַז פון זיי האָט איינער געמוזט זיין א קלוגער און דער צווייטער— א נישט פאַר אייך געדאַכט — א נאַר! עס איז טאַקע אַזוי; אַנישט, וואָלט גאָר קיין מעשה נישט געווען. עס וואָלט אפשר גאָר קיין וועלט נישט געווען. פון דער צווייטער זייט אָבער האָט יעדער מענטש זיין לשון, און איך, אויב איך זאָג „איינער איז געווען א חכם און דער צווייטער — לא עליכם—", מיין איך גאָר פשוט: איינער איז געווען א שלעכטער און האָט זיך געטויגט; דער צווייטער — א גוטער און האָט זיך געלאָזט מעלקן! אַנישט, פאַרשטייט איר מיך, וואָלט ער געווען א מילנער ביז'ן היינטיגן טאָג.

ווארום ביידע ברידער זיינען מילנער געוועזן און האָבן, אויף צוויי נאָענטע בערגלעך, זייערע ווינט־מילן געהאַט. אונטן, צו־פוסנס די בערגלעך, אויף וועלכע די ווינט־מילן זיינען געשטאַנען, מענטשן פון די טאָלן פלעגן עס אַרויפפירן, אָדער קאָרן־ווייץ אַרויפטראָגן צום מאָלן. נייץ־געלט פאַר דער מיל לאָזט מען, ווי דער שטייגער איז, איבער א פערטעלע; מעל אָדער תבואה, ווי דער מילנער פאַרלאַנגט. פון מעל באַקט מען ברויט, קאָכט מען לאָקשן. די תבואה פירט מען אין שטאָט אַריין צו פאַרקויפן.

פּאַר געלט קויפט מען: זאַלץ, הייוון, הויז־גערעט, קליידער — וואָס נאָר אַ מענטש באַדאַרף. מען קען אין אַזאַ מיל האָבן אַ גוט יאָר, נאָך איבערלאָזן אויף אַ שלעכטער צייט. דערצו אָבער מוז מען שכל האָבן. מיט דעם, ווייסט איר שוין, זיינען ביידע ברידער נישט גלייך געבענטשט. און אַ שאָד ווארום שווערע צייטן טרעפן זיך ביי ווינט־מילן אָפט, עס געראָט נישט און מען האָט נישט וואָס צו טאָן. אָדער עס מאַכט זיך אַ שטילע צייט און די פליגל רירן נישט; נישטאָ מיט וואָס צו מאָלן! טיילמאָל טרעפט זיך אויך אַ שאָדן אין מיל: אַ צו־שטאַרקער ווינט דרייט אַ פליגל אויס; אַן אָפּגעריבענער מיל־שטיין פּלאַצט פאַר דער צייט, אָדער ווייס איך, וואָס עס קען זיך טרעפן!

און טאַקע הויבט זיך אָן דער אונטערשייד צווישן קלוגן מיט'ן נאַר.

מאַכט זיך עפּעס אַ צופאַל ביים שלעכטן, דאַרף ער, ווי זאָגט מען עס, נאָר אַ פּיפּעץ געבן, אַ וואונק, לויפט אים שוין דער גוטער צו־הילף: „דיין מיל שטייט? האָסט קיין אַרבעט נישט? עס פעלט דיר ברויט? הייוון? זאַלץ? וואָס?"

יאָ געפעלט, נישט געפעלט, דער שלעכטער האָט שכל, ער טויג זיך און נעמט, וואָס עס לאָזט זיך. פון צוקומעניש—שמייכעלט ער אין זיך אַריין — טוט קיינמאָל דער קאָפּ נישט ווי!

איז אַ שאָדן אין מיל, וואַרפט דער גוטער פון זיך אַראָפּ דעם ראָק און שטעלט זיך צו דער אַרבעט. אין צווייען, כאָטש דער שלעכטער נאַרט זיך, אַרבעט זיך געשווינדער, בעסער, שפּאָרעוו־דיגער! עס דויערט נישט לאַנג, און דעם שלעכטנס מיל איז צוריק גאַנץ, אַרבעט ווי פריער, אויב נישט בעסער ווי פריער!

מיט דער צייט האָט דער שלעכטער נישט געברויכט אפילו צו ווינקען. דער גוטער האָט זיך אַ ליימער געמאַכט און איז פון צייט צו צייט אויפ'ן שפּיץ־מיל אַרויפגעקראָכן, צו זען, וואָס אויפ'ן צווייטן בערגל, ביים ברודער אין ווינט־מיל, טוט זיך, און קוים האָט ער באַמערקט, אַז די פליגל שטייען, אָדער אַז פון קוימען גייט צו דער רעכטער צייט קיין רויך נישט, איז ער שוין געלאָפן פרעגן, צי מען דאַרף נישט זיין הילף...

אַנדערש איז אָבער געווען אויף פאַרקערט. אויב עס האָט זיך אין גוטנ׳ס מיל א סיבה געטראָפן, האָט מען אַרבעט געדאַרפט, איז דער שלעכטער פּונקט נישט געווען בקו הבריאה! האָט פאַרפעלט עסנוואַרג, האָט עס דעם שלעכטן נאָך פריער פאַרפעלט! גאַנץ אָפט האָט ער אפילו קיין פאַלשע תירוצים נישט געזוכט, קיין קרענק נישט אויסגעקלערט, און מיט אן אָפענעם שטאָלצ־נעם בליק געענטפערט: „איך העלף נישט, איך באָרג נישט, איך צאָל אפילו קיין חובות נישט; איך בין קיין נאַר נישט!" און דער גוטער גייט אַוועק מיט לײדיגע הענט, נאָר מיט א פול האַרץ מיט רחמנות אויפ׳ן אומגליקלעכן ברודער, וואָס „האָט א שטיינערן האַרץ, וואָס וועט קיינמאָל נישט פילן דעם אמת׳ן נחת, דאָס אמת׳ע גליק וואָס א מענטש האָט, בשעת ער העלפט דעם צווייטן". טרערן פלעגן אים קומען אין די אויגן אריין!

און דער שלעכטער, וואָס האָט זיך געטויגט, איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג. ער און די ווינט־מיל זיינען וואָס אמאָל פעס־טער און שטאַרקער געוואָרן. און דער הויפן תבואה אין שפּייכ־לער, און דער געלט־בייטל אין טאַש זיינען אויך געוואַקסן. בשעת דער גוטער איז געפאַלן פון טאָג צו טאָג... די מיל האָט זיך א ביסל אויסגעקרומט, און גאַנץ אָפט האָבן אפילו די שוואַלבן פאַר דער מיל קיין חיונה נישט באַקומען...

מענטשן האָבן געשריען: אן עולה! אויף די נעגל האָט מען געבלאָזן. און דאָך, ווער עס האָט געהאַט א קערצל תבואה צו מאָלן, האָט עס פריער צום שלעכטן געפירט: זיין מיל איז בעס־סער, אַרבעט געשווינדער, מיט ווייניגער פּחת! נישט איינמאָל האָט מען דעם גוטן נאָך באַ׳גנב׳עט! עס איז גענוג געווען זיינע שטענדיג הונגעריגע הינט א לעבל ברויט צו וואַרפן, זיי זאָלן אַלץ דערלאָזן און שווייגן! און דער גוטער איז אַזוי לאַנג געפאַלן, ביז ער איז, נעבעך, געבליבן ליגן...

עס האָט זיך א שטורם־ווינט געמאַכט. דעם שלעכטנ׳ס מיל האָט ער ווייניג וואָס געשאַדט. א פליגל האָט זיך אויסגעקרימט, נישט מער, און מיט ווייניג אַרבעט האָט מען אים דעם צווייטן טאָג אויסגעגלייכט... דעם גוטנס — איז געפאַלן! מיט׳ן ערשטן

בלאָז האָט דער שטורעם־ווינט זי אויסגעדרייט, מיט צווייטן — אויסגעריסן און אומגעקערט, און דערנאָך צעשלאָגן, צעטרימערט, און די שטיקער אין טאָל אַראָפּגעשליידערט...

— העלף מיר אויפקלייבן די שטיקער און צוריק אויפבויען מיין מיל! — האָט ער זיך צום שלעכטן געווענדט.

— איך האָב קיין צייט נישט! — האָט דער קלוגער געענטפערט. — איך האָב פיל אַרבעט און שטעל מיר א צווייטע מיל.

און דער גוטער איז, מיט האַרצווייטאָג און פול מיט רחמנות אויפ'ן אומגליקלעכן ברודער מיט'ן שטיינערנעם האַרץ, אַראָפּגעגאַנגען אין טאָל אַריין, זוכן הילף און האָט זי נישט געפונען...

— מיר האָבן קיין צייט נישט! — האָט מען אים געענטפערט; עס איז גראָד שניט־צייט געווען...

דעמאָלט האָט דער גוטער געוואָרפן דעם לעצטן בליק אויפ'ן באַרג, וואו זיין ווינט־מיל איז געשטאַנען, און אויפ'ן טאָל, וואו די שטיקער פון דער חורבה זיינען געבליבן, און איז געגאַנגען אין דער וועלט אַריין, זוכן פריינטשאַפט און אַרבעט.

ער איז נע ונד עד היום!... און דער שלעכטער ברודער האָט פאַמעלעך דאָס געהילץ פון ברודער'ס ווינט־מיל אויפגעקליבן, דאָס שלעכטע פאַרברענט, דאָס גוטע אין דער נייער ווינט־מיל באַנוצט.

די לייט פון טאָל האָבן פריער געקריצט מיט די ציין. מיט דער צייט — אָן גוטן און זיין ווינט־מיל פאַרגעסן; צוויי ווינט־מילן זיינען געווען!...

די מעשה וואָלט איך ליבער דעם גראַף טאָלסטאָי דערציילט. ליידער בין איך מיט אים נישט באַקאַנט און מוז יוצא זיין מיט אייך.

דאָס גלעזל

אמאָל, ערגעץ אין א פאַרוואָרפן שטעטל אויף דער פּראָווינץ, איז געווען א גאָלדשמיד און א בריליאַנטן־שלייפער דערצו. און געווען איז ער, דער גאָלדשמיד, א בריה נפלאה אין דער מלאכה, א געבענטשטע האַנט געהאַט, אין זיין פאַך א גאון געווען. עד היכן הדברים מגיעים, האָט קיינער נישט געוואוסט: נישט ער, נישט זיינע קונים. געזעסן און געאַרבעט צירונג פאַר באַלעבאַטים: אוירינגלעך, פינגערלעך, קדושין־פינגערלעך וכדומה. קוים פרנסה געהאַט!... נתגלה איז ער ערשט געוואָרן מיט דער צייט... און צופעליג, האָט זיך, כדומה־למשל, געטראָפן, אַז א באַלעבאָס פון קליינעם שטעטל האָט א שידוך געטאָן פון דער פּרעמד, מיט אן עושר פון א גרעסערער שטאָט, פאַרט מען אויף דער חתונה, באַווייזט זיך דעם גאָלדשמיד'ס צירונג אויף א הויכן אָרט. יענער עושר איז שוין א שטיק מבין: א סוחר, א וועלט געזען, מאַכט ער: אי, אי, אי! — הויבט אָן דער גאָלדשמיד דאָרט אויך צו שמ'ען... באַקומט ער שוין פון דאָרט אַרבעט און מיט דער צייט ציט ער זיך איבער אין דער גרעסערער שטאָט אריין; שוין אַזוי פיל קונים געהאַט.

מילא, צו'ן א גביר פון דער גרעסערער שטאָט קומט אמאָל א פּריץ: צוליב מסחר, אויף א שמחה, צי אַזוי אמאָל שבת אויף געפילטע פיש, — דער טיש אויסגעשטעלט, דאָס בני־בית אויסגעצירט... דער פּריץ קומט אריין, ער איז נאָך א גרעסערער מבין; פאַלט אים עפּעס אין אויג אריין.

— וואו איז דאָס געקויפט? ווער האָט עס געמאַכט?

ווערט מען פון גאָלדשמיד געוואויר צווישן פּריצים...

כידוע, מאַכט יעדער גובערנאַטאָר איין מאָל אין יאָר א באַל פאַר גרויסע לייט. עס איז שוין אַזאַ מנהג. מאַכט יענער גובער־נאַטאָר אויך א באַל, קומען פּריצים מיט פּריצות, מיט טעכטער. טראָגט מען דעם גאָלדשמיד'ס צירונג... זעט דער גובערנאַטאָר א פינגערל, צי א בראָש, צי א קאָליע, גאַפט ער. ער האָט נאָך אַזאַ אַרבעט נישט געזען.

„וועמעס אַרבעט איז עס?"

— דעמ'ס און דעמ'ס".

„אַזוי?"

צומאָרגנס שיקט מען דעם גאָלדשמיד רופן, ווערט ער א יוצא ונכנס ביים גובערנאַטאָר.

קומט אַמאָל צופאָרן, באַקוקן די גובערניע, איינער פון די שרי־מלכות, דאַרף מען אים אַנטקעגנטראָגן ברויט מיט זאַלץ אויף א טאַץ. ווער מאַכט די טאַץ? מן הסתם, שוין אונזער גאָלדשמיד. קומט די טאַץ אין עיר־המלוכה אַריין, קלינגט מיט איר די עיר־המלוכה...

נישט אומזיסט זאָגט שלמה המלך: טוב שם משמן טוב!

טרעפט זיך א מעשה, דער אַלטער מלך גייט פון דער וועלט, קלייבט מען אויס א נייעם מלך. גייט יענע קרוין אין שאַץ־קאַ־מער, און פאַר'ן נייעם מלך מאַכט מען א נייע קרוין. זוכט מען גרויסע גאָלדשמידס. בעט מען צווישן אַנדערע אונזער גאָלדשמיד אויך. קומט ער און אַרבעט־מיט און צייכנט זיך נאָך אויס על צד היותר טוב...

הכלל—מקימי מעפר דל!

אונזער גאָלדשמיד וואוינט שוין אין דער רעזידענץ, איז א יוצא ונכנס אין הויף. ער ווערט גאָר מרואי פני המלך. א פּראָסטער בשר ודם, אפילו א קלענערער שר, קאָן זיך שוין גאָר צו'ן אים נישט דערשלאָגן...

איז דאָך אָבער א גלגל חוזר בעולם און, אַז מען קאָן העכער

נישט שטייגן (ווארום וואָס קאָן זיין העכער פאַר אזא גאָלדשמיד?), הויבט מען אָן פאַלן...

פאַר וואוילטאָג האָט ער שוין קיין נייעס נישט באַוויזן. דאָס אַלטע ווערט צוגעגעסן, די אויגן זיינען, קוקנדיג דערויף, מיד געוואָרן, דאָס הארץ קריגט א גליסטונג צו עפּעס נייעס. באַווייזט זיך, ערגעץ־וואו, א נייער קינסטלער... איז — ווי דער סדר עולם איז — זה נופל וזה קם... מאַכט דער נייער קינסטלער דעמזעלבן וועג, וואָס דער אַלטער האָט געמאַכט. און, לעומת זה, מאַכט דער אַלטער גאָלדשמיד — דעם אייגענעם וועג צוריק: פון עיר־המלוכה צוריק אין גובערניע אריין, פון גובערניע — אין פּאָוויאַט, פון פּאָוויאַט — אַהיים; פון מלך, הייסט עס, צום שר, פון שר צום גובערנאַטאָר, צום פּריץ, צום גביר, צום באַלעבאָס אין קליינעם שטעטל... צוריק צו קדושין־פינגערלעך...

נידעריגער פאַלן קאָן מען נישט; אָרימע לייט דאַרפן קיין צירונג נישט. בלייבט מען הענגען אין דער לופט, שטרעקט מען אויס די צונג...

און די צייטן אַליין ווערן שלעכט, מען מאַכט עפּעס גאָר קיין חתונות נישט און די קאָנקורענץ וואַקסט...

מילא... דלות מאַכט פּסלות. און ויהי (וואו „ויהי", איז א צרה!) כי הציק לו הרעב, נישטאָ וואָס אין מויל אריינצולייגן, דער גאָלדשמיד גייט ארום פּוסטע־פּאַס, איז ער זיך מישב און הויבט אויף פון דער ערד אין גאַס א שטיקל גלאָז פון א צעבראָכן פלעשל: פון וואַסער, פון משקה און אפשר גאָר מיט א מעדיצין,, ווער ווייסט? נאָר א פּראָסט שטיקל גלאָז, און גייט דערמיט אַהיים, און זעצט זיך עס אנידער — שלייפן... און אַזוי ווי ער שלייפט, הויבט אָן אונטער די הענט דאָס גלעזל צו פינקלען, צו גלאַנצן... א כשוף: עס שפּריצט מיט כל המיני פונקען, עס שטראַלט; ער אַליין גאַפט. ער האָט גאָרנישט געוואוסט, ווי

ווייט קינסטלער ער איז! דערנאָך נעמט ער דאָס גלעזל, זעצט עס אַריין אין עפּעס אַ פאַרוואַלגערט רייפל, וואָס ער האָט קוים געפונען, און גייט אַרויס אָפּנאַרן די וועלט! — גייט ער. דאָס האַרץ קלאַפּט ביי'ן אים, ווי ביי'ן אַ גזלן! קומט אים אַנטקעגן אַ בחור מיט אַ פלאַמענדיק פּנים, פאַלט אים איין — אפשר אַ חתן און דאַרף אַ פינגערל? שטעלט ער אים אָפּ. האָט ער כמעט געטראָפן: קיין קדושין־פינגערל דאַרף ער נישט, אַ כלה־מתנה— אדרבא; מעג זיין אַ פינגערל! און ווי יענער גיט אים אַ בליץ פאַר די אויגן מיט'ן ברילִיאַנטל, פאַלט ער צו מיטביידע הענט און פרעגט: ווי טייער!

לאָזט דעם גאָלדשמיד דאָס האַרץ נישט זאָגן, נישט קיין שווינדלער מטבע, פרעגט ער צוריק:

— וויפיל ווילסטו געבן?...

דער בחור מיינט: גאָט ווייסט, צי ער וועט קאָנען קומען צו דער סחורה? נעמט ער אַרויס אַ מטבע און מאַכט זיך אַ שפּאַס:

— אַ טאָלער!

דריקט אים דער גאָלדשמיד דאָס פינגערל אין דער לינקער האַנט און לויפט אין שענק אַריין. דעם וואָרים פאַרגיסן, דאָס האַרץ צו דערכאַפּן...

וועלן מיר איבערלאָזן, פאַרשטייט זיך, דעם גאָלדשמיד און נאָכגיין דעם בחור.

קלערט דער בחור: משוגע? נאָר זיין דאגה און גייט מיט'ן פינגערל צו דער בתולה, צו וועלכער ער האָט זיך גע'שדכנ'ט...

איז דאָך אָבער נשים דעתן קלות, האָט די בתולה, צו וועלכער ער שדכנ'ט זיך, צוויי חתנים. אים, אַ באַלעבאַטיש קינד מיט אַ פּאָר פּאיִם און אַ חלק הויז — איז איינער, און אַ הוזאַר (אין שטעטל איז קאַוואַלעריע געשטאַנען), אַ הוזאַר מיט אַ קיוורע מיט שווערד, טראָלבען און שפּאָרן, אַ בריה נפלאה אויפ'ן פערד —דער צווייטער. אויסקלייבן איז שווער. בפרט: אַ הוזאַר, היינט איז ער דאָ, מאָרגן רייט ער אַוועק... ישוב'ט זי זיך אַליין. דער־

ווייל, דער בחור קומט אַרויף, נעמט זי אים צו בסבר פּנים יפות. דאָס פינגערל אודאי, עס פאַרנעמט די אויגן... הכלל — מען רעדט, מען לאַכט, ווי דער שטייגער איז... די צייט שטייט דאָך נישט, פאַלט צו דער אָוונט, דערהערט זיך פון מאַרק, פון דער הוזאַר־וואַך, א טראָמפּייטל, א פּייקל האַלט אונטער, מען הויבט אָן שפּילן זאָרעס... מיין בתולה דערמאָנט זיך אָן יענעם, ווערט אומרואיג, זאָגט אַלץ אינ׳ם איינעם: שפּעט, שפּעט! מען וועט זי, חס ושלום בארעדן, און דערלאַנגט אים, אָפּצוקומען, דאָס מיילעכל, און שטופּט אים אַרויס פון טיר. און עס איז שוין געווען די רעכטע צייט, קוים איז דער בחור אַראָפּ פון די טרעפּ, אריבער דאָס געסל און פאַרבויגן אין עק — טופּ, טופּ, טופּ: א רייטער פון דער צווייטער זייט! אָט איז ער שוין פאַר׳ן פּלויט; שפּרינגט שוין פון פערדל אַראָפּ, בינדט עס צו צו׳ן א שטאַכייט. אָט קלינגען שוין שווערד און שפּאָרן אויף די טרעפּלעך, דאָס טירל פראַלט אויף...

איך וועל אייך נישט לאַנג ברייען: איבער נאַכט איז פון דער כלה־מתנה א חתן־מתנה געוואָרן... קוים אויפ׳ן שפּיץ פון אינגס־טען פינגער אַרויף...

דאָ ענדיגט זיך אָבער נאָך נישט די מעשה; דעם „ברי־ליאַנט" איז געווען עפּעס בעסערס באַשערט...

כעלות, קוים עס רויטלט זיך דער מזרח... דאָס פערדל קאָ־פּעט נאָך אַלץ און קאָפּעט די פיס אין ליימיגן געסל און קיינער הערט עס נישט, וועקט זיך פּלוצלונג אין דער ווייטער שטילקייט א קול פון א טראָמפּייט... „טרעוואָגע" ווערט געבלאָזן! ביי־נאַכט איז פּלוצלונג א גרויסער יעדנעראַל געקומען, ווערן די הור־זאַרן געוועקט, צום עקזערציער פּלאַץ גערופן... א רעוויזיע וועט זיין — טראַ־ראַ־טראַ! מיין גבור מיט׳ן פינגערל שפּרינגט אויף, וויל לויפן, אָבער נישט לייכט איז דעם פישל זיך אַרויסצורייסן פון דער נעץ... זי וואַרפט אים די ווייסע הענט איבער׳ן האַלז. פּלעכט ער זיי אויף, לויפט זי און באַהאַלט אים דעם קיווער, דאָס שווערד... און נאָכאַמאָל געזעגענען, און נאָכאַמאָל... קוים מיט צרות פון די הענט אַרויס. טראַפּ־טראַפּ־טראַפּ פון די טרעפּ

אַראָפּ, אויפ׳ן הונגעריגן, נאָר דערפרייטן פערד אַרויף, און פּאַף — פייל פון בויגן צום פּלאַץ, די ראָטע שטייט — אין אָרט אַריין...
און — פּאָד קאַזיראָק! דער עסקאַדראָני קאָמאַנדיר שטייט אים אויג אָן אויג, און זעט, עפנט שוין דאָס מויל אויף א „מי שברך״.

גיט אים אָבער דאָס פינגערל פּלוצלונג א בליץ אין די אויגן. ווערט ער רויט ווי א צונטער, און כאַפּט אים דאָס פינגערל פון שפּיץ פינגער אַראָפּ:

— גע׳גנב׳עט?

שטאַמלט ער: וואַשע, אַזוי און אַזוי... חושד בכשרים... חס וחלילה...

מילא, דעם אמת אויסזאָגן קאָן ער דאָך נישט. ער וועט דאָך נישט אויסגעבן די בתולה פון א באַלעבאַטיש הויז! פּלאַצט ער אַרויס:

— געקויפט!

— פאַר וויפיל? — פאָרשט שטרענג דער אָפיציר.

שלעכט! טראַכט דער הוזאַר, עס מוז דאָך עפּעס ווערט זיין... און גיט א זאָג פאַר׳ן טייוול:

— צוואַנציג טאָלער!...

א מטמון מיט גאָלד פאַר א הוזאַר! דער אָפיציר עפנט שוין דאָס מויל אויף א נייעם „מי שברך״... באותו הרגע שפּרינגט אָבער אָן א ווייס פערד, דערויף — אונטער אים — אַנדערע פערד — קלענערע גענעראַלן.

ער אליין גיט א פרעג:

— געזונט?

אַלע עסקאַדראָנען ענטפערן: געזונט: א דונער א נעפּיל־דער! די ערד ציטערט...

און באַלד — די רעוויזיע... און אַז עס איז באַשערט, צייכנט זיך אויס דער עסקאַדראָן פון אונזער גבור: געיאָגט ווי אויף פליגל, געשפּרונגען אויף די פערד, ווי די שדים, דורכגעלעכערט די צילן עד צד היותר טוב... קריגן די הוזאַרן א „דאַנק״ אויף

משקה, אונזער אָפיציר ווערט אויפ'ן אָרט — פּאָלקאָווניק... א שמחה, א גדולה, משתה ויום־טוב, טרינקט מען א חודש, צוויי... דער הוזאַר האָט דערווייל אויסגעדינט, און איז אַהיים מיט גרויס שמחה: פּטור בלא כלום, פּאַר נאַריש פינגערל, פאַר'ן פאַרשפּע־טיגן. דער פּאָלק מיט'ן קאָמאַנדיר זיינען באַלד אַרויס אין א גרעסערער שטאָט, אין לאַגער אַריין... און דאָס פינגערל וואָלט גאָר פאַרגעסן געוואָרן, ווען נישט דאָס, וואָס האָט זיך ווייטער געטראָפן:

אין פּאָלק איז פּלוצלונג געוואָרן א פּגירה אויף פערד. מילא, א צער בעלי־חיים איז עס; פאַלן ווי די פליגן. האָט דאָך אָבער יעדער מענטש שונאים, בפרט אַן אָפיציר, וואָס איז אַזוי פּלוצלונג עולה לגדולה געוואָרן. געפינט זיך איינער און שיקט צום מלכות א מסירה אויפ'ן פּוראַזש! באשר בכן דער האָבער איז גאָר קיין האָבער נישט...

איז עס פּונקט פּאַר א מלחמה, איז די זאַך שטרענג. שיקט תיכף ומיד דאָס מלכות אַראָפּ גאָר א גרויסן גענעראַל אויף א רעוויזיע. באַפאַלט ער, לויפט גלייך צום מאַגאַזין, באַקוקט דעם האָבער, דרייט מיט דער נאָז, פאָרט אין קאַנצעליאַריע אַריין, שיקט רופן דעם פּאָלקאָווניק, קומט ער, נעמט ער אים אויף זיצנדיג, שטרענג, דער פּאָלקאָווניק שטייט פּאָד־קאָזיראָק, עס ציט־טערן אים די פּיס... מישט זיך ווייטער אריין דער בריליאַנט. דער גענעראַל הויבט אויף אַן אויג — פון בריליאַנט שיסט א בליץ אין אויג אַריין, גיט ער א שפּרונג אויף און א בריל ווי א לייב:

— לאַקכע־בחור!

אין אונזער מדינה הייסט עס: כאַבאַרניק, וואַרום ווי קומט צו א פּאָלקאָווניק פון נישט א רייך הויז אַזא גרויסער, טייערער בריליאַנט? רייסט ער אים דאָס פינגערל פון פינגער אַראָפּ, ער וועט עס צולייגן צו די אַקטן, און פרעגט:

— וויפיל באַצאָלט?

זעט דער פּאָלקאָווניק, אַז עס איז א דבר גדול, אויסזאָגן דעם אמת קאָן ער נישט, גיט ער א פּלאַץ אַרויס:

— טויזנט טאָלער!

און אַז דער גענעראַל קוקט נאָך אַלץ, נישט גלויבנדיג, מיט איין אויג, גיט ער צו א וואָרט־צייכן:

— פאַר טויזנט איינס טרעט איך עס אָפּ...

לאָזט דער גענעראַל דעם קאָפּ אַראָפּ און שרייבט:

ראשית שרייבט ער א ראַפּאָרט צום מלכות... אַז דער האָבער איז ריינע פּערל. והשנית: א שטר חוב אויף טויזנט און איין טאָלער; לכשירויח וועט ער אָפּגעבן... און פאָרט צוריק...

אצינד דאַרף געשען דאָס וואונדערלעכסטע...

מען ווייסט נישט ווי אַזוי, נאָר דאָס פינגערל איז געקומען אין חצר המלכות אַריין! איינמאָל, די מלכה זיצט פאַרטראַכט, פאַרלירט דאָס נאָזטיכל פון שויס, הויבט עס א הויף־דאַמע אויף, א יונגע, ערשט אָנגעקומענע און א יפה־פיה... און לייגט עס צוריק.

הויבט די מלכה א ביסל די ברעמען אויף, וויל דאַנקען מיט א האַלב מויל, ווי עס פּאַסט פאַר א מלכה, עפנט די ליפּעלעך, און בלייבט מיט די אָפענע ליפּן זיצן. וואָס איז? דער בריליאַנט פון דער הויף־דאַמע׳ס א פינגערל האָט עס איר אָנגעטאָן! ממש פאַר׳כשופ׳ט האָט ער זי. גייט זי צו באַקוקן: זי האָט נאָך אַזא בריליאַנט אין א פינגערל נישט געזען. נישט אין די שאַץ־קאַמערן, נישט אין כתרי־המלכות... פרעגט זי:

פון וואַנען קומט צו דיר א בריליאַנט?

ווערט די הויף־דאַמע רויט און טויט און פאַרציטערט, און ענטפערט נישט א וואָרט.

מוז דאָך דאָ עפּעס זיין, און א ביסל אייפערזיכטיג איז א מלכה אויך, וואָרים ווער, אַז נישט א מלך קאָן קויפן אַזא מתנה? הויבט זי זיך אויף און גייט אַריין צום מלך אין קאַבינעט און ווייזט אים דאָס פינגערל. זי וויל זען, וואָס ער וועט זאָגן... ווייסט ער לחלוטין פון גאָרנישט, און ווערט פון בריליאַנט פאַר׳־כשופ׳ט. ער האָט נאָך אַזא קלאָרן ריינעם בריליאַנט, און אַזא גרויסן, און אַזוי אָן א שמץ פּגימה נישט געזען. עפנט ער גרויסע

אויגן און קאָן זיך זאָט נישט אָנקוקן. דערציילט אים די מלכּה אַזוי און אַזוי די און די הויף־דאַמע האָט עס געטראָגן. זאָגט דער מלך אַז פון וואַנען דאָס פינגערל קומט, וויל ער נישט וויסן מאַלע וואָס עס טוט זיך אין הויף... נאָר דער בריליאַנט פּאַסט נישט פאַר קיינעם, נאָר פאַר אַ מלך. דער הויף־דאַמע וועט ער זיין ווערט באַצאָלן... און נעמט צו דאָס פינגערל.

נעמט מען באַלד דאָס פינגערל, מען קריצט אויס דעם מלך'ס נאָמען מיט'ן הערב פון דער מדינה, ווערט דאָס פינגערל: אַ חותם־המלכות. דער מלך חתמ'עט דערמיט אַלע פּאַפּירן, הן אין דיני ממונות, הן אין דיני נפשות, הן אין פּאָליטיקע. ווער עס קריגט דאָס פינגערל, אַ ווייל אויפ'ן פינגער אַרויף, קאָן חרוב מאַכן אַ וועלט, האָט פּראַוו להשמיד ולהרוג. ווען און וועמען ער וויל אַריינוואַרפן אין קייטן און אין תפיסה. לאָזט עס טאַקע דער מלך נישט פון פינגער אַראָפּ... און כדי צו באַלוינען די הויף־דאַמע, הייסט דער מלך רופן מבינים, זיי זאָלן אָפּשאַצן דעם ווערט פון בריליאַנט... קומען זיי... ווערט זה בכה וזה בכה! איינער זאָגט: אַ דריטל, איינער — אַ האַלבן, איינער גאָר — אַ גאַנצן מיליאָן... וואָס טוט מען? דערמאָנט זיך דער מלך אָן פריערדיגן הויף־גאָלדשמיד און גיט אַ באַפעל:

— ברענגען...

ברענגען איז ברענגען!

נעלם געוואָרן; מאַכט מען אַ חקירה ודרישה. עס דויערט אַ צייט, מען ווערט געוואויר. מען שיקט אַ דבר מלכות; ווי דער שטייגער. מילא, אַז די קליינע שרים פון קליינעם אָרט באַ־קומען אַ באַפעל, צוצושטעלן דעם גאָלדשמיד צום מלך, וואָס קלערן זיי? ער האָט אודאי באַ'גנב'עט אַמאָל די שאַץ־קאַמער, און אַצינד ערשט איז מען דערגאַנגען. וואַרפט מען אַריין דעם בחור אין קייטן און מען שיקט אים צום מלכות, אַ צעשלאָגענעם

און א האַלב־טויטן פאַר פּחד... קומט ער קוים מיט צרות אָן.

מעלדעט מען דעם מלך: ר'אי'דאָ, נאַר...

מען וויל אים זאָגן, אַז מען נעמט אים אַראָפּ די קייטן, איז אָבער דער מלך בייז, שלעכטע ידיעות פון דער מלחמה באַקומען, גיט ער א געשריי:

— קיין שום „נאַר"!

ברענגט מען אים שוין אַריין ווי ער שטייט און גייט.

באַמערקט עס אפילו נישט דער מלך. ער ווייזט אים דעם בריליאַנט און פרעגט:

— וויפיל ווערט?

ענטפערט יענער: גאָרנישט!

— ווי הייסט?

און די שרים אַרום:

— ווי הייסט, חותם־המלכות... גאָרנישט?...

— און דער גרעסטער בריליאַנט אין דער וועלט! גאַפּן אַנדערע...

דער גאָלדשמיד ווערט גאָר נישט נתפּעל:

— ס'איז נישט קיין בריליאַנט, — זאָגט ער.

— סטייטש, יענע שאַצן דאָך אויף הונדערט־טויזנטער...

— איך ווייס בעסער!

ווערט שוין דער מלך אומרואיג און פרעגט, נישט מיט זיין קול:

— פאַרוואָס — בעסער?

— ווייל, — ענטפערט ער, — איך מיט מיינע הענט האָב'ם געמאַכט...

און ער וויל דערציילן ווען, ווי אַזוי — און האָט אָבער נישט דערציילט...

אַרויסגעשלעפּט און אין תפיסה אַריין, און מיט רעכט!

מען האָט מיט דעם בריליאַנט אַזוי פיל פּסקים גע'פּסק'נט,

אזוי פיל גיטער געגומען און געגעבן, אזוי פיל הייזער, אזוי פיל שטעט... און אזוי פיל מענטשן געהויכט און געקרוינט און אנ־דערע אין קייטן געשמידט, אין תפיסות געוואָרפן, אין וואסער, אין פייער אריין און געפערטלט... די פּסקים זיינען און מוזן בלייבן וואָר און דער מלך מוז זיין און בלייבן אמת; טבעת המלך — טבעת המלך, מוז זיין דער בריליאַנט — בריליאַנט...

אזוי האָט גע׳פּסק׳נט דער גרויסער מיניסטער.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

די מעשה, וואָס איך האָב אייך דערציילט, איז, ווי אלע מעשה׳לעך, א משל. און, ווי יעדער משל, נישט מיט אלע פּרטים דומה לנמשל; מען מוז דאָך עפּעס צוגעבן לנוי... להדור המעשה...

אָבער א מעשה איז עס!

און שטאַמען שטאַמט זי פון א מקום גדול — איש מפּי איש פון רבי׳ן ר׳ יונתן!

דער בילדהויער

„עס זיינען אַמאָל צוויי בילדהויער געוועזן"...

און מיר זעצן זיך איבער: רזשעזביאַרזשים, סקולפּטאָרן, שטיין־שניצער...

און ביידע זיינען גרויסע מייסטער, גרויסע קינסטלער געוועזן.

ביידע האָבן שוין געהאַט אַזאַ כשוף אין די פינגער; פון אונ־טער דעם האמער לעבט אויף דער מאַרמאָר, און ער הערט, זעט און רעדט!

„נאָר אין כאַראַקטער זיינען זיי פאַרשיידן געוועזן; צוויי איינגנאַרטיגע נאַטורן".

„איינער איז געוועזן אַ טיפע, ערנסטע און אַ וואונדערלעך טרויעריגע נאַטור... דאָס לעבן האָט ער נישט פיינט געהאַט, ער האָט זיך נישט איבערגעלעבט, און דאָך ווייסט ער, אַז אונטן אין יעדן בעכער וויין ליגט אַ טראָפּן גאַל; אַז נאָך יעדער אויסגע־לאַסענער פרייד גייט קאַצניאַמער... אַז דאָס לעבן איז קיין וואַלץ צום אָפּטאַנצן, קיין ליד צום אָפּזינגען, נאָר אַ טיפע, טיפע רעטע־ניש, אַ זיסער טיפער וויטאָג..."

דער צווייטער איז, פאַרקערט, אַ נאַטור־קינד! אַ לעב־קינד! די רויטסטע עפּל, די שענסטע בלומען, די ברענענדיגע זון, ברע־נענדיגע ווייבער־אויגן!

— „וויין ווייבער און געזאַנג" איז זיין ערשט — „בראָקאַט, גאָלד און פלאַמען"—דאָס צווייטע וואָרט...

און בשעת דער ערשטער האָט אינ'ם שטיין אידייען פאַר־כשוף'ט; בשעת ווען ער האָט — געמייסטערט העלדן, וואָס שליידערן גאָט און דער וועלט, פעלקער און קעניגע דאָס שאַרפסטע

וואָרע וואָרט אין פּנים אריין; מאָנארכן, וואָס שליידערן פּלוצ־לונג, ווי פון א דבוק באַפאַלן, די שווערד פון דער זייט אוועק, און ווארפן זיך אויף די קניען פאַר'ן אָפענעם הימל און זינגען און שפּילן גאָט'ס לויב, — הייליגע, וואָס מאַכן קראַנקע געזונט מיט'ן גלויבן; פּראָפעטן, וואָס שפּאַלטן שטיינער און קוואַלן וואַסער שפּריצן, וואָס פירן פעלקער איבער מדבריות און ימים — צום פרייען לאַנד — —

מאַכט דער צווייטער, שפּילנדיג, געטער און מענטשן מיט יצר־הרע פלאַמען אין די אויגן, שווימענדיגע בעכער וויין אין הענט. און שיינהייטן, וואָס שפּרינגען ארויס נאַקעט פון שוים פון ים.

דער צווייטער בילד־הויער פאַרשטייט די וועלט, און די וועלט איז אים דאַנקבאַר; ער מאַכט דאָס לעבן הייסער, דאָס בלוט קאָכעדיגער, דעם געגום שטאַרקער...

מען זעצט אים, אויס דאַנקבאַרקייט, א בריליאַנטענע נאָדל אין קראַוואַט אריין, מען שפּרייט אים לעבעדיגע בלומען אונטער די פיס, מען שטאָפּט אים אָן דעם מאָגן מיט אַלעם גוטן און די טאַשן — מיט גאָלד, און אַז ער באַווייזט זיך, רייסט מען זיך אויס דעם האַלז שרייענדיג:

— לעבן זאָל דער קינסטלער!

דעם ערשטן פאַרשטייען נאָר יחידי סגולה...

ביי זיין ארבעט שטעלט זיך זעלטן עמיץ אָפּ...

נאָר פאַר דאָס, ווער עס טוט עס, דער גייט שוין אוועק שטיל־שווייגנדיג, טיפער און ערנסטער ווי פריער... איינער זיפצט, א צווייטן באַווייזט זיך א טרער אין אויג...

און פאַר דעם זיפץ, פאַר דער טרער, איז דער רייכער בילד־הויער דעם אָרימען מקנא...

ער וויל, ער מוז זיך נוקם זיין!

איין קינסטלער, איין בילדהויער, איין וועלט־הערשער מוז ער בלייבן!

און אײנמאָל, האָט דער רײכער בילדהויער פאַרזאַמלט הונ־דערטער פון זײנע שילער און איז דעם אָרימען באַפאַלן...

מען האָט צעשטערט זײן אַטעליע, די שענסטע און בעסטע אַרבעט צעבראָכן, אים אַלײן האָט מען געבונדן און אין רײכנ׳ס װערקשטעל אַרײנגעפירט!

— דאָ װעסטו אַרבעטן אונטער מײן אױג, לױט מײנע פּלע־נער, לױט מײן באַפעל!

און עס איז אַזױ געשען!

און מיט דער צײט איז פון גרױסן בילדהױער א נאָכמאַכער, א נאָכמאַכער געװאָרן, אונטער א פרעמדן נאָמען, פון א פרעמדער װערקשטעל און לױט פרעמדע מוסטערן גײט אַרױס זײן אַרבעט אױף דער װעלט...

נאַקעטע שײנהײטן, פלאַמענדיגע װײנטרױבן, שױמענדיגע בעכער... שכור׳ע מענטשן און געטער...

מאַנכע דערקענען נאָך זײן האַנט אָן דעם פײן־ביטערן שמײ־כעל, װאָס באַהאַלט זיך דאָך אין א װינקל פון די געטער־ און מענטשן־ליפּן... פון לײכטן חוזק, װאָס שװעבט דאָך, קום צו דערקענען, אונטער דער מאַסקע פון אױסגעלאַסענעם לעבן... אָבער נאָר מאַנכע...

פון דער אַלטער אַרבעט זײנען עטלעכע מאָנומענטן געבליבן; זײ אָבער האָט מען פאַרגעסן...

די װעלט מײנט:

— דער אַלטער מײסטער איז — געשטאָרבן!

דער פיר־פאַרביגער לאַמטערן און די פיר קליינע הינטעלעך

אַמאָל איז אַ פּריץ געווען.

געהייסן האָט ער, ווי מען האָט אים אַ נאָמען געגעבן; זאָל זיין — נמרוד:

„ונמרוד גבור ציד לפני ה׳", אַזוי ווי אין פּסוק שטייט!... דער פּריץ איז אַ גרויסער יעגער געווען. די תבואה האָט ער נאָך אויפ׳ן פעלד פאַרקויפט, פאַר דאָס, דעם וואַלד נישט גע־רירט! דאָרטן האָבן וועלף, בערן, פוקסן און האָזן געלעבט, און געריבן די האָריגע פעל אָן אַלטע, הונדערטער־יאָריגע ביימער...

איינמאָל איז ער, ווי געוויינלעך, אויף דער יאָגד געגאַנגען.

מיטגעגאַנגען זיינען: ירבעם, נבוכדנצר, המן און אַנדערע הינט. איין זרש איז פון די בעסטע הינט אין דער היים געבליבן.

זרש איז דעמאָלט אַ פרישע קימפּעטאָרין געווען; אויף פיר בלינדע הינטלעך איז די „יולדת" געזעסן.

און שטיל איז אין פּאַלאַץ געווען. אַז נמרוד גייט יאָגן, נייען די משרתים און די משרתות אין קרעטשמע אריין טאַנצן. און אויף זרש׳ס פּנים האָט זיך אויסגעגאָסן אַ העל־רויטלעכע פאַרב פון ליבשאַפט צו די הינטישע גבורים לעתיד לבוא, און אין אירע אויגן האָבן שוין די שטראַלן פון זייער קינפטיגן לויב געבליצט... די ערשטע „כאַפּער" וועלן זיי זיין, און „אַפּאָרטירן" וועלן זיי צו דער האַנט ערלעך און געשיקט... צווישן די אויסגעשאַרפטע ציין וועלן זיי, אָן אַ שאָדן, צוטראָגן פוקסן און העזלעך... און זייער

בילן וועט איבערשרעקן לייבן; עלעפאַנטן וועלן אַנטלויפן... און עסן וועלן זיי מיט נמרוד'ן פון איין טעלער...

און די אויגן אירע ווערן פאַר'ן זיסן נחת שמעלער און שמעלער, ביז די זיידענע ברעמען פאַלן צו. און זרש — עס קומט איר, דער קימפּעטאָרין! — שלאָפט איין.

פּלוצים ענדערט זיך דאָס בילד:

פאַר א זינד, וואָס זי איז געווים נישט באַגאַנגען, פאַר א בלבול, וואָס נבוכדנצר, איר אייבינער שונא, האָט אויף איר געמאַכט, האָט מען זי אין וואַלד אַריין נישט מיטגענומען... צו־געבונדן האָט מען זי פאַר דער טיר, ווי א געמיינעם שעפער־הונט... פון וואַלד הערן זיך טראָמפּייטן... פון וואַלד לויפט אַרויס א האָז. ער שטעלט זיך אין עק וואַלד, מיט די פאָדערשטע פיס אויפ'ן פעלד. ער זעט זי און אַנטלויפט נישט... ער קוקט אויף איר מיט בזיון, ער פאַרסקעט, ער לאַכט! די וואָנצעלעך ציטערן פאַר לאַכן!...

דאָס וועט זי נישט דערליידן! א שטריק איבעררייסן איז ביי איר אַזוי פיל, ווי, להבדל, ביי שמשון הגבור; זי ציט זיך איין און בלאָזט זיך אָן, און גיט א שפּרונג —

דער שטריק פּלאַצט און זי לויפט...

דער שטריק האָט געפּלאַצט אין חלום; אויפגעכאַפּט, האָט זי א שויב אויסגעהאַקט און איז אַרויסגעשפּרונגען אין וואַלד אַריין!

די קליינע בלינדע הינטלעך האָבן דערפילט: ערשטנס, קעלט, צווייטנס—הונגער.

און ביידע קוואַלן זיינען גרעסער געוואָרן, אַז די זון איז אונטערגעגאַנגען, און די, מיט מאַיאָליק אויסגעלעגטע, קיך־דילן האָבן זיך שטאַרק אָפּגעקילט...

און פון וואַלד הערט זיך אַלץ אינאיינעם דער האָרן...

פאַר שרעק, פאַר הונגער און קעלט זיינען אַלע פיר הינטלעך פון קויש אַרויסגעשפּרונגען, צעלאָפן זיך אומגעלומפּערט אויף

די אויסגעבויגענע פיס, און בלינדערהייט זיך שוין נישט אויפ־געזוכט... יעדערער האָט זיך און זיין ווינקל איינגעהויקערט...

און פון אַלע פיר עקן האָבן אַלע פיר געפּישצעט פאַר שרעק, פאַר הונגער, פאַר קעלט.

ווער וועט אויף זיי רחמנות האָבן אין שטילן לערן הויז?

נמרוד יאָגט אין וואַלד, די דינערשאַפט טאַנצט אין קרעטש־מע, די מוטער האָט זיי פאַרלאָזט און פאַרגעסן...

דאָך איז די וועלט אַזוי איינגעריכטעט, אַז ווען זאָגאַר בלינדע קליינע הינטלעך פּישצען, פּישצען זיי נישט אומזיסט...

ווייט־ווייט אין גרין־געמאָלטן עס־צימער, אויפ׳ן טיש, אויף אַ שניי ווייס טישטעך, צווישן קרישטאָלן עס־ און טרינק־געשיר אין אַ גאָלדענעם רערן־לייכטער, שטייען ליכט, גרויסע סטעאַ־ליכט.

זיי הערן און האָבן רחמנות...

פאַר גרויס צער בעלי־חיים, האָט זיך איינס אַזוי דערהיצט, אַז עס האָט זיך פון זיך אַליין, אָן אַ פונק פרעמד פייער, אָנגעצונדן און צעפלאַקערט!

און דאָס צעפלאַמטע ליכט זאָגט:

— ברידער, איר וואַרט דאָ אויף נמרוד׳ן!... לייכט אים ביי דער מאָלצייט, מאַכט אים פריילעך דאָס האַרץ... איך גיי צו די אָרימע הינטלעך.

— וואָס רעדסטו אַזוי נידעריג אַראָפּ ווילסטו?

— מיין מזל איז שוין אַזוי. און זיי זיינען אַזוי אָרים, אַזוי אָרים; פון דער אייגענער מוטער פאַרלאָזט...

— מיט וואָס וועסטו זיי דינען? וועסט זיי אָנזויגן?

— איך האָב נישט אירע בריסטן, — ענטפערט עס טרויעריג.

— וועסט זיי אָנוואַרימען?

— איך האָב נישט איר האָריגע פעל.

— וואָס דען?

— איך וועל זיי לייכטן!...

— זיי זיינען בלינד!

— ביי מיר וועלן זיי געשווינד די אויגן עפענען!

— וואָס טויג זיי ליכט? וואָרימקייט דאַרפן זיי, מילך...

— זאָל יעדערער טאָן, וואָס ער קען... איך האָב ליכט, וועל איך געבן... זיי וועלן די אויגן עפענען און זוכן די רעשט און געפינען אַליין...

— ניי! — לאַכן יענע, — נישט אָנגעצונדענע, צוריק אָפּגע־קילטע ליכט... וועסט גאָר נישט מאַכן, ניין!

— פאַרוואָס?

— פאַר דעם... זיי וועלן, נישט דיין ליכט מיט די בלינדע אויגן, נאָר דיין חלב מיט די אָפענע נעז דערשפּירן, אויפפרעסן וועלן זיי דיך!

דאָס באַרעמהערציג־דערפלאַמטע ליכט דערשרעקט זיך.

אָבער א וואָרט — א מאַן! דער גורל איז געפאַלן!

עס גאַרטלט זיך אונטער, רייסט זיך אויס פון ענגן לייכטער, אָטעמט פרייער אָפּ, רוקט זיך פון טיש אויפ'ן דיוואַן איבער די דילן, און רוקט זיך ווייטער און ווייטער, און הערט אַלץ שאַרפער און שאַרפער דאָס רחמנות־בעטנדיגע־קליין־הינטישע געוויין און גייט אַלץ שנעלער און שנעלער.

נאָר אויפ'ן וועג האָט עס א גלעזערן הייזל דערזען... א לאַמ־טערן מיט פיר פאַרשיידנפאַרביגע שויבן. דאָס האַרץ האָט אין אים א ציטער געטאָן פאַר פרייד! דאָס וועט זיין זיין פאַנצער, זיין רעטונג, פאַר הונגעריגע מיילער! און פאַר די שוואַכע אויגן וועט בעסער זיין דאָס פאַרביג, איידעלע ליכט, נישט ווייס מיט אמאָל — ווייס קען שאַטן...

און ער גייט אַריין אין לאַמטערן און גייט ווייטער אין זיין שליחות אָבער שוין לאַנגזאַמער...

קיין זאַך קען נישט ביישטיין דעם שטאַרקן ווילן. וויל, און די גאַנצע וועלט וואַרפט זיך צו דיינע פיס! ביי די הינטלעך האָבן זיך די אויגן געעפנט, זיי האָבן ליכט דערזען, נאָר יעדעס אין זיין ווינקעלע, דורך אַן אַנדער גלאָז...

— בורא מאורי האש! האָבן אַלע געבענטשט מיט אַמאָל, אָבער באַלד האָט זיך דער אונטערשייד באַוויזן:

— ליכט איז געל! — רופט אַ הינטל פון זיין ווינקל אַרויס מיט פרייד.

— נאַר, — רופט זיך אַ צווייטס פון צווייטן ווינקל — ליכט איז גרין!

און אַ דריטס:

— איר האָט נאָך ביידע די אויגן רעכט נישט געעפנט! איך זע! ליכט, זאָג איך אייך, איז בלוי! באַשיינפּערלעך בלוי!

און דאָס פערטע שרייט:

— אויב דו האָסט די אויגן אָפן און דו זאָגסט, אַז ליכט איז בלוי, ביזטו אַ ליגנער! ליכט איז—רויט!

ווערט אַ וכוח!

שפּאַרט מען זיך הינטיש־היציג: —

— איך שווער, אַז ליכט איז געל!

— ביי מיין לעבן—ליכט איז בלוי!

— ביי דער מאַמען—ליכט איז רויט!

— ביי גאָט אין הימל—ליכט איז גרין!

שרייט איינס:

— פעלשער אָדער בלינדע! קומט נעענטער!

ווערט אַ געשריי:

— נעענטער! נעענטער!
און אַלע פיר שפּרינגען אין דער מיט אַרײַן...
אָבער שוין נישט צום לאַמטערן, נישט צום ליכט...

די אויגן זײַנען שוין פון האַס פאַרגאָסן, די הינטישע הערצלעך זידן פון גרימצאָרן...

אײנס צום צווייטן שפּרינגט צו. אַלע גרייט זייער רעכט צו באַווייזן. יעדעס מיט'ן פּיסקל אין יענעמ'ס פעל אַרײַן! מיט די ציין אין יענעמ'ס פלייש די וואָרהייט צו באַשטעטיגן, צו באַפעסטיגן...

ליגנער מוזן פאַרטיליגט ווערן, ליגנער האָבן קיין רעכט אויף לעבן; זיער פאַרפירער, און ווען עס איז מיין אייגענער ברודער, מוז שטאַרבן...

און עס פלאַמט אויף דער גערעכטער צאָרן...

און פון די צונויפגעשפּרונגענע, נאָר־וואָס זעעוודיג געוואָרענע הינטלעך ווערט אַ קנויל, וואָס וואַרפט זיך און צאַפּלט צוזאַמען אין שטרייט פאַר דער וואָרהייט...

יעדעס איז גרייט פאַר אמת צו טויטן און — געטויט צו ווערן...

וואַרפט די פאַרצאַפּלטע קנויל דעם לאַמטערן אום; פאַרלאָשן געוואָרן דאָס ליכט, און נאָך מער האָט זיך צעפלאַקערט דער קריג וועגן ליכט אין דער—פינצטער...

און אַז זרש איז, פאַרסאַפּעט און מיט שוויים באַגאָסן, צוריק אַרוים פון וואַלד, האָט זי אויף דער שוועל פון פּאַלאַץ דערזען איינעם פון אירע שפּעטערע גבורים ליגן צעביסן און צעבלוטיגט...
זי לויפט צו.

— וואָס איז מיט דיר? גאָט! וואָס איז געשען, וואו זײַנען דײַנע ברידער?

— איך האָב קיין ברידער נישט, — ענטפערט דער האַלב־טויטער, — ליגנער זײַנען זיי, פאַלש געשוואָרן האָבן זיי! איינער שווערט, אַז ליכט איז געל, דער צווייטער, אַז ליכט איז גרין,

דער דריטער — רויט, און איך האָב אַליין געזען, אַז ליכט איז בלוי, איינפאַך בלוי! זיי ליגן דאָרט די ליגנער, די ליכט־לייסע־נער! אויך צעבים!...

און געענדיגט האָט ר' שלמה:

— „ויהי אור"! האָט גאָט געזאָגט. פאַרבינע לאַמטערן האָבען נאַרישע מענטשן געמאַכט.

דאַרף איך אייך זאָגן, אַז מיט דער מעשה'לע האָט זיך געענדיגט א וכוח, ווי אַזוי מען דאַרף רעדן צום פאָלק, שרייבן פאַר'ן פאָלק?

די היטערין פון הייליגן פייער אין טעמפל

(לעגענדע)

דער מענטש פון דער אַנטיקער וועלט האָט וועגן פייער אַזוי געטראַכט:

„פייער פאַרטרייבט דאָס ווילדע טיר פון וואַלד, פייער איז טויט, וואַרעמקייט איז לעבן — דער קוואַל פון לעבן איז פייער".

„פייער פאַרטרייבט דאָס ווילדע טיגער פון וואַלד, פייער איז גוט".

„פייער איז די מוטער פון ליכט. ליכט פאַריאָגט די שאָטנס פון דער נאַכט... פייער איז וואוילע".

„און ריין איז פייער און ריייניקט אַלץ — א ריייניקייט, א הייליקייט איז פייער..."

„זון, לבנה און שטערן — אַלץ, וואָס לייכט, — וואוינט אין הימל; פון דאָרט האָט געמוזט א גאָט דעם מענטש דאָס פייער ברענגען; אוים באַרעמהערציקייט. ווי וואָלט אויסגעזען א מענטש אָן פייער?"

אַזוי האָט אונזער עלטער־עלטער־זיידע וועגן פייער געטראַכט; און אין זיין טעמפל ריין און הייליג דאָס פייער געהאַלטן און געהיט. —

און צום היטן דאָס פייער איז געוויילט געוואָרן די יונג־פרוי: דאָס רייינסטע, דאָס שענסטע, דאָס הייליגסטע און ריין־שטראַלנדיגע...

האָט די אויסדערוויילטע יונג־פרוי דאָס פייער אין טעמפּל, ווי אַן אויג אין קאָפּ געהיט. איר לעבן דעם העכסטן און הייליגס־טען (אָדער דעם סימבאָל פון העכסטן און היילגסטן געאָפּפערט... איר האַרץ און איר ריין־יונגפרוילעך־געפיל דעם פייער איבער־געגעבן; מיט שמעקענדיגע קרייטעכצער גענערט, מיט'ן ריינסטן מענטשן־אָטעם אונטערגעפּאָכט, און ריין, און לעבעדיג געהאַלטן...

האָט זיך אָבער געטראָפן, און די פייער־היטערין האָט אַ רגע אָן הייליגן פייער פאַרגעסן; האָט זיך פון אַלטאַר אָפּגעווענדט, פון טעמפּל אַרויס — און דאָס פאַרלאָזטע פייער איז אויסגעגאַנ־גען —

דאַן—ווי איר:

לעבעדיגערהייט האָט מען זי אין אַ גרוב אַריינגעוואָרפן און פאַרשאָטן...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איז אַמאָל באַלאַגערט געוואָרן אַ גריכישע שטאָט.

אויף טויט און לעבן האָט אויפגעפלאַמט די שלאַכט צווישן באַלאַגערער און באַלאַגערטע.

און צו קיין זיג איז נישט געקומען.

פעסטע מויערן רינגלען אַרום די שטאָט; ריזיגע טאַראַנען שלאָגן אין די מויערן.

העלדן שטורעמען די טויערן; נישט ווינציגערע באַשיצן זיי.

דיזעלבע צאָל באַפאַלט; דיזעלבע — פאַרטיידיגט.

די צאָל פון די פיילן, וואָס פליען פון די מויערן אַראָפּ, און די צאָל פון פיילן, וואָס פליען צו די באַשיצער אַרויף — איז גלייך.

און—זעלטן איינע זאָל נישט טרעפן!

און די צאָל פון די טויטע, וואָס פאַלן אונטן, פאַר די פיס פון די באַלאַגערער, און די צאָל פון די טויטע, וואָס קאַלערן זיך פון די מויערן אַראָפּ אין שטאָט אַריין איז—דיזעלבע.

וואַרט אומזיסט די פייער־היטערין, קניענדיג ביים אַלטאַר,

אין הייליגן פייער אַריין, מיט שרעקיגע אויגן פאַרקוקט פון דרויסן אויף א צייכן פון זיג.

איר אויער פאַרנעמט קיין איינציגן פרייד־געשריי, קיין פאַנ־פאָרן רוף: מען הערט נישט קיין טריט פון זיגער צום טעמפּל...

ציטערט איר ריין יונגפרעליך האַרץ:

איר פאָטער־שטאָט איז נאָך אַלץ אין געפאַר; און צוזאַמען מיט דער שטאָט דער טעמפּל דער הייליגער, און דער אַלטאַר מיט'ן הייליגן פייער...

און א שרעקלעכער פאַרלאַנג באַפאַלט זי:

זי מוז פון טעמפּל אַרויס און זען; איין סעקונדע זען די שלאַכט...

און זי קען דעם פאַרלאַנג נישט גובר זיין און איז אַרויס פון טעמפּל.

און באַלד האָט זיך איר צו די פיס, פון די מויערן, א טויטער קערפּער אַראָפּגעקאָלערט... א העלד האָט אין דער ריי פון די פאַרטיידיגער פאַרפעלט, גרעסער איז געוואָרן די געפאַר...

רייסט זי פלוצלונג דעם פיילענבויגן פון דער טויטער האַנט אַרויס. שנעל ווי דער בליץ שפרינגט זי אַרויף אויף דער מויער; ציט אָן מיט פאַרצווייפלטער קראַפט די סטרונע; צילט, לאָזט אָפּ און טרעפט — א גרעסטן העלד צווישן די באַלאַגערער...

און די וואָג פון מזל האָט א ציטער געטאָן: איבערגעוואויגן האָט די שאָל פון איר פאָטער־שטאָט!

אָפּגעשטויסן און צעטריבן איז דער באַלאַגערער; באַפרייט די שטאָט, גערעטעט דער הייליגער טעמפּל — —

מיט פרייד־געשריי און לויב־געזאַנג, מיט צעווייטע פאָנען, רוישנדיגע פּלייטן־און פאַנפאָרן־מוזיק, איילן די זיגער צום טעמפּל, —זייער גאָט, דעם גאָט פון זייער שטאָט צו דאַנקען און —

בלייבן פאַרשטיינערט...

פינצטער איז אין טעמפּל!

אין מאָמענט פון זיג האָט זיך דאָס פייער פאַרלאָשן...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

פירט מען די פייער־היטערין, וואָס האָט דעם זיג געגעבן, מיט געזאַנג און קלאַנג, מיט לידער פון ליוב און דאַנק, אונטער היילינגע פאָנען, פון טעמפּל אַרויס...

פירט מען זי אין גאָלד און זילבער באַקליידעט. און איינ־געהילט; איבער׳ן וועג מיט בלומען געשטרייט, פון דער גערע־טעטער שטאָט אויפ׳ן פרייען פעלד צום גרוב...

שטעלט מען זי אָפּ ביים ראַנד פון גרוב און מען קרוינט איר דעם זיגער־קאָפּ מיט אַ לאָרבער־קראַנץ...

לאָזן זיך די נאָענטסטע צו טעמפּל און גאָט, און די עלטסטע פעטער פון שטאָט פאַר איר אויף די קני אַראָפּ, רינגלען זי, קניענ־דיג, אַרום, און קושן, קניענדיג, די זוימען פון איר מאַנטל און קלייד.

שטויסן די פאַנפאַרן דעם לעצטן פרייד־און דאַנק־געשריי אַרויס און פאַרשטומען...

שטויסט מען זי אין דער טיפער גרויסער שטילקייט אין גרוב אַריין...

ווערט פאַרשיט די גרוב...

— — — — — — — — — — — — — — — —

אַזוי האָבן צוויי טיפע, שוואַרצע אויגן פון אַ בלאַס געזיכט אַרויס דערציילט; און איך האָב עס אייך איבערדערציילט. —

דער קאָלאָניסט

אַמאָל איז געווען — האָט ר' שלמה, אַן אַלטער איד אין בית המדרש דערציילט — אַ קאָלאָניסט.

פרעמד איז ער געווען אין דאָרף; ער האָט מיט קיינעם און קיינער האָט מיט אים נישט געהאַלטן.

ער האָט גאָר אַן אַנדער לשון גערעדט, און קיינער האָט אים נישט פאַרשטאַנען, און נישט געוואָלט פאַרשטיין!

איינמאָל האָט ער, דער קאָלאָניסט, געפונען אַ בריליאַנט.

רעכט פאַרשטאַנען דערויף האָט ער זיך נישט; קיין האָן איז ער אָבער אויך נישט געווען און וואָלט אים אויף אַ קערנדל ווייץ נישט פאַרטוישט.

עס שיינט און בליצט; „עס איז אַ קליינע זון", — טראַכט ער. עס מוז ווערט זיין אַן אוצר.

נאָר מיט אַ טייערן שטיין צווישן פרעמדע לייט איז מען מיט'ן לעבן נישט זיכער!

ווערט מען געוואויר, וועט מען אים די ערשטע נאַכט באַפאַלן, די פענצטער אַרויסנעמען און צונעמען דעם אוצר מיט דער נשמה צוזאַמען!

מען מוז באַהאַלטן דעם שטיין!

דעם ווייב אפילו וועט ער ניש זאָגן וועגן בריליאַנט אַ וואָרט. ער האָט זי ליב, נאָר אַ אידענע — לאַנגע האָר — קורצער שכל; זי וועט זיך נישט איינהאַלטן.

און ער נעמט זיך צוריקצואוועגס צו דער קאָלאָניע און באַ־גראָבט דעם שטיין אין דער ערד, אין געמיזע־גערטל פאַר'ן הויז.

פאַר א צייכן לייגט ער אויף דעם אָרט א קיזעל־שטיין; א שווערן קיזעל־שטיין, ער זאָל דאָס אָרט דערקענען, און אַז עס וועלן קומען בעסערע צייטן, אָן קנאה־שנאה צווישן שכנים און בפרט צו פרעמדע, וועט ער וויסן וואו צו זוכן און צו געפינען דעם אוצר. דעמאָלט זאָל ער שיינען און בליצן אין שיינעם העלן טאָג!

איינמאָל האָט דאָס יונגע ווייבל דעם שטיין באַמערקט. עס איז איר א שאָד דאָס פיצל ערד, וואָס דער קיזעל־שטיין פאַר־נעמט; אויף זיין אָרט קען ארויסוואקסן א ציבעלקעלע, אן אָר־גערקע... א שאָד!

אליין אוועקנעמען דעם שווערן שטיין קען זי נישט; רופט זי דעם מאַן צוהילף.

ער דערשרעקט זיך:

— גאָט באַהיט! — רופט ער אויס, — ריר נישט דעם שטיין!

— פאַרוואָס?

— עס איז א מזל'דיגער שטיין! ער ברענגט אונז מזל וברכה!

— עס איז דאָך איינפאַכער קיזעל־שטיין?!

— זעסט דאָך! אזא סגולה האָט ער שוין!

זי גאַפט. זי איז נישט זיכער, צי דער מאַן מיינט עס ערנסט, צי מאַכט ער שפּאַס.

זי קוקט אים אין די אויגן אריין און זעט זיין ערנסט, במעט הארט, אָן א לאַכנדיגן פונק.

נו, דעם מאַן האָט זי ליב, און האַלט אים פאַר קלוג און ער־לעך. און גלאַט — א אידענע! א אידענע איז שטענדיג צופרידן, אַז זי קען אין עפּעס גלויבן, — אין א סגולה, אין א וואונק פון אויבן... און לאַנג צייט צו קלערן האָט זי נישט; דאָס גערטל מוז פאַרזייט ווערן! פאָלגט זי און טוט אירס.

אין צווייטן טאָג באַמערקט דער מאַן צוויי שטיינער אין גאָרטן.

— וואָס איז דאָס? ווער איז דער צווייטער שטיין? — פרעגט ער.

און דאָס ווייבל שמייכלט.

דאָס יונגע ווייבל איז גראָד ביינאַכט שלעכט געשלאָפן. עפּעס האָט די לבנה אַזוי וואונדערלעך אַריינגעשיינט דורכ׳ן לאָדן...

עפּעס איז איר אַזוי ענג, אַזוי באַנג געוואָרן אויפ׳ן האַרץ... זי האָט אַזוי מורא געהאַט...

דעם מאַן וועקן האָט זי נישט געוואָלט, האָט זי זיך מישב געווען, שטיל זיך אַראָפּגעכאַפּט פון בעט, אַרויסגעשלייכט זיך פון שטוב און—צוגעלעגט נאָך אַ שטיין...

עס האָט זי באַרואיגט!

— אין צווייען — שמייכלט זי — איז שטאַרקער.

און וואָס זאָל ער טאָן, דער קאָלאָניסט? גיי, בייזער דיך אויף אַ אידענע, ווען זי שמייכלט אַזוי קינדיש־זיס און לעגט דיר אַרויף די ווייסע שמאָלע הענט אויף די אַקסל און דערלאַנגט דעם אַלעבאַסטער־שטערן צום מויל — —

דעם ווייסן שטערן קושט ער מיט פאַרגעניגן, אין די בלויע אויגן זוכט ער אַן ענטפער אויף דעם, וואָס זי איז ביינאַכט אַזוי אומרואיג... און שווייגט!

דעם קוש אויפ׳ן שטערן האַלט דאָס יונגע ווייבל פאַר אַ לוין פאַר איר גוטסקייט און פרומקייט! און ווען עס ווילט זיך איר אַ קוש אין שטערן — לעגט זי צו נאָך אַ שטיין...

טוט ער עס נישט, באַווייזן זיך איר טרערן אין די אויגן.

דאָס פּאָר פאָלק האָט קינדער געהאַט — אַ אינגל מיט אַ מיידל.

דאָס מיידל וואונדערט זיך נישט, פרעגט נישט און טוט נאָך דער מוטער.

די מוטער לעגט גרויסע, די קליינע טאָכטער קליינע שטיינד־
לעך; נאָר די שטיינדלעך וואקסן מיט איר צוזאַמען!

דער קלוגער זון פרעגט שוין: וואָס באַדייט עס?

— שטיינער, — ענטפערט די מוטער שטאָלץ, אַז זי ווייסט
אַזוי פיל — זיינען מזל׳דיג!

— פאַרוואָס? — וואונדערט זיך דער קליינער — און וואָס
הייסט מזל׳דיג? צי האָט מען אַמאָל מער ווי מען פאַרדינט,
ווי מען אַרבעט אויס?

דאָס פאַרשטייט שוין די מוטער נישט.

— פרעג דעם טאַטן, — זאָגט זי.

— וועסט עלטער ווערן, — ענטפערט דער טאַטע, — וועסטו
דאָס אויך פאַרשטיין!

און, אַז דאָס אינגל איז אויפגעוואַקסן, האָט אים דער פאָטער
דערציילט דעם סוד פון ברילִיאַנט.

און אַזוי איז געשען אין אַ גאַנץ לאַנגער שורה פון דורות.

איינער האָט איבערגעגעבן דעם צווייטן דעם סוד.

אין יעדן דור האָט איינער געוואוסט פון ברילִיאַנט און די
רעשט האָבן געגלויבט, אַז קיזעל־שטיינער זיינען מזל׳דיג; אַז
וואָס מער, איז בעסער, און האָבן שטיינער געלעגט.

שכנים קוקן און גאַפן!

טייל לאַכן אין די פויסטן אַריין; אַנדערע, פאַרקערט, האָבן
דרך־ארץ פאַר אַלטע מנהגים וואָס זיי האָבן שוין, קומענדיג אויף
דער וועלט אַרויס, געטראָפן אַלס אַלטע מנהגים!

נישט איינער האָט געקלערט, עס מוז זיין נאָך פון דער צייט,
ווען מלאכים זיינען אויף לייטער געקראָכן און מענטשן האָבן
געזען.

טייל שכנים האָבן געוואָלט באַווייזן דער משפחה זייער ליב־
שאַפט, און האָבן, פאַר חבר׳קייט, אויפגעהויבן שטיינער פון וועג
און אין גאָרטן אַריינגעוואָרפן...

און אין דער משפּחה אַליין איז דאָס שטיינער־וואַרפן שוין א קולט, א הייליגער מנהג געוואָרן, א מין „עבודת־הבורא".

יונגע לייט פּראָטעסטירן; אַלטע בייזערן זיך און דראָען מיט ביינערדיגע פויסטן!

יונגע לייט האַלטן רעדעס געגן די שטיינער, און די אַלטע זאָגן:

— ווי אונזערע עלטערן האָבן זיך געפירט, וועלן מיר זיך אויך פירן...

— אונזערע עלטער־זיידעס זיינען קליגער געוועזן פאַר אונז און האָבן שטיינער געוואָרפן—מוז אזוי זיין!

— נישט אונזער וועלט, מיר זאָלן זי פאַרבעסערן, איבער־מאַכן. א גוט פערד גייט אין קאָלייע און ברעכט נישט די פיס!

און נאָך אזוינע ווערטלעך און קלוגע שפּריכן, אויף וועלכע עס שטייט די וועלט; דאָס הייסט, אונזער מענטשלעכע וועלט!

און ווייל א יונגער מאַן עפּעס טאָן דאַגעגן, ווילן די אַלטע „צעברעכן די אייער, וואָס ווילן קליגער זיין פאַר די הינער!"

און יאָר־יערלעך שיידן זיך יונגע לייט מיט טרערן אין די אויגן פון אַלטן הויז, פון דער אַלטער משפּחה און גייען זוכן אר־בעט אין דער פרעמד: עסן ברויט פון פרעמדע אויוונס, נעכטיגן אונטער פרעמדע דעכער; בעטן זיך קוים איין.

ווייל אין דער היים איז שוין נישט אויסצוהאַלטן!

דער באַרג שטיינער וואַקסט פון טאָג צו טאָג.

ער שיט זיך אָפּ, און קומט מיט יעדן טאָג נעענטער צום הויז.

מיט דער צייט האָבן די הייליגע שטיינער טיר און פענצטער פאַרוואָרפן.

— עס שאַדט נישט! — האָט מען געזאָגט.

און מען שטעלט אויף א לייטער און מען קריכט דורכ'ן קוימען.

עס האָט לופט פאַרפעלט; קיין אומגליק נישט! אז מען עסט ווייניג און לעבט ווייניג, דאַרף מען ווייניג לופט!

און לעבן איז נישטאָ פון וואנען.

נישטאָ וואו צו זייען, וואו צו אַקערן — סאַמע שטיינער, סאַמע שטיינער!

— לאָזט כאָטש, — בעטן זיך די יונגע, — צוזאַמענשאַרן די שטיינער; זאָלן זיי וואַקסן אין הימל אַריין, נאָר ווייניגער אָרט פאַרנעמען אויף דער ערד! זאָל זיין וואו צו אַרבעטן, וואו צו אַקערן און זייען.

— אַפּיקורסים! — שרייען די אַלטע. — איבער אונזערע פּגרים וועט איר צוקומען צו די שטיינער...

ר' שלמה פאַרטראַכט זיך א ווײַלע, נעמט אַרוים א שמעק־טאַבאַק.

מיר, וואָס האָבן שוין לאַנג די בייגל פאַרגעסן און האָבן ביי דער מעשה דעם אָטעם פאַרהאַלטן, אָטעמען אָפּ, און עמיץ פרעגט:

— און פאַרוואָס שווייגט דער, וואָס ווייסט פון בריליאַנט און מאַכט קיין שלום נישט צווישן די אַלטע און די יונגע?

— באָ! — ענטפערט ר' שלמה מיט א זיפץ — דאָס אומגליק איז טאַקע, וואָס מיט דער צייט האָט מען גאָר אינגאַנצן אָן בריליאַנט פאַרגעסן!

צי איז עמיץ פּלוצלונג געשטאָרבן און קיין צייט נישט געהאַט א צוואה צו לאָזן!...

צי האָט איינער זיין אייגענעם טאַטן נישט געגלויבט און זיין אייגן קינד נישט געוואָלט געבאָרן!...

גענוג — דעם ברילִיאַנט האָט מען פאַרגעסן און אַלט און יונג שלאָגן זיך איבער שטײנער!

ר׳ שלמה האָט געענדיגט.

און מיר פרעגן זיך: וואו איז דער ברילִיאַנט?

און מיר ווילן טרעפן:

— דאָס פּינטעלע איד?...

— „אנכי"?...

— „ואהבת לרעך כמוך"?

נאָר ר׳ שלמה ענטפערט נישט, אַ געהײמער שמײכל בלאָנדזשעט אים אויפ׳ן פּנים.

— שקצים! — רופט ער, — אַהײם, עס גראָט שוין דער טאָג!

קינדער

(א סוכות דערציילונג)

מיין טאטע איז געווען: ווינטער א שניידער, זומער — א סאדאווניק. געפעלט אייך נישט דער יחוס, לעגט אוועק די מעשה.

ס׳איז אבער א שאד: א שיינע מעשה.

איך בין נאך דעמאלט א חדר־אינגל געווען, און פלעג זומער, נאכ׳ן אפדאווענען מנחה ומעריב, ארויסגיין צו טאטע־מאמע, אין סאד אריין, וואס זיי האבן געהאלטן בשותפות מיט א וואטענ־מאכער, און צוזאמען מיט אים דארט איבער׳ן זומער געוואוינט.

מיין טאטע, א פראסטער איד, האט געוואלט, אז פון זיין ראובן־בנימין, זיין בן־יחיד, זאל ארויס, נישט קיין שניידער און נישט קיין סאדאווניק, נאר א בן־תורה, א רב, כאטש א דיין! און ווען א גוטער מלמד, איז אויך א כבוד!

א קעפל האב איך אפילו געהאט נישט קיין שלעכטס, נאר קיין מתמיד בין איך נישט געווען: מער חשק געהאט צו שפילן און צו היימיש־אידישע קונסט: הבדלות מאכן, דריידלעך גיסן, אויסשניידן פאפירענע פייגעלעך און נאך אזעלכע זאכן. און דעם סאד האב איך ליבער געהאט פאר׳ן חדר... האט אמאל שטארק גערעגנט, און עס איז מיר אויסגעקומען צו בלייבן אין שטאט און צו נעכטיגן ביים רבי׳ן אין שטוב, אויף א געמאכט געלעגער, צווישן טיר און פעסל־וואסער, — האב איך געמיינט, איך וועל דערשטיקט ווערן. און האב נאך א גאנצע נאכט בייזע

חלומות געהאַט: אַט איז מען דעם סאַד באַפאַלן. מען שאָקלט די באַרלעך, דער טאַטע שלאָפט, די מאַמע שלאָפט. אויף דער צווייטער זייט, איןביידל ביים וואַטענמאַכער, שלאָפט מען אויך. איך איינער שטיי אין העמד אין מיטן סאַד און שריי:

— טאַטע! מאַמע! ר׳ זעליג זלמן! טריינע! — אַזוי האָט ר׳ זעליג־זלמנ׳ס פרוי געהייסן — גאָלדעלע!

— שייגעץ איינער, — וועקט מיך איין מאָל דער רבי איבער, און נישט זייער ליטזעליג, — וואָס פאַר אַ גאָלדעלע?

גיי זאָג אַ רבי׳ן אַז גאָלדעלע איז אַ מיידל, ר׳ זעליג זלמן וואַטענמאַכער׳ס און זיין ווייב טריינע׳ס איינציג טעכטערל, — אַ מיידל עטוואָס אינגער פון מיר, מיט וועלכער איך שפיל מיך אפילו אין זאַמד, צוליב וועלכער איך מאַך אַמאָל אַ פייפערל און שפיל צווישן טאָג און נאַכט צווישן די ביימלעך אין סאַד...

דריי איך מיר, שווייגנדיג, איבער אויף דער צווייטער זייט, שלאָף איין און חלום ווייטער...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איינמאָל, אַנהויב זומער, האָט דער רבי מודיע געווען, אַז ער האָט שטאַרק קאָפּ־ווייטאָג און צעלאָזט דאָס חדר מיט אַ האַלבער שעה פריער. איך האָב שיר נישט אויסגעשריען פאַר פרייד! חברים ווילן מיך פאַרהאַלטן, שפּילן אין „ציג־און־וואָלף”, האַנד־לען קנעפּלעך מיט שטאָלפעדערן. איך הער נישט. איך אַנטלויף פייל פון בויגן. מעשה סאַדאָווניק, וואַרף איך באַלד אונטער דער שטאָט די שטיוועל אַראָפּ, פאַרבינד זיי און וואַרף איבער די אַקסל. דורכלויפן דריי ווערסט איז נישט קיין סך, שוויץ איך און לויף. כ׳קום אין סאַד אַריין, וואַרף די שטיוול אַוועק ביי דער פּורטקע, לויף דורך די בייטן אין מיט סאַר אַריין, געוואָלט מיט אַמאָל אַרומנעמען ווערן מיט׳ן סאַד.—

אין סאַד איז שטיל. אַלע דרימלען אודאי אין די ביידלעך. אין סאַד איז נאָך קיין אַרבעט נישטאָ, און אויסשלאָפן מוז מען זיך אויף שפּעטער. עס גייען גאַנצע חדשים צום וואַכן: אַרום דערפער מיט שקצים — גרויסע בעלנים אויף אויבס...

איך שטעל מיך אָפּ, קוק מיך אום...

באַמערק איך, עפּעס רירט זיך אונטער א צעבליט באַרען־ביימל. איך קום עטוואָס נעענטער — גאָלדעלע. עפּעס גראָבט זי אין דער ערד, שטעקט אריין ריטלעך, און איז אזוי פאַרנומען, אַז זי הערט נישט מיינע באָרוועסע טריט... שלייך איך מיך שטיל נאָך נעענטער און פון א זייט צום ביימל צו, נעם אָן דעם יונגן שטאַם און טרייסל. דער באַרען־בוים רעגנט מיט שנייעלעך איבער גאָלדעלע׳ס קעפּעלע...

גאָלדעלע האָט זי געהייסן און — גאָלדענע האָר געהאַט, און עפּעס אזוינע שטיל־לאַכנדיגע אייגעלעך און טאָפּלטע חן־גריבלעך אין די בעקלעך. הערט זי אויף צו גראָבן אין דער ערד, לאָזט אויף זיך רעגענען די ווייסע בליטן איבער׳ן קאָפּ, אין שוים אריין, און ערשט אין א גוטער מינוט אַרום, הויבט זי די אויגן אויף און זאָגט, א ביסל געדרויטלט:

— א שאָד, ראובן־בנימין, מאַכסט א היזק!

איך לאָז אָפּ דאָס בוימל און פרעג, וואָס זי טוט.

גאָלדעלע פאַרציילט:

זי מאַכט זיך א באַזונדער גערטל. און ווייזט מיר די אריינגעשטעקטע ריטלעך.

— וואָס וועט וואַקסן אין דיין גערטל, גאָלדעלע?

וואַקסן, וויל זי, זאָלן ערשטנס בלומען. רויטע רויזן, ליליען ווייסע און נאָך, און נאָך...

— און פּירות נישט?

פּירות אויך! נאָר נישט אַזוינע פּירות... פּערגאַמוטן מעגן זיין... אָבער דער עיקר: ציטרינעז, אתרוגים... ל־ו־ל־בים...

ציט זי מיט׳ן דינעם קול׳כל און פאַר׳חלומ׳טע אייגלעך.

און כדי די שקצים פון די דערפער זאָלן נישט באַפאַלן איר גערטל און אָפּשאָקלען די פּירות, מאַכט זי אַרום גערטל א פעסטונג — אין אונזער שטאָט איז א פעסטונג געווען. איך

זעץ זיך צו. מיר געפעלט די המצאה, און מיר אַרבעטן צוזאַמען.
עס פאַלט צו דער אָוונט.
ווערט אַ געדופערײַ פון איין זײַט:
— גאָלדעלע! וואו ביזטו, גאָלדעלע?
און פון דער צווייטער זײַט:
— ראובן בנימין! ראובן בנימין! — און אומרואיג פאַר־וואונדערט: נאָך פון חדר נישט געקומען?
דער מאַמע'ס קול!

אין ביידע זײַטן פאַר די ביידלעך ברענט שוין אַ פײַער, בײַם פײַער שטייען מעס, וועטשערע קאָכט מען. מען רופט גאָלדעלע'ן, מען רופט מיך, מיר הערן אַזוי ווי אין אַ חלום, אין דער אַרבעט פאַרטאָן, און ענטפערן נישט.

דרײַ וואַלן וועט מען מאַכן אַרום, אַזוי ווי אונזער פעסטונג איז אין שטאָט. צווישן די וואַלן וועט מען אָנגיסן וואַסער.
— ווייסטו וואָס, גאָלדעלע?
— וואָס?
— זעלנער וועלן שטיין אויף די וואַלן!
זי פרעגט:
— זעלנער, פון וואָס?
איך קלער נישט לאַנג און ענטפער:
— פון דינע שטעקעלעך. איך וועל אויסשניצן; ווייסט דאָך, אַ מעסערל האָב איך!
זי ווייסט.
און איך דערמאָן מיך, אַז איך האָב מײַן אייגנס עטלעכע פאַרצעלייענע שערבלעך.
— וועט דאָס זײַן אָפּיצירן!"
זי הויבט דאָס קעפּל אויף, פאַר'חידוש'ט:
— פון וואַנען האָסטו פאַרצעלייענע שערבלעך?!
— כ'האָב שוין, — רים איך מיך. — געקויפט פאַר קנעפּ־

לעך! אויסגעטוישט! זעסט? און איך ווייז איר, וויפיל קנעפּ־
לעך עס פעלן ביי מיר.

— און איך האָב, — זאָגט זי, — געפונען אין שטאָט א
לענגעכיג גלעזל — כ'בין געווען קויפן זאַלץ — א לענגעכיג רויט
גלעזל. עס לייכט דורך אזוי שיין!

— וועט זיין,—זאָג איך,—א גענעראַל!

— א גענעראַל! — איז גאָלדעלע מסכים.

און מען אַרבעט ווייטער.

— גזלן, — שרייט טריינע צום מאַן, — לויף דורך דעם
סאָד. אפשר אונטער א ביימל איינגעשלאָפן.

און מיין מאַמע פון דער צווייטער זייט סאָד לאָזט זיך הערן,
אַן אָנגעשראָקענע:

— רוצח, בערל! (מיין טאַטנ'ס נאָמען) לויף אין שטאָט
אריין! ווי מיר, געמוזט עפּעס געשען... אפשר די ווערימלעך
זיך אָנגערופן!

מען מוז איבערהאַקן! מיר קריכן אַרויס פון אונטער בארען־
ביימל און צעלויפן זיך, יעדעס צו זייןביידל.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

די זאַך האָט אויסגעזען ביי טאַטע־מאַמע נישט גלאַטיג...
אזוי שפּעט, אינגאַנצן איינגעשמירט אין ערד, אין גראָז. נאָר—
אָבי ר'איז דאָ! און די קאַרטאָפל זיינען פאַרטיג... נאָכ'ן עסן
ווערט מען שלעפעריג.

בשלום אריבער. און ביי דער פעסטונג אַרבעט מען יעדן
אָוונט! טיילמאָל שלייכט מען זיך אַוועק נאָך דער וועטשערע
נאָך אמאָל, און מען אַרבעט ווייטער.

די שותפים — ביידע פאָר־פעלקער — שפּאַצירן אַרום אי־
בער'ן סאָד, באַקוקן דאָס געדעטעניש, באַשטימען, וועלכע ביימלעך
מען וועט דאַרפן אונטערשפּאַרן; מען רעכנט אויס, וויפיל עס
וועט זיין אויבס, און אויב עס וועט זיין א מקח — וויפיל עס
וועט בלייבן. מען פאַרגעסט אָן אונז א ביסל... און עס אַרבעט
זיך געשמאַק. די פעסטונג וואַקסט פון טאָג צו טאָג. פאַר מיר,
ווייניגסטנס, איז די פעסטונג דער עיקר! גאָלדעלע וויל דאָס

גערטל אויך נישט פֿאַרלאָזן. וואו זי געפֿינט א שיין פֿריש ריטל, זעצט זי אַריין; מיט יעדן טאָג נעמט זי דאָך די פֿעסטונג אַלץ מער און מער. מאָרגן, אַז גאָלדעלע וועט אַרויסגיין מיט דער בלעכענער קאַן באַגיסן די מערן מיט די רעטעכלעך, וועט זי אַנ־גיסן וואַסער. אַז איך וועל קומען פֿון חדר, וועלן שוין צווישן די דריי וואַלן פֿליסן טײַכער!

— אָבער וואָס וועלן די זעלנער עסן? — פֿאַלט מיר פּלוצ־לונג איין צו פֿרעגן.

— ברויט! — ענטפֿערט גאָלדעלע. — פֿאַראַן אין יענער זייט גאָרטן ליים, וועל איך ברענגען קנעטן בולקעס. א מולטערל וועל איך מיר מאַכן פֿון א גרויסן רעטעך. נאָר — פֿאַרזאָרגט זי זיך, — וואו וועט מען באַקן דאָס ברויט?

— מוז מען, — זאָג איך, — מאַכן א בעקערײַ, א זעלנערישע בעקערײַ, אין א פֿעסטונג מוז עס זיין!

גאָלדעלע שפּרינגט אויף, פּאַטשט מיט די הענטלעך פֿאַר פֿרייד.

— שטילער, שטילער! מען וועט דערהערן!... און איך נעם מיך באַלד צו דער מלאכה. גאָלדעלע העלפֿט. באַלד ווערט אויסגעגראָבן אין דער דיק פֿון אינעווייניגסטן וואַל א באַק־אויוון. מען דאַרף נאָך אַרויף־ און אַרויסציען א קוימען. ערגעץ אין סאָד ליגט א שטיק בלעך, גאָלדעלע ווייסט וואו.

זי שפּרינגט אויף, פֿליט אויף די באָרוועסע קליינע פֿיסלעך. איך קוק איר נאָך און ציטער, זי זאָל זיך נישט איינשניידן א פֿיסל אין א שאַרף גלעזל... נאָר אָט איז זי צוריקגעקומען בשלום... זי לאַכט:

— זיי שטייען ביי די בייטן און ציילן די ריבן!

גאָלדעלע דערלאַנגט די בלעך. איך נעם און וויל זי אויס־בויגן קיילעכדיק, און שנייד מיר איין אין א פֿינגער.

גאָלדעלע דערשרעקט זיך, שפּרינגט אויף מיט א געשריי. איך שפּרינג אויך אויף, כאַפּ איר אַרום דאָס קעפּל, פֿאַרשטאָפּ איר דאָס מיילכל מיט דער געזונטער האַנט:

— מען וועט דערהערן!

און מען האָט דערהערט.

— וואָס שרייסטו, גאָל־דעלע, גאָל־דע־לע !
איר מאַמע׳ס קול.

— גאָרנישט, גאָרנישט ! — ענטפער איך פאַר איר.

זי איז געלאָפן אין ביידל אריין נאָך שפּינוועבס, א שטיקל לייוונט און א פאָדעם ארומצובינדן.

— דו ? ראובן־בנימין ? — הער איך מיין מאַמע׳ס קול.

— וואָס טוסטו דאָרט, ערגעץ אין סאָד, שייגעץ איינער !—
כאַפּט אונטער דער טאַטע.

— גאָרנישט ! — ענטפער איך. — גאָרנישט ! כ׳גיי שוין שלאָפן... און לאָז מיך צו אונזער ביידל צו, און וואַרף מיך מיט׳ן בלוטיג־טריפנדיגן פינגער אויף מיין געלעגער.

— איך שלאָף שוין ,טאַטע ! — שריי איך ארויס אין סאָד אריין.

— גוט ! גוט ! — ענטפערט די מאַמע, — נאָר עפּעס אזוי ווי לאַכנדיג. אפשר האָט זיך מיר גאָר געדאַכט. דערווייל שלייכט זיך צו מיר אריין גאָלדעלע, פארבינדט מיר ביים בלאַסער לבנה־שיין דעם פינגער. — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

צומאָרגנס פירן מיך טאַטע־מאַמע אָפּ אין חדר אריין. דער טאַטע גייט פאָראויס, די מאַמע — פון הינטן, איך — אין דער מיט. די פּנימ׳ער פון טאַטע־מאַמע זע איך נישט, נאָר איך פאַר־שטיי, אז זיי זיינען „אָנגערוקטע״. איך האָב געמוזט עפּעס זינ־דיגן, מען וועט מיך פאַר׳ן רבי׳ן פאַר׳מסר׳ן...

שטאַרק מורא האָב איך נישט. איך בין דאָך פאָרט א בן־יחיד. די מאַמע זאָגט : „איינער פון אכט געבליבן״.—

און די געדאַנקען פארפירן מיך באַלד אין א זייט : „ווי גוט ! איך—א בן־יחיד, גאָלדעלע—א בת־יחידה״. פארוואָס עס איז גוט, גיב איך מיר קיין חשבון נישט אָפּ, נאָר ארויס פון דעם געפיל קאָן איך עפּעס נישט. „עס איז פאָרט גוט !״

ענדלעך אָנגעקומען.

— רבי, — הויבט אָן דער טאַטע נאָכ'ן „גוט מאָרגן—גוט יאָר". מהיום והלאה קומט דער יונג נישט מער אין סאַד אַריין. און פּאַרטײַטשנדיק:

— אַ יונגאַטש, שפּילט זיך אין זאַמד!

— און מיט מיידלעך!—גיט צו די מאַמע.

— אײַ־אײַ־אײַ! — שאָקלט דער רבי מײַנער מיט'ן קאָפּ, ווי אַן אומרו אין דער בריוט.

און די רביצין, וואָס קען נישט אַוועק פון קוימען און שוימט עפּעס אין טאָפּ, זיפצט אָפּ:

— היינטיגע קינדער! היינטיגע קינדער!

נאָר פון איר מאַכט זיך קיינער נישט.

— ער וועט שלאָפן בײַ'ן אייך! — איז גוזר דער טאַטע.

מיך פרעגט מען קיין עצה נישט. מען רעדט ווײַטער. דער טאַטע, די מאַמע, דער מלמד, נאָר איך הער שוין נישט:

שוימענדיג אַזוי ערנסט אין טאָפּ, האָט די רביצין, וואָס לעגט קיינמאָל נישט דעם זאָק פון האַנט אַרויס, אַרויסגעלאָזט פון אונ־טער'ן אָרעם די קנויל מיט'ן פּאָדים... די קנויל קאָלערט זיך איבער דער פּאָדלאָגע, די קאַץ באַוויײַזט זיך איבער'ן ראַנד פון אויוון און שטעלט אַרויס אַ פּאָר בליצדיגע אויגן; זי האָט מורא פאַר די פרעמדע, און קען זיך דאָך נישט אײַנהאַלטן, און גיט אַ שפּרונג אַראָפּ, און הויבט זיך אָן שפּילן מיט דער קנויל...

„ווי זיי זעען דאָס אַלץ נישט", וואונדערט מיך שטאַרק. אָבער אָט כאַפּט מיך דער טאַטע ביים אַקסל:

— און וואָס וועט זײַן פון דיר? אַ בור, אַ שניידערוק, ווי איך?

איך האָב מורא צו זאָגן, אַז איך וויל האַלטן אַ סאַד, און מאַכן אַרום סאַד אַ פעסטונג צו פאַרהיטן פאַר די שקצים.

— געדענקט זשע רבי,„ 2 גילדן אַ וואָך פאַר'ן שלאָפן! און אכטונג זאָלט איר געבן...

דער רבי שאָקלט מיט'ן קאָפּ אין דער לענג.

— נאָר שלאָגן — נעמט אים די מאַמע אָן אַ זייט, פון טאַטן אוועק — חס ושלום! איינער פון אכט געבליבן!...

אוי, ווי ליב איך האָב מיין מאַמען!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

שווער איז מיר געווען אויסצוהאַלטן אין חדר אָן דער פּעס־טונג. ווער ווייסט, צי זי וועט זי קענען ענדיגן אָן מיר... און עס בענקט זיך א ביסל צום סאָד אַליין, און — צו טאַטע־מאַמע. און וואָס אַמאָל מער — צו גאָלדעלע'ן. מאַך איך די אויגן צו — זע איך זי זיצן אונטער'ן בארען־בוים, מיט ווייסע בליטן באַ־שיט...

מען טאָר אָבער נישט וועגן דעם טראַכטן... איידער מען קוקט זיך אום — אלול. איך לערן מיך שופר־בלאָזן. עס גייט א גאַנג.

— „וואָלסטו אזוי צוגעלעגט די חושים צו דער גמרא!" — מאַכט דער רבי.

— און שופר־בלאָזן — פרעג איך — איז א קלייניגקייט? נישט א גרויסע מצוה?

— דאָס קען, — ענטפערט דער רבי, — א שניידערוק אויך!

— וואָס רעדסטו, מיכל — מישט זיך אריין די רביצין.

— א מענטש, — בורטשעט זי ביים קוימען, — פּאַרגעסט, וואו ער האַלט אויף דער וועלט...

— מיין טאַטע, — רוף איך אוים באַליידיגט, — איז דער עיקר א סאַדאָווניק...

דער רבי וויל זיך פאַרענטפערן, פאַררעדנדיג:

— נישט דאָס בלאָזן איז דער עיקר; דער עיקר איז די כונה פון שופר־בלאָזן!

שלאָגן שלאָגט מען מיך נישט. מיט מיין מאַמען מאַכט מען קיין קונצן נישט. זי וואַרפט שקצים אריבער איבער'ן פּלויט. און מאַכט זיך א סכסוך מיט א סוחר פון אויבס, כאַפּט זי אַזא אידן אָן ביי דער באָרד און שלעפּט פון סאָד אין שטאָט אריין צום רב... דריטהאַלבן וויאָרסט!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אויף ראש־השנה האָט מען געדונגען גוי'שע שומרים צום סאָד און אלע זיינען געקומען אין שטאָט אריין. מיין טאַטע־

מאַמע — צו זיך, נישט ווײַט פון מײַן מלמד, און דער שותּף מיט'ן ווײַב און מיט גאָלדעלע'ן — אויך צו זיך, נאָר, וואו זיי וואוינען, ווייס איך נישט. פרעגן לאָזט זיך נישט.

דעם ער"שטן טאָג ראש־השנה, אין דער שטילקייט פון „למנצח".
איך שטיי ביים פענצטער, קוק אַרויס און פאַרבלאָנדזשע מיך פריער אין דער ווייטקייט... אונטער'ן הימל זײַנען אַזוינע מאָדנע חברות מיט פייגעלעך געפלויגן, — אַז זיי זײַנען אַוועק, וואַרף איך אַ בליק איבער'ן שול־הויף, — גאָלדעלע! געקומען הערן שופר־בלאָזן! איינגעהילט אין אַ ווייס טיכל, עפּעס אַזוי פרום צנועה'דיג איינגעבויגן... שטייט צו מיר מיט אַ זייט. זעט מיך נישט. קוקט נישט. דער חזן לאָזט אַרויס:

— למנצח!

דאָס בית־המדרש צערודערט זיך. די פאַליע כאַפּט מיט מײַן נשמה און טראָגט זי אַוועק, אַוועק...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

מוצאי־יום־כּפּור גייען מיר, מײַן טאַטע־מאַמע און איך, צוריק אין סאַד אַריין. איך וויל פרעגן, וואו גאָלדעלע און איר טאַטע־מאַמע זײַנען, און קען נישט! דעם וואַטענמאַכער ביי קדוש לבנה האָב איך געזען, געוואונטשן אים אַ גמר התימה טובה...
מען דאַרף טריינע'ן אויך וויגטשן, גאָלדעלע'ן אויך, פרעגן קען איך פאָרט נישט, די ווערטער בלייבן אין האַלז. און אומרואיג בין איך: צי האָט נישט גאָלדעלע'ן דער תענית געשאַדט? איז זי, חס ושלום, נישט קראַנק געוואָרן און אין שטאָט געבליבן? דאָס גלעזל וואַרימס מיט'ן פאַרבייסעכטס באַקומען מיר נישט. עס קריכט נישט אין האַלז אַריין. באַלד אָבער נעמט די מאַמע דעם טאָפּ מיט די כּפּרות אין דער יויך.

— אַ שאָד, — זאָגט זי, — האַליץ! און זי גייט וואַרימען צו טריינע'ן. דאָרט איז שוין אַ גרויס פייער געמאַכט. הייסט עס, יענע זײַנען שוין פריער געקומען.

— געלויבט איז גאָט! — רייסט זיך מיר פון לייכט געוואָרענעם האַרץ אַרויס.

— וואָס? — פרעגט דער טאַטע. די מאַמע שטעלט זיך אָפּ.

— גאָרנישט! — זאָג איך ראַש — גאָרנישט! געלויבט איז גאָט, אַלע זיינען בשלום איבערגעקומען דעם תענית... גאָט האָט מוחל געווען די זינד...

איך פּלאַפּל, די מאַמע קערט זיך עפּעס צו־פּלוצלונג אָפּ און גייט אַרויס. איך פיל, אַז אַרויסגייענדיג, שמייכלט זי.

און דער טאַטע פרעגט:

— און וואָס דאַרף מען טאָן אַצינד?

— איך ווייס!

איך נעם און צינד אָן א לאַמטערן, דער טאַטע נעמט א שייטל האָלץ און א האַק. מען גייט אַריינשלאָגן א פלאָקן צו דער סוכה.

— גיי, רוף דעם שותף!

מען דאַרף אָבער נישט רופן. פון ביידל געגנאַיבער לאָזט זיך שוין אין גאָרטן אַריין דער וואַטענמאַכער. דעם לאַמטערן הינטער אים טראָגט גאָלדעלע. — די בשותפות׳דיגע סוכה וועט שטיין אין מיטן גאָרטן...

— איך — א פלאָקן און דו — א פלאָקן! — זאָגט דער טאַטע.

— איך אויף דער זייט, — ענטפערט דער וואַטענמאַכער, און שטעלט זיך אויף איין אָרט. דער טאַטע שטעלט זיך געגנאַיבער.

זיי בויגן זיך איין, איך און גאָלדעלע קומען זיך צוזאַמען און בויגן זיך אין דער מיט איבער ביידע, און לייכטן.

ווייל דאָס מזל און אונזערע קעפּלעך טרעפן זיך, רירן זיך אָן; איטערן מיר ביידע. די לאַמטערן אין די הענט וואַרפן זיך...

די העק קלאַפּן און איך רוים איר איין:

— א גמר חתימה טובה, גאָלדעלע!

— גם אתם! — ענטפערט זי שטיל.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

די מאַמעס האָבן יום־טוב געמאַכט, די טאַטעס — די סוכה. זי אויסגעצירט האָב איך מיט גאָלדעלע׳ס הילף. אויסצירן א

סוכה איז דאָך אַ מצוה! לאָזט מען. דאָס איז נישט „שפּילן"!

האָט גאָלדעלע ערגעץ צוזאַמענגעקליבן האַלבע אייער־שאָלן און אויסגעהאַנגען אַרום די ווענט; האָב איך אויסגעשניטן פון רויט פּאַפּיר פייגעלעך; און אין יעדער האַלבער אייער־שאָל אַ רויט פייגעלע אַריינגעזעצט; מיט׳ן פּיסקעלע אַרויס, אין דער מיט סוכה אַריין. ממש לעבעדיגע פייגעלעך. גאָלדעלע שעפּט נחת, פּאַטשט אין די הענטעלעך אַריין:

— ווּעסט זען, זיי וועלן זינגען! זיי מוזן זינגען...

דערנאָך האָב איך געמאַכט אַ לאַמטערן פון אַ גרויסער, אויסגעהוילטע דיניע. אויסגעשניטן אין דער שאָל שיינע געכתיב׳עטע אותיות: בסוכות תשבו —

„דאָס איז טייטש, — האָב איך גאָלדעלע׳ן דערקלערט, — גאָט האָט געזאָגט צום פאָלק ישראל, און געהייסן, ער זאָל זיצן אַכט טעג אין סוכה.

און האָב אַריינגעשטעלט אין דער דיניע אַריין אַ ליכט. פאַרנאַכט איז שוין געווען, ווען מען פּראַוון! גאָלדעלע לויפט און ברענגט זאַפּאַלקעס. זי קומט צוריק צעהיצט; די אייגעלעך בליצן. איך צינד אָן, נאָר די הענט ציטערן מיר עפּעס; קוים אָנגעצונדן. אָט, עס ברענט. אַ פיין־צנועה׳דיגע שיין צעשפּרייט זיך אַזוי ווייך איבער דער סוכה. דער פּסוק שיינט העלער, ווערט בולט און בולט׳ער...

— אוי, האָב איך ליב סוכות! — שרייט אויס גאָלדעלע.

מיר טרעטן עטוואָס אָפּ און בלייבן שטיין אינ׳ם וואונדער פאַרקוקט...

— די פייגעלעך וועלן נאָך זינגען, זינגען! — האַלט זיך גאָלדעלע ביי אירם!

הינטער אונז שטייען שוין טאַטע־מאַמעס.

מיין טאַטנ׳ס קול:

— שוין פאַרטיג, באָסע־קאָמאַנדע?

זיי בלייבן שטיל, פאַרקוקט און פאַרוואונדערט פון דער שיינ־

קייט, און קוקן זיך דערנאָך איבער. די מענער שמייכלען עפּעס אונטער די וואָנצן. ביי די ווייבער אין די אויגן באַווייזן זיך פּייערלעך...

נישט ווילנדיג כאַפּ איך אָן גאָלדעלע'ן ביי דער האַנט.

מ'ען שרייט נישט —

סוכות.

נאָכ'ן עסן. אונטער א בוים אין סאָד שלאָפט דער טאַטע מיט'ן וואַטענמאַכער.

„אונטער די פּערגאַמוטן!" ווייסט גאָלדעלע צו זאָגן.

איך קוק זי אָן און שמייכל:

— און די מאַמעס ביי די בייטן!

— אונטער די פלוימען! — ווייסט זי א נענטערן באַשייד.

מיר זיצן אין סוכה.

איך מאַך אומישנע מיט דער האַנט פאַר'ן פּנים, גאָלדעלע זאָל זען, וואָס פאַר א שיינע לולב־פינגערלעך איך האָב אויף די פינגער.

— אַליין, — באַרים איך מיך, — געפלאָכטן!

— זאָלסט זען, — ענטפערט זי, — ווי איך פלעכט קוי־ליטשן!

קיין פינגערל בעט זי נישט.

מיר שווייגן א ווײַלע.

די רויטע פייגעלעך זינגען נישט, נאָר ביי מיר עפּעס אין הערצל זינגט.

— ווייסט, גאָלדעלע, פאַרוואָס מען זיצט אין סוכה?

און ענטפער אַליין:

— זכר ליציאת מצרים.

און פאַרטייטש איר.

פרעגט זי נאָך א ווײַלע:

— ווייסט, ראובן־בנימין, פאַרוואָס מען עסט ריבן און מערן ?
איך ווייס און שעם מיך צו זאָגן...

— און האָניק ?—פרעגט זי ווייטער.

— זאָלסט האָבן, — ענטפער איך שטיל — אַ זיס יאָר...

— און שמחת־תורה, — זאָגט זי, — שנײַדט מען די מערלעך אין פלאַכע רעדעלעך, אַזוי ווי רענדלעך גאָלדענע !

און נאָך אַ ווײַלע—איך :

— ווייסט, גאָלדעלע, ווער עס קומט צוגאַסט אין סוכה אַרײַן ? די אבות און די אמהות... און ווייסט, גאָלדעלע, וואָס „שמחת בית השואבה" איז ?

זי ווייסט נישט, און איך זאָג איר.

— אוי, — ענדיק איך מיט אַ זיפץ — איז דאָס אין בית־המקדש אַ שמחה געווען — ווער עס האָט דאָס נישט געזען, האָט קיין רעכטע שמחה נישט געזען !

— פּאַרצייל, ראובן־בנימין, פאַרצייל — בעט זי זיך ; זי קוקט אויף מיר, רויטלט זיך, ווענדט אָפּ דאָס גאָלדענע קעפּל און שפּאַרט עס אָן, אונטערוויילעכס, ביי מיר אויפ'ן האַרץ, — צי הערט זי, ווי עס קלאַפּט ? איך וויל פרעגן. בלייב אָן לשון.

— פּאַרצייל ! — בעט זי נאָך אַמאָל און עפּעס אַזוי שטיל־ציטערדיג.

און איך פּאַרצייל איר :

— פון נאָך מיטאָג הויבט זיך אָן די שמחה אין עזרת־נשים (איך פּאַרטייטש איר). אַלע אידן פון גאַנץ ארץ־ישראל, אַלע עולי־רגל פרייען זיך. די עלטסטע, די ראשי ישיבות, די זקנים פון סנהדרין, — אַלע שבעים לשון האָבן זיי געקאָנט, כשוף אויך ! — אַלע פרייען זיך. אַלע האַלטן שטורקאַצן אין די הענט, אַזוינע ברענענדיגע פלאַקערן, און טאַנצן... די לוויים האַלטן אַלערליי כלי־זמר, וואָס זיינען אויסגערעכנט אין תהילים, און זינגען גאַנצע קאַפּיטלעך תהלים... און דער עולם אַרום טאַנצט... אַ ראָד אין אַ ראָד... אַזוי רעדער אָן אַ שיעור...

ר׳ שמעון בן גמליאל — א גרויסער תנא געווען — גאָר א גרויסער! האָט געהאַלטן אַכט שטורקאַצן, צו פיר אין יעדער האַנט. און טאַנצנדיג, האָט ער די פלאַקער, איינעם נאָכ׳ן צווייטען, אין דער לופט געשליידערט, פון דער לופט געכאַפּט... און אזוי קונציג, אז קיין איינציגער פלאַקער איז אויף דער ערד נישט געפאַלן, קיין איינציגער האָט זיך אין דער לופט נישט פארלאָשן! און אזוי א גאַנצע נאַכט געטאַנצט. קיינער נישט געשלאָפן. ווערט מען נאָר מיד, שפּאַרט איינער אָן זיין קאָפּ אָן צווייטנס אַקסל און דרימלט א ווײַלע; כאַפּט זיך אויף און טאַנצט ווייטער... און אזוי ביז אין דער פרי, ביז די צוויי כהנים, די היטער ביים טויער פון דער עזרה, האָבן א בלאָז געטאָן שופר—א צייכן, מען זאָל זיך צעגיין. דעמאָלט ערשט איז מען זיך צעגאַנגען...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

ווען איך האָב אָנגעהויבן דערציילן האָט זיך גאָלדעלע׳ס קאָפּ אַראָפּגעגליטשט ביז צו מיין שויס. די אייגעלעך קוקן ארויף, צו מיר, צו מיינע ליפּן... און ווערן וואָס אַמאָל גרעסער און גרעסער... וואָס לענגער איך פארצייל, זע איך, ווערן זיי פאַר׳חלומ׳טער, שמעלער און שמעלער. די לאַנגע ברעמען לאָזן זיך פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אראָפּ. איך פארצייל דעריבער אַלץ שטילער און שטילער. זי אָטעמט פאַר דאָס אַלץ העכער און העכער. איך זאָפּ איר אָטעם איין. די פרישסטע עפּל שמעקן נישט אזוי...

אָט, זיינען די אייגעלעך שוין אינגאַנצן געשלאָסן...

און עס פאַלט מיר איין, אראָפּצונעמען א פינגערל פון מיין פינגער און ארויפזעצן אויף אירס א פינגער פון הענטל, וואָס זי האַלט אונטער׳ן קעפּל...

און איך טו עס.

זי הערט, צי ניין?

איך זעץ ארויף, און מיינע ליפּן, גאָר אָן מיין וויסן, רוימען שטיל, שטיל גאָלדעלע׳ן צום אויער.

— הרי את...

איך ענדיג נישט, גאָלדעלע שפּרינגט אויף. אין די ברייט־

געעפנטע אויגן: שרעק, צאָרן, אָבער אויך ליבשאַפט, און אַלץ ווערט צוזאַמענגעגאָסן אין א געשריי:

— וואָס האָסטו געטאָן?

— נישקשה, — דערהער איך באַלד מיין מאַמעס קול אין סוכה־טיר, — חול־המועד, אם ירצה השם, וועט זיין תנאים!

ווייזט זיך אויס, אז די אַלטע זיינען שוין לאַנג אויפגעשטאַנען; אונז זוכנדיג, צו דער סוכה געקומען, אָפּגעשטעלט זיך, אונטער־געהערט. —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

חול־המועד זיינען תנאים געווען.

שמחת־תורה איז גאָלדעלע צוגעקומען קושן דאָס ספר, וואָס איך האָב געטראָגן ביי דער הקפה.

צוויי פענער האָט זי געטראָגן, אין יעדער האַנט א פאָן; זעלטן־געזעענע פענער. וואו זי האָט זיי באַקומען, ווייס איך נישט: „דגל מחנה ראובן" און „דגל מחנה בנימין!" —

צוריקגעקומען

דעמאָלט האָט נאָר אָנגעהויבן צו יערן ביי אונז. און גע־יערט האָבן מיר אויף דער לאַנגער גאַס אין א קנייפּע. אין א באַזונדער צימער ביי'ן א קיילעכדיגן שטאַם־טיש. מיר האָבן ביר געטרונקען, ביים קעלנער קרעדיט געהאַט און גערעדט וועגן קונסט, וועגן אויפלעבונג פון דער קונסט א. ד. ג.

איין שטול איז א געוויסע צייט געשטאַנען לער. א יונגער דיכטער האָט געפעלט. און יעדן אָוונט האָט מען אים אויסגע־קוקט: ער מוז קומען. צושטעלנדיג דאָס ביר, האָט דער קעלנער געפרעגט: נאָך נישטאָ אונזער יונגער הער דיכטער? און פאַר דעם לערן שטול דאָך א גלאָז געשטעלט. ער האָט אויך גע־וואוסט, אַז דער יונגער דיכטער מוז קומען.

און ווירקלעך איינמאָל, שוין צימלעך שפּעט — ער איז גע־קומען!

אַלע זיינען אויפגעשפּרונגען, אַלע הענט האָבן זיך אויסגע־שטרעקט צו זיין הוט, צום מאַנטל און אַלע מיילער האָבן גע־פרעגט:

— עפּעס באַשאַפן?

— א סקיצע?

— א בינטל לידער?

— א פּאָעמע?

— א ראָמאַן?

מען איז זיכער געווען, אַז אים האָט אַן „ארבעט" פאַרהאַלטן.

ער אָבער ענטפערט:
— א שטיק לעבן איבערגעלעבט!
עס ווערט נאָך אינטערעסאַנטער. מען קוקט אים אין געזיכט אַריין:
— ווי געענדערט...
— מאָדנע אויגן באַקומען...
— א נייער שרונפּ אין שטערן.
— בלאַס —
— א מאָדנע גרימאַסע אַרום די ליפּן...
— עפּעס וואַרפט זיך א זילבער־פאָדים אין די האָר...
עמיץ אָבער פרעגט:
— מיט ווע מען?
מען בויגט זיך צו׳ן אים איבער.
— א ברונעטע? א בלאָנדינע?
און דער נאָענטסטער:
— איך קען זי נישט?
— חברים, — הויבט ער די ברעמען אויף — נאָך וואָס פרעגן? איר האָט מיך נישט איינמאָל מיט איר צוזאַמען באַגעגענט; מיך געגריסט, זי אַפילו באַמערקט... איר האָט צו איר געשטאַלט קיין שליסל נישט געהאַט — פאַר איך גאָר נישט געווען, פאַר מיר—אַלץ...
ער בויגט זיך איבער דעם אָנלען:
— צו אָרים, ברידער, איז די מענטשלעכע שפּראַך; עס האָט דערפאַר קיין נאָמען נישט. שטאַרקער פאַר ליבע, צערטלעכער פאַר פריינטשאַפט —
„עס, א יום־טוב געווען!"...
„נישט קיין תמוז־זון, פון שייך אַרויסגענומען, און נישט צווישן צוויי רייען שטילע ציפּרעסן איז עס, דאָס טיכל, געפלאָסן, — אין דער הויך קושן זיך די קרוינען מיט די גרין־פאַרטרוימטע בלעטער, אונטער א ליב־אַראָפּגעלאָזטן הימל; אונטן — א גאַלעריע פון ליכט־אַרקאַדן, אויף בלומען, אויף בשמים־פעלדער אַרוים...

איך האָב נאָר געברויכט איר האַנט צו נעמען, די אויגן צו שליסן — — —

— און ?

— זי איז אוועק...

מען פרעגט :

— צו טאַטע־מאַמע ?

— צום מאַן ?

— צו קינדער ?

— אַלץ איינס ! אוועק האָט זי געמוזט...

און צוריק ווייזיאָנער :

„איך האָב זי נישט פאַרהאַלטן"...

— עס איז אָוונט געווען. אין דרויסן גייט אונטער די זון און אירע אָפּגלאַנצן שפּילן אַרום די ווענט. זי גייט, זיי—נאָך... זיי רייסן זיך אָפּ פון די ווענט און ציִען זיך צו איר און פאַר־שווינדן, און מיר ווערט גרוי, גרוי... איך האָב די אויגן גע־שלאָסן...

איך זיץ און איך פיל, אַז נאָך עמיץ גייט איר נאָך — מיין נשמה יתרה... גוט...

— ניי, — טראַכט איך, — מיט איר ! ביי מיר וועט שוין קיין שבת און קיין יום־טוב נישט זיין —

ער בלייבט שטיל. עמיץ איז אויפגעשפּרונגען מיט א פול גלאָז אין דער האַנט :

— לעבן זאָלן אונזערע שבתים און ימים־טובים !

און אַריינשפּאַרנדיג דעם דיכטער דאָס גלאָז אין דער האַנט אַריין :

מאַך הבדלה, ברודער !

— — — — — — — — — — — — — — — — —

דער קעלנער האָט אָנגעהויבן לעשן.—

אַן אומבאַקאַנטע

אין אַ קלײנער מענער־געזעלשאַפֿט האָט מען װעגן פֿרױען און זײער אײנפֿלוס אױפֿ'ן מענער־לעבן גערעדט.

— אױף מיר — האָט זיך אָפּגערופֿן אַ יונגער אַרצט — האָט אַ גרױסן אײנפֿלוס געהאַט נאָר אײן פֿרױ און דערצו—אַן אומבאַקאַנטע.

געבעטן, האָט ער די קלײנע געשיכטע פֿאַרצײלט.

אַלס יונגער סטודענט איז ער אַמאָל פֿאַרבעטן געװאָרן אױף אַ טאַנץ־אָװנט אױף אַ זומער־װאױנונג. דער אָװנט האָט זיך פֿאַרצױגן ביז פֿאַרטאָג. עס איז אַ משוגענע, לוסטיגע נאַכט געװען. די טאַנץ־און פֿלירט־אַטמאָספֿערע האָט אים באַרױשט, און אַלס יונגער מענטש, אָן פֿאָראורטײלן, האָט ער פֿון לוסטיגן בעכער אין אײן אָטעם געטרונקען: נישט אײן טענצערין, מער אַלס מען האָט געברױכט, צוגעדריקט צו די פֿאַרזילבערטע מונדיר־קנעפּ, נישט אײנער, מיט קוים אױסגעשפּראָצטע װאָנסן־שפּיצן די פֿלאַמענדיגע בעקלעך געשטרײפֿט. די, װאָס ער האָט אָפּגעפֿירט אַהײם, געגן דער אױפֿגײענדיגער זון געקושט, און צו איר אונטערגאַנג אַ ראַנדעװו באַשטעלט. אַ פֿרײלעכער װיר־װאַר אין קאָפּ, אַ קאַפּעלע לוסטיגע זומער־פֿײגעלעך אין יונגן האַרץ— און די פֿרישע זון טרינקט אָן מיט צעפּלאָסן גאָלד די שמעקנדיגע לופֿט אין װאַלד, די אױפֿגעכאַפּטע פֿױגל אױף די טױ־באַפּערלטע בױמער צװיטשערן און ער טאַנצט אונטער זײן פֿרײלעכן װעג.

פּלוצלונג איז ער שטײן געבליבן.

אין א זומער־וואוינונג האָט זיך א טיר געעפנט. עס איז ארויס א באָרוועסע און קנאָפּ־געקליידטע געשטאַלט, האַלב מיידל, האַלב קינד, מיט גרויסע גאָזעל־אויגן און א באַל צום שפּילן אין די לאַנגע דינע הענט... א ווײַלע איז זי שטיין געבליבן, פאַר־וואונדערט פון שיינעם מאָרגן, פאַרבליפט... און אז זי האָט אים, זיך אומקוקנדיג, דערזען. האָט זי זיך נישט פאַרשעמט; נאָר אָנגעשטעלט אויף אים צוויי ריינע קינדער־אויגן, וואָס האָבן, קוקנדיג אים גלייך אין געזיכט אריין, געפרעגט: דיך האָט אויך אויפגעוועקט די זון? ביזט א גוטער מענטש? — ווילסט מיר נישט טאָן קיין שלעכטס? ועסט שפּילן מיט מיר אין באַל?...

און ער האָט זיך פּלוצלונג פאַר'ן ריינעם קינד טיף אין טיפ־סטען הארץ פאַרשעמט און איז אנטלאָפן גלייך צו דער סטאַנציע און אָפּגעוואַרט דעם צוג אהיים.

דאָס הארץ האָט אים געזאָגט, אז ער וועט זי נאָך אמאָל טרעפן, און ער האָט זיך צום לערנען גענומען... ער האָט זיך געלערנט. לערנענדיג, אָנ'ם קינד פאַרגעסן און זיין דיפּלאָם באַ־קומען. ער מוז זיך איינריכטן אַלס פּראַקטיצירנדער ארצט. ער האָט אָנגעהויבן „ביוועז" אין הייזער און אין קורצן באַקומען א גאַנצן אויסוואַל פון כלות מיט נדן. אויף צוויי האָט ער זיך ערנסטער אָפּגעשטעלט... און עס איז אויך געקומען דער טאָג, ווען ער האָט זיך געלאָזט דעצידירן. ער גייט איבער דער מאַר־שאַלקאָווסקא אין דער ריכטונג צום זאַקסישן גאָרטן; לענקט אָפּ רעכטס ביים גרינעם פּלאַץ, טרעט אָפּ אין א בלומען־געשעפט, קויפט א בוקעט און גייט אין גאָרטן אריין. פּאַסירנדיג דעם גאָרטן, וועט ער באַשליסן, וואוהין דעם בוקעט צו טראָגן: אויפ'ן טעאַטער־פּלאַץ — א לוסטיגע בלאָנדינע מיט געזאַנג און קלאַוויר —אָדער אויף סענאַטאָרן־גאַס — א בלאַסע דעקאַדאַנס מיט פּאָר־צעלאַן־מאָלעריי און פאָטאָגראַפיע... א שווערע וואַל. פּלוצלונג גיט אים עפּעס, ווי א קלאַפּ אין הארץ. ער הויבט די אויגן אויף

און דערזעט — זי! שלאַנק, אָנגעשפּאַרט אָן אַ בוים איז זי געשטאַנען. בלאַס, ווי נאָך אַ גליקלעך איבערגעקומענער קרענק... פון אונטער די אַראָפּגעלאָזטע ברעמען שטראַלט אַרויס און צע־שפּרייט זיך איבער׳ן בלאַסן געזיכט דאָס ריינסטע, שטילסטע גליק, מיט וועלכן זי האָט אויף איר קינד געקוקט, אויף איר קינד אין אַ וויג — —

און ער האָט זיך פּלוצלונג אין טיפסטן האַרץ פאַרשעמט. אַוועקגעוואָרפן דעם בוקעט און איז צוריק אַהיים — אַרבעטן...

צום דריטן מאָל האָט ער זי אין שפּיטאָל אויפ׳ן טויטן־בעט געטראָפן.

אין די אומרואיגע טעג האָט מען זי פון גאַס מיט אַ דורכ־געשטאָכענער ברוסט געברענגט... אָן דאָקומענטן, אָן אומבאַ־קאַנטע, צופעליג געשאָסענע, מיט אָפענע, צעשראָקענע גאָזעל־אויגן, וואָס האָבן דעם גאַנצן טומל נישט פאַרשטאַנען...

א חנוכה-לעמפל

עס איז דאָך חנוכה, וועל איך אייך דערציילן, ווי אַזוי א איד, א יורד, לא עליכם, האָט זיך אַמאָל געראַטעוועט דורך א חנוכה־לעמפל...

און מיינט איר, א גאָלדנס? כאָטש א זילבערנס? דוקא א מעשנס און א שברי־כלי. עפּעס אן אַלטע ירושה פון דור־דורות. אויסגעקרימט, אויסגעדרייט און א האַלב רערל אָפּגעבראָכן...

דער איד איז פריער געווען א באַלעבאָס...

פּלוצלונג איז ער נתעשר געוואָרן.

ווי אַזוי? דאָס געהערט נישט צו דער זאַך.

מען זאָגט, א זעלנער האָט געטראָגן אין גאַס א שטאָבע אייזן צו פאַרקויפן. האָט ער געקויפט אונטער'ן מקח. אַהיימגעפירט... ער גיט א שלייף — גאָלד!

גע'לקח'נט געווען פון דער באַנק!

אָבער אַז א איד ווערט רייך, איז „ישן מפּני חדש", קערט ער איבער די שטוב. טוישט ער די מלבושים, ווערט ער א דייטש; זי — א פראַנצומערקע; וואַרפט אַוועק דאָס שייטל. צוויי בנים געהאַט — פון חדר אַרויס אין גימנאַזיום אַריין! מען הויבט אָן משנה פּנים צו זיין די שטוב... א ספרים־שאַנק געווען, ווער דאַרף ספרים? געשיקט אין בית־המדרש אַריין; א מתנה. די שאַנק — אן אַלטע, צעהאַקט, אין קיך אַריין אויף קינדלעך גע־שיקט... די פּלונית'טע שטעלט אויף דעם אָרט א טרעמאָ. זי

האָט זיך מיטאַמאָל ליב באַקומען, ווײַל זיך זען פון אויבן ביז אַראָפּ... מען רופט אַרײַן אַ „האַנדל", מען פאַרקויפט דאָס אַלטע מעבל בחצי חינם און מען קויפט „לודוויג דעם פערצענטן" — קליין, חנ'עוודיק, נאָר געבעט; אויסגעקרימטע פיסלעך, אָבער מיט בראָנז. אויף רעדלעך, אַ מחיה. מען האָט זיך מורא צו זעצן.

אַ ביסל אַלט זילבער געווען: אַתרוג־פּושקעלעך, בשמים שקעטעלעך, — פאַרקויפט אויף ברוך, צעשענקט דרשה־געשאַנק פאַר קרובים; געקויפט גלאָז, קרישטאָל... בלומען־טעפּ, וואַזן, כמנהג העולם—מאָדערן!

איז דאָך גלגל־חוזר — אין אַ צײַט אַרום הויבט אָן גײן קאַפּויר, מיט דער פוטער אַראָפּ. די זין זײַנען שוין אין אויס־לאַנד, מען האָט זיי נישט צו שיקן... קוים מען פּראָלאָנגירט די וועקסלען... פון דער האַנט אַ גמילת־חסד קריגט מען נישט...

עס ווערט ערגער. מען קוקט זיך אום, נישטאָ עפּעס צו פאַר־זעצן? דער „לודוויג דער פערצנטער" איז צעפאַלן... גלאָז און קריסטאַל — אויסגעהאַקט, צעבראָכן... אַ פּאָר כלים געבליבן— מיט גיפּס צוזאַמענגעקלעפּטע...

לעבט מען אין דחקות...

אַז מען לעבט אין דחקות דערמאָנט מען זיך אַ ביסל אָן אַי־דישקײט...

די פּלונית'טע באָרגט בײַ'ן אַ שכנה אַמאָל אַ „צאינה וראינה" און לייענט. דער פּאַן סאָלאָמאָן, וואָס הייסט שוין צוריק שלמה זלמן, שטעלט זיך אַמאָל דאַוונען אין טלית ותפילין. און אַז עס קומט חנוכה, גלוסט זיך צו בענטשן חנוכה־ליכט...

ליכטלעך האָט מען ערגעץ אויסגעקאַשפּערט; מען לויפט אין קיך אַרײַן נאָך אַ שייטל האָלץ, נישטאָ! פאַרפעלט אפילו אַ קינדל!

דערמאָנט זיך שלמה זלמן, אַז בשעת חדותא האָט ער געכאַפּט אָן אַלט חנוכה־לעמפּל און געוואָרפן אויף אַן אויוון.

— שלמה זלמן, — בעט זיך די פּלונית׳טע, — נעם עס אראָפּ...

גייט מען אויף מסירת נפש, שטעלט מען ארויף א בענקל אויף א טיש, רוקט מען צו צום אויוון, עס טאַנצט, עס סקריפּעט. לודוויג דער פּערצנטער קרעכצט, די פּלונית׳טע האַלט אונטער — אראָפּגענומען...

פאַרשטויבט, קוים אָפּגעווישט—מען בענטשט...

דעם ערשטן, דעם צווייטן טאָג, אַזוי ביז׳ן אכטן טאָג—נאָר ליינגן וועט מען זיך אָן וועטשערע, איז אומעטיג. זיצט שלמה זלמן ביי איין זייט טיש, די פּלונית׳טע—ביי דער צווייטער און מען טראַכט — א פאַל פאַר הונגער אויסצוגיין!

קלינגט ווער, שפּרינגען ביידע אויף. עפנט מען. קומט אריין א באַקאַנטער יונגערמאַן, א מעקלער פון כל־ערליי.

וואָס איז?

ער האַלט זיך קוים איין פאַר לאַכן. קיין וואַרשע איז א משוגענער ענגלענדער געקומען. א גלאַט־געגאָלטער, אָדער אפשר א נקבה א פאַרשטעלטע... קויפט אַלטע שברי־כלים. וואַרט אין הויז.

— זאָל ער אריינגיין? מן־הסתם וועט זיך עפּעס געפינען... אַזאַ׳ן אַלטער באַלעבאָס.

דאָס אַלטע פּאָר פאָלק קוקט זיך איבער. וואָס האָבן זיי פאַר אַלטע כלים? דער ענגלענדער קומט דערווייל אריין; נישט גע־קאָנט זיך דערוואַרטן; די טיר איז אָפן געשטאַנען. ער קומט אריין, נעמט אראָפּ די כובע, דערזעט דאָס חנוכה־לעמפּל, פאַלט צו ווי „צו׳ן א הייסן פּאָפּליניק״, כאַפּט עס אין די הענט אריין, די הענט ציטערן, די אויגן בליצן...

— געזאָגט משוגע! — מאַכט דער מעקלער.

— וויפיל? וויפיל? — פרעגט דער ענגלענדער אויף א צע־בראָכן דייטש.

קורץ און בקיצור, מען האָט דאָס חנוכה־לעמפּל פאַרקויפט. פאַרלאָזט זיך אויפ׳ן משוגענעם ענגלענדער׳ס יושר און גענומען וויפיל ער האָט געגעבן.

ענגלענדער און מעקלער — אָפּ; דאָס פּאָר פאָלק בלײַבט.

— מאַקע משוגע! — מאַכט שלמה־זלמן.

— און אפשר — זאָגט די פּלונית׳טע נישט דרײַסט—אליהו הנביא? אין זכות פון חנוכה־ליכט־בענטשן?...

סיי־ווי־סיי: געווען אויף וועטשערע, געווען אויף אָנבײַסן, געווען אויך מיט וואָס צו גיין אין גאַס אַרײַן...

און דאָס געלט איז עפּעס מזל׳דיג געווען... דאָס רעדל הויבט זיך אָן צוריק צו דרייען. אַרויף!...

שלמה־זלמן ווערט צוריק פאַן סאָלאָמאָן...

און אַז עס גייט, גייט מיט אַלעם... באַקומט מען בריוו מיט נחת פון קינדער אין אויסלאַנד. אַליין זיך אויסגעאַרבעט. איינער אין לאָנדאָן, אַן אינזשענער! גרויס! חתונה געהאַט! פאַר־בעט צו זיך. זאָלן טאַטע־מאַמע קענען די שנור...

פאָרט מען...

פרייט מען זיך אָפּ א צייט אין דער היים, דערנאָך נעמט מען באַקוקן לאָנדאָן... הײַזער, פאַבריקן. דערנאָך טעאַטער, קאָנ־צערט־הײַזער, אויסשטעלונגען.

פירט מען זיי איינמאָל אין קונסט־הויז אַרײַן — אין א מו־זעאום...

און שטעלט אייך פאָר, ווי פאַרבליפט דאָס אַלטע פּאָר־פאָלק איז געוואָרן, אַז זיי האָבן זיך, אין א זאַל, אונטער א גלאָז, גע־טראָפן אויג־אָן־אויג מיט׳ן אַלטן חנוכה־לעמפּל... דערקענט די אַלטע, לאַכנדיגע ליבן... די ביימלעך מיט׳ן פויגל... דאָס אויס־געדרייטע פּיסל, דאָס האַלב־אָפּגעבראָכענע רערל.

— נישט משוגע געווען! — קלערט, אין ענגלאַנד שוין — מיסטער סאָלאָמאָן...

— און נישט אליהו הנביא! — די מיסטרים.

הויך רעדן, בפרט פרעגן פאַסט נישט פאַר דער יונגער שנור. פאַרטראַכטן זיי זיך...

אפשר וועט איר אייך אויך פאַרטראַכטן?

משופע

אז דער אַלטער מנשה האָט געענדיגט זיין חצות מיט א צולאָג פון עטלעכע קאַפּיטלען תהלים, איז שוין דער בלאַסער זומערדיגער פרימאָרגן געלעגן אין פענצטערל פון קעלער־שטוב.

טרויעריג, מיט מידע אויגן, קוקט מנשה אויפ'ן פריש־געבוי־רענעם טאָג. ער קנאַקט זיך אויס די דאַרע פינגער, פאַרמאַכט דאָס תהלימ'ל, פאַרלעשט דאָס קליינע נאַפט־לעמפּל און שטעלט זיך ביים פענצטער. ער קוקט אַרויף צום שמאָלן פאַס הימל, וואָס בלייבט זיך הויך איבער'ן ענגן געסל און אין דער ראָס פון זילבערנע באָרד און פאות, אויג'ן גרינלעך־איינגעשרומפּענעם פּנים, באַווייזט זיך א בלאַסער שיין פון א טרויעריגן שמייכל.

— אָפּגעגעבן, — טראַכט ער, — דאָס פּדיון! א שיינעם דאַנק, רבונו של עולם!

— און נויטיג, — זיפצט ער, — דאַרפסטו מיך דאָ, רבונו של עולם! ווילסט נאָך א חצות, דאַרפסט נאָך א קאַפּיטל תהלים... האַ? עס פעלט דיר!

ער דרייט זיך איבער צו דער שטוב און טראַכט אַז, לויט זיין שכל, וואָלט גלייכער געוועזן, אַז אין בעט וואָס ער פאַרנעמט, זאָל שלאָפן זיין אייניקל רבקה; זי וואַלגערט זיך, נעבעך, אַרום אויף דער פאָדלאָגע צווישן אַלטוואַרג, מיט וועלכן חיים, דער זון זיינער, האַנדלט.

אַז לויט זיין יושר, דער יושר פון א בשר־ודם, וואָלט בעסער

געוועזן, דאָס גלאָז מילך, מיט וועלכן ער לעבט כמעט איבער א טאָג, זאָל געניסן שרה, די שנור זײַנע, וואָס לויפט גאַנצע טעג ארום אויפ׳ן מארק אָן א לעפל ווארעמס...

יענקעלע׳ן, דעם פרישן צולאָג צו דער משפחה, וואָלט אויך דערפון קיין רעה נישט ארויסגעקומען!

ברויכן ברויכט ער ווייניג, דער אַלטער; עס וואָלט זיי דאָך גרינגער געוועזן, ער זאָל גאָרנישט דארפן...

חיים איז אָן א מלבוש... חנה, דאָס עלטערע אייניקל איז א קראַנקע... ווייניג בלוט... דער דאָקטאָר זאָגט: „בלאַדאַטש־קע״... הייסט נעמען אייזן־טראָפּן, טרינקען טראָן... ווײַן א בי־סעל... מען זאַמלט פאַר איר א באַזונדער קניפּל... חדשים לאַנג זאַמלט מען און עס איז אַלץ ווייניג. און די אָרימע חנה וואַקסט נישט; דער שכל אירער וואַקסט אויך נישט... אַלץ שטאָקט... זיבעצן יאָר — און פאַרשטייט ווי פון צוועלף!

— וואָס האָסטו מיך אויף זיי געוואָרפן, רבונו של עולם?

ער הערט זיך איין, ווי שאַרף און אָפּגעריסן חיים אָטעמט אין שלאָף. ער זעט ווי שרה׳ס ביינינגע האַנט, וואָס האָט, קענטיג, ערשט געוויגט דאָס קינד, הענגט נאָך שלאָבעריג אַראָפּ פון בעט...

ער דערזעט נאָך, אַז יענקעלע רירט זיך אין וויגל. „באַלד וועט ער שרייען און די מוטער וועקן!״ און מיט אייַלנדיגע, נאָר קורצע שריט, לויפט ער צו צום אייניקל און הויבט אָן שאָקלען דאָס וויגל.

— און אפשר, — טראַכט ער, זיך אויסדרייענדיג צום פענצ־טער, — ווילסטו, רבונו של עולם, איך זאָל נאָך אָט אין דעם יענקעלע׳ן נחת דערלעבן? איך זאָל מיט׳ם נאָך ברכה זאָגן, עברי זאָל איך אים לערנען... הא?

ווי א רויטער עפּל בליען יענקעלע׳ס בעקלעך אין שלאָף. א זיסער שמייכל בלאָנקט זיך אים ארום די קליינע ליפּלעך... זיי

רירן זיך אויף און אָפּ... „דער פּרעסער, אין שלאָף וואָלט ער געזויגט!"

ער באַמערקט דערוויַיל, אַז רבקה וואַרפט זיך אויפ׳ן געלעגער.

זי ליגט אויף אַ זאַק־שטרוי, צוגעדעקט ביז דער ברוסט מיט אַ שוואַרץ־געשפּרענקלט ליילעך, וואָס זי האָט צוקאָפּנס, זעט מען נישט.

דאָס פיין־געגרויטלטע פּנים, מיט׳ן אַלעבאַסטער־וויַיסן, לאַנג־געטאָקטן האַלז, רירט זיך חנ׳עוודיג אויף אַן אונטערלאָג פון צעפּלאָנטעטע, שרייענדיג־רויטע האָר, וואָס פאַרדעקן דאָס גאַנצע צוקאָפּנס, און באַרירן נאָך די פּאָדלאָגע מיט עקן, וואָס ציטערן ביי רבקה׳ס יעדן אָפּאָטעמען.

— מיינע, עליה השלום, אויס׳ן אויג... — טראַכט דער אַלטער — היים בלוט, חלומות... איר צו לענגערע יאָר!

— רבקה! — גייט ער צו און רירט זי ביי דער בלויזער האַנט, וואָס האָט זיך באַפריַיט פון ליילעך.

— וואָס? ווען? — ווערט רבקה אויפגעשראָקן און עפנט וויַיט אַ פּאָר גרויסע בלויע אויגן.

— ש.. ש... — באַרואיגט ער זי מיט אַ שמייכל, — איך בין עס... גיי אין מיין בעט אריין...

— און דו, זיידע? — פרעגט זי מיט אַ ברייטן, געזונטן גענעץ.

— איך וועל שוין ניט שלאָפן... עס שלאָפט זיך נישט אין מיינע יאָרן... איך וועל מאַכן טיי... האָסט דאָך געהערט ביי־נאַכט! זיי וועלן פרי אויפשטיין... דער טאַטע האָט אַן עסק אין שטאָט, די מאַמע דאַרף איינקויפן פאַר די פּימסענהאָלצן אויף תנאים...

— װעל איך מאַכן טײ, זיידע.

— ניין, רבקה... דו גײ אין מיין בעט אריין... קאָנסט נאָך לאַנג שלאָפן... דו װעסט היינט, האָט די מאַמע געזאָגט, נישט גיין אין פאַבריק. זי װעט דיך דאַרפן... שלאָף דיך טאַקע אויס...

— אַ! — געגעצט רבקה ברייטער.

זי האָט זיך שוין אַלץ דערמאָנט. דער פאָטער איז נעכטן אַהיים געקומען מיט אַ פרייד, אַז גאָט האָט אים באַשערט אַ שפּאָר ביסל אַלטוואַרג.

די מאַמע האָט אויך געברענגט אַ בשורה: ביי די פימסענ־האָלצ׳ס, וואו זי איז איינגייערין, װעט שוין ענדלעך זיין תנאים, כאָטש די כלה קרימט זיך נאָך; זי װעט האָבן פאַר׳ם איריגע און תנאים װעט זיין!...

קיין גרויסע הנאה האָט רבקה נישט דערפון. אויסשלאָפן טאַקע װעט זי זיך, אַרומגיין אויפ׳ן מאַרק מיט דער מוטער איז בעסער ווי זיצן אין פאַבריק, נאָר שפּעטער — דער נאָכטראָגן די קיישלעך מיט אייער און הינער, בפרט דאָס כאַפּן אין מיטן גאַס אַן אנטלאָפענע הון, איז נישט פון די גוטע זיבן זאַכן!

זי נעמט צוזאַמען אַרום זיך דאָס ליילעך און שפּרינגט איבער צום אַלטנ׳ס בעט.

פון שפּרונג האָט דער אַלטער װייטער הנאה, אויך „זיין אַלטע אויסן אויג”...

איידער דער אַלטער האָט פייער געמאַכט, איידער ער האָט צוגעשניצט אַ קינדל אויף עטלעכע דינע העלצלעך, אויסגעלייגט זיי אונטער דער בלעך, באַשיט מיט קליינע שטיקעלעך קוילן, (טייער קוילן, טראַכט ער דערביי), באַגאָסן מיט נאַפט, אונטער־געצונדן און געשטעלט אויף דער פייערקע, אַן אַלטן, פון ראָסט

רויטלעך־געשפרענקלטן, בלעכענעם טשאַיניק, — האָט שוין שרה געהאַלטן יענקעלע'ן ביי דער ברוסט און געוואונטשן זיך, זי זאָל שוין דערלעבן צו הערן, ווי יענקעלע וועט מאַכן אַ ברכה איבער דער מילך...

די בלאַסע חנה האָט זיך אויך אויפגעכאַפּט און אויפגעזעצט זיך אויפ'ן בעט.

הינטער דער מוטער'ס פּלייצעס שפּילט זי זיך מיט'ן קליינעם ברודערל, מאַכט אים: „קוקו".

איר קליין קעפּל, די בלייכע באַקן מיט די פּאַר'חלומ'טע אויגן אין דער ראַם פון אַ מאַסע אַש־גרויע, צעוואָרפענע האָר, באַווייזט זיך אַמאָל רעכטס, אַמאָל לינקס. די באַוועגונגען אירע זיינען דאָך צו־לאַנגזאַם, דער שמייכל אויפ'ן פּנים — צו בלאַס און דער בליק אין די אויגן — צו שטאַר, דער שפּיל זאָל קענען אָפּרייסן „יענקעלע פרעסער", ווי מען האָט'ן גערופן אין שטוב, באַלד אין דער פרי פון דער ברוסט.

ער איז שטאַרק פאַרטאָן. ער קוקט אויף דער שוועסטער, נאָר קיין צייט צו איר האָט ער נישט.

איין הענטל האָט ער אונטער דער זייט, אויף וועלכער ער ליגט אויף דער מוטער'ס שויס, מיט'ן צווייטן בויגט ער אָוועק די זוים פון דער מוטער'ס אָפּענעם העמד, עס זאָל אים נישט פאַ־לען אין פּנים אַריין, און קוקט דערביי אויף דער שוועסטער גע־לאַסן און רואיג, — זי וועט אים נישט אַנטלויפן...

חיים שטייט שוין אין טלית און תפילין און דאַוונט, שפּריי־זענדיג אויף און אָפּ איבער דער שטוב.

אָפּט שטעלט ער זיך אָפּ, וואַרפט אַן אויג צו שרה'ן, קענטיג, ער האָט מיט איר עפּעס צו רעדן, נאָר ער וואַרפט אַ צווייטן בליק אויפ'ן אַלטן און דאַוונט ווייטער, און שפּרייזט ווייטער איבער דער שטוב.

פאַר'ן אַלטן האָט ער מורא.

„דער אַלטער מיינט, אַז עס זיינען נאָך זיינע צייטן, די אַלטע, גוטע צייטן, ווען אַ איד האָט צייט געהאַט צו דאַוונען, צו זאָגן וואָרט ביי וואָרט פון סידור „אורח־חיים”... היינט איז זיבן סוחרים אויף איין פּאָר אַלטע פּלידערן!”

ער האָט אַפילו נעכטן פאַרזאָרגט... די קניה האָט ער באַדונ־גען פאַר 6 רובל אָן אַ צענערל, איבערגעלאָזט האָט ער זיבן גילדן מיט צוועלף גראָשן אַ ד׳רויף... אַרויסגייענדיג פון הויז, האָט ער געגעבן אַ זעקסער דעם סטרוזש, ער זאָל, ביז ער וועט קומען, קיין „האַנדל” אין הויף אַריין נישט לאָזן.

אומרואיג איז ער דאָך! ווער ווייסט... איידער ער וועט קריגן אַ שותּף!

ער טרינקט שוין טיי, האַלטנדיג דאָס גלאָז אויף דער פלאַכער האַנט און בלאָזנדיג פאַר יעדן זופּ, און ווייסט נאָך נישט וואָס צו טאָן.

שוועי־ צו קריגן אַ שותּף!

צו וועמען גייט מען? צום וואָכער? ער וועט אים אָפּ־שינדן די הויט! צום סקלאַדניק — די קעשענע וועט ער אים אָפּשניידן!

און אַז מען קריגט שוין אַ שותּף, מוז מען דאָך אים אַוועק־געבן האַלב פאַרדינסט, כאָטש יענער האָט זיך נישט געדונגען!...

אַמאָל קריגט ער ביי שרה׳ן עטלעכע גילדן. היינט — ווי! נאָך נעכטן האָט זי אים געזאָגט, אַז עס וועט פעלן צום איינקויפן!

און אפשר וועט זי אים פאַרט געטרויען פון חנה׳ס קניפּל אויף אַ טאָג...

ער האָט אָבער מורא צו פּרואוון... ער האָט נישט איינמאָל געפּרואווט און חרטה געהאַט!

ער ווארפט נאָך א מאָל א בליק אויף שרה'ן און עס דאכט זיך אים, אז עס איז א שעת־הכשר!

זי האָט שוין יענקעלע'ן צוריקגעלעגט. שטייענדיג ביים וויגל, טוט זי זיך אָן און שמייכלט אזוי גוט, אזוי מחיה'דיג גוט צום קינד, עס וועט אפשר גיין!

— איך האָב ביינאכט גערעכנט, שרה, — פּרואווט ער זיך, — די קניה איז גאָר א גוטע! כ'וועל, ברוך השם, פארדינען...

— הלואי, רבונו של עולם, — ענטפערט שרה; — זאָל עס זיין אין יענקעלע'ס זכות! זייט ער איז געבוירן, מאכט זיך געשווינדער אמאָל א פארדינסט!

— איך מיין, — ווענדט אָפּ מיט א חנופה־שמייכל, — אז עס איז אונזער חנה'ס זכות; הערסטו, שרה, — ביים קויפן האָב איך מיר אזוי געטראכט: בלי נדר ובלי מסקנא, וועט מען פון פארדינסט אראָפּנעמען פאר חנה'ן כאָטש א דריטל! און, ווי איך טראכט אזוי, ווערט די פּריצה ווייך, ווי א פּוטער, און לאָזט אראָפּ איין צענערל נאָכ'ן צווייטן!

— איז אודאי גוט, — שמייכלט אים שרה צו. און ווערט— דאכט זיך אים — אינגער און פרישער... „אמאָליגע יאָרן — פליט אים דורך א געדאנק — וואָס דען... ווען סאמע גוטע צייטן..." ער האָט אָבער וויניג צייט צו'ן אזא קלער...

— הכלל, איז חנה א שותפ'טע.

— מהיכי תיתא! אזא יאָר אויף מיר!

— יאָ, אָבער, — שטאמלט ער, — אז חנה זאָל זיין א שותפ'טע — טאקע, איך רעכן בפירוש אויף איר מזל, — נאָר, אז א שותפ'טע...

— איז וואָס? — פרעגט שרה מיט אויפגעשטעלטע אויערן און אויגן... זי איז אים שוין עפּעס חושד; ער פירט שוין צו'ן עפּעס... ער וויל שוין עפּעס!

— איז וואָס? —

— מיין איך טאקע, זי זאָל זיין אַן אמת'ע שותפ'טע... זי זאָל ארייגלעגן אין מסחר א חלק געלט.

— וואָס? וואָס זאָגסטו? — שרה גלויבט נישט אירע איינע־נע אויערן. און אַז ער ענטפערט נישט, שפּרינגט זי אים אנטקעגן:

— גזלן! רוצח! — דאָס איז א טאטע... דאָס איז א מאַן! ער ווייסט, דאָס קינד איז אַזוי קראַנק... אַז איך האָב א נדר געטאָן נישט צו ספּעקולירן מיט איר געלט... עס איז דאָך איר שווער פאַרארבעט געלט! בלוטיג געלט... די קיישלעך טראָגט זי מיר נאָך... קריגט אַמאָל פאַר'ן וועג... איך דערלייג איר עפּעס...

שרה קען זיך גאָר נישט בארואיגן...

חיים וויל עפּעס ענטפערן; דער אַלטער לאָזט נישט.

— שווייג שוין בעסער, חיים, שווייג — מאַכט ער. — זעסט דען נישט, אַז שרה'לע האָט רעכט... גיי, זוך דיר א שותף... ריים נישט איין די וועלט... לעב און לאָז לעבן.

חיים נעמט שטילערהייט אין טאַרבע אריין א שטיק ברויט מיט א ציבעלע און גייט ארויס. עס באַגלייט אים דעם אַלטנ'ס שפּרוך:

— האָסט געזען ווי פייגעלעך קלייבן בראָקן אויפ'ן הויף? א גרויסן בראָקן נעמען צוויי...

נישט פיל רואיגער שלאָפט רבקה אין אַלטנ'ס בעט. אינ'ם יונגן קאָפּ וואַלגערט זיך ארום א געדאַנק, וואָס לאָזט נישט פעס־טער איינשלאָפן... א „באַגעגעניש" האָט זי געהאַט!

איינמאָל פאַרנאַכט, אהיים גייענדיג פון פאַבריק, האָט זיך איר אויפ'ן טראָטואַר א יונגער מאַן באַגעגנט. זי גייט גלייך,

מיינט, ער וועט אָפּטרעטן, ער טוט עס אָבער נישט, און קוקט איר נאָך גלייך אין פּנים אַריין מיט א פּאָר גרויע לוסטיג־לאַכנ־דיגע אויגן, אַז זי איז רויט געוואָרן. זי האָט זיך גענומען אין א זייט און געלאָזט זיך אַהיים מיט געשווינדערע טריט. נעמענ־דיג זיך אין א זייטן־גאַס, האָט זי זיך דאָך, נישט גערנוויליג, אומגעדרייט, און דערזען, אַז ער שטייט נאָך; ער שטייט אויפ׳ן זעלבן אָרט און קוקט איר נאָך מיט׳ן אייגענעם שמייכל, מיט די צוויי שורות ווייסע ציין.

„זי וועט עס חנה׳ן דערציילן", טראַכט זי און האָט עס דאָך נישט געטאָן, „וואָס וועט זי, די אָרימע, קראַנקע חנה, פאַר־שטיין?"

עטלעכע טעג שפּעטער איז ער איר ווייטער אַנטקעגן געקומען. דאָס האַרץ הויבט איר אָן געשווינדער צו קלאַפּן, זי שעמט זיך אויפצוהויבן די אויגן; גייט געשווינד פאַרביי, נאָר אַזוי אומ־געלומפּערט, אַז זי איז שיר נישט געפאַלן אויפ׳ן גלאַטן טראָטואַר.

אין גאַנג דאַכט זיך איר, אַז זי פילט, ווי זיין העלער, לוס־טיגער שמייכל גליטשט זיך איר הינטן אויפ׳ן בלויזן האַלז.

און דאָס שרעקט זי; עס דאַכט זיך איר, אַז אַלע אין גאַס קענען עס זען! און אַנטלויפט נאָך געשווינדער.

איינמאָל איז ער איר ווי פון אונטער דער ערד אַרויסגע־וואַקסן.

זי האָט אויסגעשריען: אַך! און ער שטייט איר אַנטקעגן און פאַרשטעלט איר דעם וועג.

— דאַכט זיך, — מאַכט ער, — איך האָב דאָס גליק זי צו קענען, פריילין!

„פריילין" האָט ער געזאָגט.

דאָך ווערט זי בייז, מיידט אים אומגעדולדיג און נאָך האַלב דערשראָקן אויס. און דאָך, מוז זי זיך מודה זיין, אַז א שטימע האָט ער זייער אַן אַנגענעמע. „א גאָלדענע שטימע", זאָגט איר אונטער דאָס האַרץ.

פון דעמאָלט אָן טרעפן זיי זיך כמעט יעדן אָוונט, זי רעדט נישט צו'ן אים, שווייגט, נאָר אנטלויפן אנטלויפט זי שוין נישט...

און ער פירט זי יעדן אָוונט אָפּ פון פאַבריק.

זיי גייען צוזאַמען און שווייגן.

אָפּט האַלט זי זיך נישט איין און וואַרפט אויף אים א בליק פון דער זייט...

„די וואַצעלעך זיינע..."

און דערויף ענטפערט ער מיט נאָך א ליכטיגערן שמייכל...

מאָדנע אויגן האָט ער... טייל מאָל, דאַכט זיך, פליען פון זיי גאָלדענע שטראַלן!

דערווייל איז מען דערפון געוואויר געוואָרן אין פאַבריק; חבר'טאָרין האָבן באַמערקט, און געמאַכט דערפון א גערעד.

מען לאַכט פון איר, מען וויצלט זיך אויף איר חשבון.

יונגהייט—נאַרהייט, — זאָגט מען, — היינט אנטלויפט זי, מאָרגן וועט זי נאָכיאָגן...

„נישט דערלעבן וועלן זיי עס!" טראַכט רבקה.

— זי וועט ארויסשטעקן די צונג — ווי א שעפּס צו זאַלץ... וואו נעמט מען עס...

רבקה פאַרבייסט די ליפּן און שווייגט.

— און א שיינער יונג, — זאָגט מען, — א גאָלדענער יונג! האָר, אויגן, א נאָז, — ווי אָפּגעטאָקט. פון וועסטן־טאַש שלעפּערט זיך נאָך א גאָלדענע קייט מיט אפשר צען גאָלדענע ברע־לאָקן!

רבקה פילט זיך א ביסל שטאָלץ.

— אפשר טאָמבאַק? — איז איינע מסופק.

— חלילה! — טראַכט רבקה... אנדערע זאָגן אויך:

— גיי שוין גיי... מען זעט, — א גביריש קינד!

וואונדערט מען זיך נאָך מער:

— ווילסט נאָך נישט שפּילן קיין ליבע, נאָך צייט? אָבער

שכל האָב: רעד א גוט וואָרט, נעם קליינע מתנות, כאָפּ און אָנ־בייסן... צוקערקעס... בילעטן אין טעאַטער אריין.

עמיץ לאַכט העל אויף:

— אודאי! נעמען ווי א בייז פערד... נאָר נענאַרן זיך לאָזן, נישט! א מכה זיי!

עס לאָזט זיך ענדלעך הערן די עלטסטע מיט׳ן לאַנגן, ביינינן פּנים, פאַרשפּיצטער גאָמבע און זייטינע, גרינלעכע בליקן.

— טע, טע, טע, — מאַכט זי, — א קליינינקייט, וואָס דאָס האָט צו פאַרנאַרן! חופּה־שטאַנגען וואַרטן, הבדלות שוין גרייט. נדן — ווי הייסט? א שלל! שדכנים רייבן אָפּ די שוועל, חתנים רייסן די טירן!

רבקה פאַרבייסט שאַרפער די ליפּן, בוינט טיפער דעם ברענענ־דיגן קאָפּ איבער דער ארבעט און צוויי הייסע טרערן פאַלן איר אויף די הענט, וואָס זיינען באַשעפטיגט ביי דער מאַשין.

און דאָס לאָזט זי נישט שלאָפן!

ניין! זי וועט גאָר נישט, גאָר נישט נעמען.

קיין בילעט אין טעאַטער אריין, אודאי נישט!

איינמאָל האָט מען זי פאַרהאַלטן שפּעט ביינאַכט אין פאַב־ריק; נויטיגע ארבעט געווען... איז די מאַמע געקומען צולויפן אָן אָטעם, אָן א נשמה... אז די מוטער האָט זי דערזען, האָבן איר די אויגן אָנגעהויבן פינטלען. דערנאָך שפּריצן ווי א פאָנ־טאַן... הינטן, אין פאַבריק־הויז, ביי די טרעפּ, איז ערשט נע־שטאַנען דער אַלטער זיידע און געקנאַקט די פינגער...

— געלויבט איז גאָט, — האָט ער געמורמלט, — געלויבט איז גאָט!

„ניין, זי וועט עס נישט טאָן!"

שרה וויל שוין אויך גיין אין גאַס אריין. זי שטעלט דעם

אַלטן אַ גלאָז מילך ביים טישל, רוקט אים צו יענקעלע'ן מיט'ן
ווינגל, און וויל נאָך פאַרזאָרגן עטלעכע קליינינקייטן אין באַלע־
באַטישקייט...

דערביי האָט זי דאָך צייט צו קלאָגן זיך פאַר'ן אַלטן אויף
דער היינטיגער וועלט.

— איר האָט דאָך געהערט, שוועד! תנאים דאַרפן זיין...
דער לעצטער טערמין... טעלעגראַפירט, מען הייסט ש וין איינ־
קויפן... און זי, די כלה'שי, מאַכט אַ סקאַנדאַל! זי וויל נישט!
זי וויל נישט קיין חתן פון פּראָווינץ... זי האָט אַ וואַרשעווער,
זאָגט זי! אַ וואַרשעווער דייטשל האָט זי!

חנה, וואָס איז ביז אַהער געלעגן מיט אָפענע אויגן צום
סופיט און געקוקט ווי די פליגן רייסן זיך אָפּ איינע נאָך דער
אַנדערער און צעפּליען זיך אין שטוב, דערהערט וואָס די מוטער
דערציילט, זעצט זיך פּלוצים אויף, אירע געוויינלעך מאַטע אויגן
באַקומען אַ גלאַנץ... זי הערט, זעט אויס, און אינטערעסירט זיך...
זי שפּיצט נאָך אויף די אויערן און עפנט דאָס מויל, ווי צום איינ־
שלינגען דער מוטער'ס ווערטער.

די מוטער איז פונדעסטוועגן זיכער, אַז דאָס פאַרדינסט וועט
נישט אַנטרינען „תנאים וועלן, אם ירצה השם, זיין! דער אַלטער
פּימסענהאָלץ וועט זיך זיין שטעטל באַשטיין... די „צענגאָסענע
פּימסענהאָלצין" שווייגט אויך נישט... „איי, האָט זי נעגעלעך!"

— קודם כל, — האָט מיר די קעכין פון דאָרט דערציילט,—
האָט מען געמאַכט אַ רעוויזיע, געפונען ברייוו פון עפּעס אַ דייטשל,
אַ ימח־שמו־ניק און מען האָט זיי פאַרברענט. דערנאָך ערשט
האָט זי געליזט, אָבער שיין געלייזט... ביי די האָר האָט מען
זי אַרומגעשלעפּט.

חנה פילט אַלץ, די אויגן ווערן איר פייכט, דאָס פּנים —
געדרויטלט און פאַרצערט פאַר רחמנות.

זי פאַלט צוריק אויפ'ן קישן מיט אַ געוויין.

שרה דערשרעקט זיך, דער אַלטער לויפט אויך צו.

— וואָס איז חנה׳לע, וואָס איז דיר געשען?

— א שאָד מאַמע, א רחמנות...

— אויף וועמען, טאָכטער? אויף וועמען? — וואונדערט זיך שרה.

— אויף דער כ־כ־כלה... זי איז אַזאַ — אַזאַ גוטע... אַזאַ הארציגע... גיט מיר שטענדיג געלט... דאָס געלט, וואָס איך גיב דיר... זי גלעט מיך... זי קושט מיך אַמאָל.. זי וויל מיך אפילו לערנען שרייבן.

— נאָך דאָס פעלט מיר! — מאַכט שרה נישט גערן — צו מיינע שונאים׳ס קעפּ, צו זייער הענט און פיס! זי וויל דיר אויך דעם קאָפּ פארדרייען... זאָלסט אויך נישט פאָלגן א מאַמען.

חנה ענטפערט אין מיטן געוויין:

— ניין, מאַמעשי, ניין! האָב גאָר קיין מורא נישט! איך וועל דיך שטענדיג פאָלגן! וואָס פאר א חתן דו וועסט מיר נישט געבן!

עס הערט זיך פּלוצלונג א קלינגענדיגער געלעכטער.

דאָס לאַכט רבקה פון דער שוועסטער׳ס נאַרישקייט.

— מרשעת, — שרייט שרה, — דאָס קינד איז קראַנק, מסוכן־קראַנק און זי לאַכט!... לאַכן זאָלסטו, וועל איך דיר זאָגן ווי.

— שילט נישט, שרה, — בארואיגט זי דער אַלטער, — זי איז דאָך אויך א קינד.

שרה גייט אָפּ פארדראָסן און ווארפט, אַרויסגייענדיג פון שטוב, צו רבקה׳ן א באַפעל: שטיי אויף, פראַנצימערקע... גיב חנה׳ן טיי, קער אוים די שטוב...

דער אַלטער מנשה האָט אויסגעטרונקען זיין מילך און האָט זיך געזעצט צום פענצטערל.

דורכ׳ן פענצטערל פון סוטערינע זעט מען נאָר די שמאָלע לאַנ־גע שאָטנס, וואָס די פיס פון די דורכגייער וואַרפן אויף די קליינע שויבן.

וואָס גרעסער עס ווערט דער טאָג, ראַשער טוישן זיך די שאָ־טענס; טרויעריגער ווערט דער אַלטער. מענטשן איילן זיך, לויפן, האַנדלען און וואַנדלען; ער איינער (אַזוי דאַכט זיך אים) טויג שוין צו גאָרנישט.

ער נעמט זיך צום תהלים׳ל מיט עברי־טייטש.

מיט א ציטעריג קול זאָגט ער א פסוק לשון קודש, א פסוק אידיש, און רירט מיט א ציטעריגן פוס יענקעלע׳ס וויגעלע.

רבקה זיצט שוין האַלב־אָנגעטאָן ביי חנה׳ן אויפ׳ן בעט. ביי־דע טרינקען טיי. לעבן רבקה׳ן, וואָס שפריצט מיט פריש לעבן, זעט חנה נאָך קרענקלעכער, נאָך בלאַסער און קלענער אויס; נאָך קינדישער.

זיי האַלטן אין מיטן א פאַרטרויטן שמועס.

— איך וועל נישט אויסזאָגן, חנה, דערצייל!

— שווער דיך!

— איך שווער...

— ביי וואָס?

— ביי וואָס דו ווילסט.

חנה קנייטשט איין דעם שטערן און קלערט אויס:

— ביי יענקעלע׳ס געזונט!

— ביי יענקעלע׳ס געזונט! — חזר׳ט איבער רבקה.

— אז וואָס?

— אז דאָס!... אז איך וועל נישט אויסזאָגן, וואָס דו וועסט מיר דערציילן...

חנה פאַרטראַכט זיך.

— זיצנדיג, — זאָגט זי, — קען איך נישט... איך וועל בעסער ליגן און קוקן אויפ׳ן סופיט; אזוי פארנעם איך אלץ און פלאָנטער מיך... אז איך ליג און קוק ארויף, זע איך אלץ פאר מיר... שטעלט זיך מיר אלץ אנטקעגן...

— נו, לייג דיך, חנה...

— דו אויך! לייג צו צו מיר דאָס אויער, עס איז א שרעק־לעכער סוד! איך וויל נישט, דער זיידע זאָל הערן!

און חנה קנייטשט נאָך שטארקער איין דעם שטערן. זי אָטעמט שווער, ווי פון אונטער א שווערער לאסט. זי פאלט צוריק אויפ׳ן קישן.

שטארק פאראינטערעסירט, שטעלט רבקה געשווינד אוועק די גלעזער און לייגט זיך צו.

דער אלטער האקט איבער זיין תהלים, ווארפט א בליק צום בעט און פרעגט:

— נישט גלייבער אויפצוראמען, רבקה?

— באלד, באלד זיידעשי, — ענטפערט רבקה, — חנה וויל מיר עפעס דערציילן.

דער אלטער באוועגט דעם קאָפּ מיט א טרויעריגן שמייכל און הויבט אָן ווייטער זינגען זיין תהלים מיט׳ן עברי טייטש.

און חנה דערציילט מיט אן איינגעקנייטשטן שטערן און ווייט־נעעפנטע, כמעט שטארע אויגן, פאר וועלכע רבקה שרעקט זיך א ביסל. עס דאכט זיך איר, אז חנה דערציילט נישט פון זכרון, נאָר זעט עפעס פאר זיך און זאָגט, וואָס זי זעט. און איר שטימע איז אזוי טיף, און דער אָטעם פילט זיך איר אזוי הייס...

חנה דערציילט:

... די קעכין איז ערגעץ ארויסגעגאנגען... איך בלייב איינע

אַליין אין קיך... אויף דער מאַמען וואַרט איך; זי דאַרף נאָך מיר קומען.

— רבקה, — שלאָגט זי זיך פּלוצים איבער, — ווען האָבן מיר גענעסן הירזש מיט האָניג?

— נעכטן! — ענטפערט רבקה מיט אַן אומהיימלעכער שטימע.

— איז עס טאַקע געווען נעכטן... יאָ, נעכטן... זיץ איך אַזוי און זופּ טיי. די קעכין גיט מיר שטענדיק טיי... ווען איך קום, גיט זי מיר טיי... און דאָרט איז אַ מחיה טיי צו טרינקען... מיט אַ זילבערן לעפעלע, עס גלאַנצט... פון טיי ווערט אַזוי וואַ־רים אין אַלע אברים... און צוקער—הערסט—אַריינגעלייגט.

איך וויל טרינקען צוגעביסן, די רעשט אהיים נעמען; לאָזט זי נישט, די קעכין. זי זאָגט: צוקער איז פאַר דיר געזונט, זאָגט זי... און קוקט, איך זאָל אַריינלייגן אַלע דריי שטיקער!

אַ פונט צוקער קריגט זי דאָרט, די קעכין; יעדע וואָך אַ פונט צוקער! אַ חוץ וואָס זי נעמט אַליין, פון דער זילבערנער פּושקע, וואָס שטייט אין דער ערשטער שטוב... אָפן שטייט זי; איך האָב אַליין געזען! נאָר איך וועל נישט נעמען...

אויף דער פּושקע איז דאָ אַ הירש. די פּימסענהאָלץ האָט מיר אַליין געזאָגט, אַז עס איז אַ הירש; מיט אַזוינע גרויסע, געדרייטע הערנער... אַן אמת'ער הירש.

— הכלל, דו זיצסט אין קיך? — מינטערט זי רבקה.

— יאָ, זיץ איך אויפ'ן בעט! דריי גרויסע קישן, ווייסע ציכ־לעך, ווי שניי... געשטיקטע לאַנגעטן, עס קוקט אַרויס רויט... גרויסע פּערלמוטערנע קנעפּ, ווי פעדציגער גרויס! אַ געשטעפּטע אַטלאַסענע קאָלדרע. אין מיטן — אַ גרויס ראָד ווי אַ ברונעם! אַרום און אַרום — גרויסע אָדלער מיט פליגל... פון אויבן נאָך אַ גרינע, זיידענע קאַפּע... אַ גאַנצע פּריצה'טע איז זי, די קעכין; נאָר אַ גוטע. בעט מיך זיצן אויפ'ן בעט, צופוסנס... שאַרט

אוועק די קאַפּע מיט דער קאָלדרע... זי האָט מיך ליב, זאָגט זי, און — ווייסטו פאַרוואָס, רבקה?

— פאַרוואָס?

— זי האָט אויך געהאַט אַזאַ מיידל ווי איך... נישט חנה האָט זי געהייסן, נאָר אין מיינע יאָרן... געשטאָרבן איז זי... האָט זי מיך ליב... זאָגט זי...

— וואָס האָסטו אַ ציטער געטאָן, רבקה?

— עט, גאָרנישט... דערצייל ווייטער, חנה...

— איך זיץ און זופּ טיי... און זי קומט אַריין...

— ווער?...

— די געשלאָגענע כלה...

— וואָס? די געשלאָגענע —

— האָסט נישט געהערט? — די מאַמע האָט דאָך דער־ציילט! יאָ, יאָ, מען שלאָגט זי, ווייל זי וויל נישט דעם חתן —

— אַהאַ. — הכלל — זי קומט אַריין?

— זי קומט אַריין — אַ בלאַסע... רויטע אויגן — הערסט, רבקה, אין שטוב טראָגט זי אַ בלוי־זיידן קלייד, אַ שפּאָגל־נייעס, מיט רויטע פּינטעלעך — הינטן שלומפּערן זיך נאָך צוויי לאַנגע, ברייטע, אַטלאַסענע, אויך רויטע שאַרפן, אונטן באַנייט מיט שוואַרץ־זיידענע פרענדז — און בריליאַנטענע אוירינגלעך, — פאַרקעמט איז זי אויסטערליש — הויך איבער'ן קאָפּ אַ קרענצל — אין מיטן קרענצל — אַ טויב מיט צוויי אויסגעשפּרייטע פליגל, — פאַרשטייסט? פון די האָר אויסגעלייגט! די ביי־האָר פאַרנומען הינטן מיט אַ גאָלדענער קלאַמרע; פון פאָרנט — אַ גאָלדענע שפּילקע, אפשר צוויי! ביים פּאַסיק ווייטער אַ גאָלדענע קלאַמ־רע — אַ פאַרבלענדעניש! וואו זי גיט זיך נישט אַ ריר גיט ווי אַ בליץ!

חנה שטאָקט.

— און שוין?

— וואָרט, — עס איז אַ גרויסער סוד, רבקה. — און זי גיט צו מיט שרעק:

— גאָט וועט שטראָפֿן, אַז דו וועסט, חלילה, אויסזאָגן!

רבקה פֿאַרזיכערט, אַז זי וועט נישט אויסזאָגן.

חנה לייגט רבקה'ן אונטער די האַנט, דריקט איר קאָפּ נעענ־טער צו זיך און דערציילט ווייטער מיט נאָך אַ שטילערער, נאָך אַ טיפֿערער שטימע.

— זי דערזעט מיך און פֿאַלט צו מיר צו מיט אַ געוויין. —

— וואָס האָט זי פֿון דיר געוואָלט?

— אַ טובה האָט זי געוואָלט פֿון מיר!

— אַ טובה־? זי פֿון דיר אַ טובה?

— שטעקט מיר אין האַנט אַריין אַ האַלבן רובל — דעם האַלבן רובל, וואָס איך האָב נעכטן אָפּגעגעבן דער מאַמען — און נאָך עפּעס...

— וואָס נאָך? חנה'שי!

„חנה'שי" אין רבקה'ס מויל, איז אַ זיכערער שליסל צו עפֿענען חנה'ס האַרץ.

— אַ בריוו — אַ בריוו, זאָל איך איר אָפּגעבן — בסוד סודות.

— און דו האָסט גענומען?

— וואָרט — זי לערנט מיך אויס אויסנווייניג דעם אַדרעס; איך קען דאָך נישט לעזן! הערמאַן... דעם צווייטן נאָמען האָב איך שוין פֿאַרגעסן — די גאַס אויך — נומער, דאַכט זיך, 40—יאָ, פֿערציג.

— האָסט גענומען און אָפּגעגעבן? — פֿרעגט רבקה מיט אַ פֿאַרבאָרגענער שרעק.

— נישט אַזוי געשווינד, — ענטפֿערט חנה נאַאיוו, — איך האָב פֿריער געבלאָנדזשעט.

נישט דאָס אָבער אינטערעסירט רבקה'ן.

—עס איז א בחור? — פרעגט זי שארף.

— ווייס איך? מן הסתם —

— וואוינט אליין?—

— דאכט זי — יאָ; ער אליין האָט מיר געעפנט. איך האָב נאָר א דריק געטאָן דאָס ווייסע קנעפּל — זי האָט מיך עס אויס־געלערנט. —

— ער האָט צוגענומען דעם בריוו?

— צוגענומען.

— געגעבן תשובה?

— תשובה האָט ער נישט געגעבן. ער וועט שרייבן אויף דער פּאָסט, זאָגט ער. נאָר ער האָט זיך זייער דערפרייט מיט'ן בריוו. ער האָט פאַר גרויס פרייד מיך אריינגענומען אין שטוב, געזעצט אויף א בענקל...

— נאָך וואָס?

— פאַר גרויס שמחה! ער האָט מיר אפילו געגלעט די האָר —אזוי ווי די מאַמע טוט אמאָל—א יום־טוב, צי שבת, ווען זי האָט צייט...

— דערנאָך האָט ער געלאַכט און האָט מיך אפילו געקושט... אין מויל אריין, גלייך אין מויל אריין... דערנאָך די אויגן... שיינע אויגן, זאָגט ער, האָב איך...

רבקה בלייבט ליגן ווי פאַרשטאַרט...

חנה פאַרטראַכט זיך א ביסל, און ענדיגט:

— אָבער שפּעטער, אז ער האָט געוואָלט מיר עפענען דעם בוזעם און אריינשטעקן די האַנט, האָב איך מיך פאַרשעמט און בין אנטלאָפן... ער האָט פאַרגעסן צו פאַרמאַכן די טיר... אָפן געווען...

— געלויבט איז גאָט, געלויבט איז גאָט... — שעפּטשעט רבקה מיט א פאַרשטיקט געוויין..

— וואָס זאָגסטו, רבקה?...

— גאָרנישט, חנה...

— זאָג נאָר, רבקה, נאָך וואָס האָט ער עס געוואָלט אַרײַנשטעקן אין בוזעם...

— שווייג! — שלאָגט איר רבקה איבער מיט שרעק.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

צום גליק הערט נישט דער אַלטער. ער איז פאַרטיפט אין זיין תהלים. ער זאָגט א פּסוק און פאַרטײַטשט באַלד:

„זיי האָבן קיין וואָר וואָרט נישט אין מויל.. אינעווייניג, אין האַרץ, הייסט עס, האָבן זיי א בראָך... זייער האַלז איז אַן אָפן קבר... א גרוב, הייסט עס, איינצושלינגען... און א גלאַטיגע צונג האָבן זיי..."

רבקה הערט זיך איין מיט א בלאַס פּנים און פאַרביסענע ציין...

חנה קוקט זי אָן דערשראָקן...

פון וואַנען נעמט זיך: „ער שפּילט פאַרן טייוול"

(א פאַנטאַזיע)

עס האָט געקאָנט זיין א קלעזמער, וואָס האָט זיך אין א מיידל אויף א חתונה פאַרליבט. ער האָט זעלטן, זעלטן שיין און טרויער־ריג געשפּילט, ווייל ער האָט באַמערקט, אַז זי הערט, פילט און פאַרשטייט אים.

אויף דער חתונה, וואו זי איז געוועזן, האָט ער געשפּילט שטענדיג וויינענדיג, שטענדיג האַרץ־רייסנדיג; שטענדיג האָט זיך זיין וויי̆טאָג געגאָסן און געגאָסן.

און דער עולם האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס עס איז, און האָט דערביי „מצוה־טענץ" געטאַנצט; זי איינע האָט פאַרשטאַנען, און די ליכט אין אירע אויגן, אָדער דער פייכטער טוי אין זיי, האָט אויף זיין שפּילן געענטפערט.

איז אָבער זי אויף דער חתונה נישט געוועזן, האָט ער גלייך ווי אַלע אָנגעהויבן גרימפּלען און רופן:

— שבת, שבת!

עס האָט געהילכט, געשאַרפּיט, געריסן, די געדערים איבערגע־וואָרפן...

און דער עולם האָט געזאָגט:

— היינט שפּילט ער וואויל! ער רייסט איין סטרונע נאָך דער צווייטער!

דערנאָך האָט ער אויף איר איינענער חתונה געשפּילט.

זי איז אַ יתומה געווען, און ביים אל־מלא־רחמים האָט די פידל אַזוי יאָמערלעך געוויינט, אַזוי געקלעמט, אַזוי געקרעכצט, אַז...

אַז די מענער האָבן געוויינט ווי ווייבער, און ווייבער האָבן גע׳חלש׳ט.

— דער טייוול שטעקט אין זיין פידל, — האָט מען געזאָגט.

און ערשט, אַז די כלה האָט אָנגעהויבן חלש׳ן און ווייבער האָבן זיך מיט קרעמפּן צעלאַכט, האָט מען אים די פידל פון די הענט אַרויסגעריסן.

דעמאָלט ערשט האָט מען באַמערקט, אַז ער האָט גלעזערנע אויגן...

דערנאָך האָט ער אַ צייט לאַנג נישט געשפּילט.

ער איז ערגעץ פאַרפאַלן געוואָרן, אפשר ערגעץ קראַנק געלעגן... אין אַ צייט אַרום האָט מען אים ווידער אין קאַפּעליע געזען, נאָר — קוים דערקענט... בלאַס, אויסגעמאָגערט, מיט פאַרלאָשענע אויגן; גאָר נישט דער מענטש, און גאָר נישט דאָס שפּילן. ער האָט שוין מער קיין שטייגער נישט געשפּילט, אפילו נישט פּרים געהאַלטן. אַן אַנדערער האָט געשפּילט פּרים, און ער האָט צוגעהאָלפן, זיצנדיג, נישט רירעוודיג...

איינמאָל האָט ער זי דערזען ביי׳ן אַ „וועטשערע". ער איז אויפגעשפּרונגען, אויסגעריסן די פידל ביים פּרים און אָנגעהויבן שפּילן. שפּילן ווי אַמאָל: דאָס אויג פלאַמט, דאָס האַרץ דריקט. די פידל וויינט —

נאָר קיינער הערט נישט... זי הערט אויך נישט! זי האָט זיך צוריק פאַרמישט צווישן די ווייבער, ער זעט זי נישט, איר בליק ענטפערט נישט —

— העי! קלעזמער! — שרייט אַ מחותן — שפּילט עפּעס פריילעכס צו דער וועטשערע! — כאַפּט ער די פידל, וואַרפט צו דער ערד און אַנטלויפט.

— אין דעם יונג שטעקט דער טייוול, — האָט מען געזאָגט.

פון דעמאָלט אָן האָט ער גאָר אויפגעהערט צו שפּילן אויף חתונות. דער עול פון פּרנסה איז אין גאַנצן אויפ׳ן ווייב געפאַלן; ער איז געזעסן אין שטוב, שטענדיג מיד, בלאַס, אָן כוח.

דאָס ווייב האָט געזאָגט: א דיבוק, און געמאַכט זיך א שטעל אויפ׳ן מאַרק מיט געקאָכטן אַרבעס.

זי דאַנקט און לויבט דעם אויבערשטן, וואָס האָט זי געשטראָפט מיט רחמנות, וואָס האָט איר א גוטן דיבוק געשיקט. אַן אַנדערער שלאָגט און הרג׳עט און האַקט אוים שויבן. דער דיבוק איז כאָטש א גוטער, א שטילער... וואָלט זי געהאַט געלט, וואָלט זי צו׳ן א גוטן איד געפאָרן.

— ער איז אַזוי גוט, — רימט זי זיך, — אַז ער שעלט אפילו נישט. אַמאָל פלעגט אים ניכער א קללה אַרויס פון מויל; היינט איז ער שטיל ווי א טויב. ער וויל אפילו נישט עסן... גיט מען אים, עסט ער, נישט—נישט!

נאָר טייל מאָל, האַלבער נאַכט, מערסטנטיילס אין א לבנה־נאַכט, — הויבט ער זיך אויף, נעמט אַראָפּ די פידל פון וואַנט, זעצט זיך צום פענצטער און שפּילט.

ער שפּילט אַמאָל וויינענדיג, אַמאָל לאַכנדיג; אַמאָל בעט ער, אַמאָל בייזערט ער זיך, אַמאָל רייסט ער די סטרונעס, אַמאָל גלעט ער זיי אַזוי איידל, אַזוי פיין, אַזוי האַרצנדיג־ווייך, אַז עס צעגייט אין אַלע גלידער...

און דער עולם זאָגט:

— ער שפּילט פאַר׳ן טייוול.

וואָס מתים פֿאַרציילן

עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד האָב איך געהונגערט.

און אַז דער קאָפּ איז שוין צו־שווער געוואָרן, דאָס בלוט האָט מערדעריש אין די שלייפֿן געהאַמערט, און פֿאַר די פֿינצטלדיגע אויגן האָבן ווערימלעך געווימלט, און איך האָב מיך, אָנהאַלטנדיג זיך ביי די ווענט, אַרויסגעוואַקלט פֿאַר דער טיר בעטן ברויט, איז פּונקט געווען תשעה־באב, ווען אַלע פֿאַסטן.

די זון איז געשטאַנען הויך איבער'ן מאַרק, געגאָסן ליכט און היץ אין די פֿאַרבאָרגנסטע ווינקעלעך אַריין... און עס גייען די פֿאַסטער אויפֿ'ן בית־עלמין אַרויס, זיך קילן.

גיי איך מיט.

ביימלעך וואַקסן צווישן די קברים, נאָגן זיי די טויטע אויס. צום הימל רייסן זיי זיך נישט, האָבן זיי פֿאַר דאָס שטאַמען פּעס־טערע, צווייגן דיקערע, צעשפּרייטערע, און בלעטער — פֿעטערע און גרינערע, און גיבן שאָטן א סך.—

געקומען בין איך, דער הונגעריגסטער, אמשפּעטסטן.

פֿאַרדריסט עס מיך; אַליץ פֿאַרדריסט א הונגעריגן.

אויך פֿאַרדריסט מיך, פֿאַרוואָס גייען די לעבעדיגע צווישן די קברים און וואַקלען זיך, און וואָלטן געטרויכלט און געפֿאַלן, עס זאָל זיך וואָס אמאָל א לעבעדיגער נישט אָנכאַפּן אָן א מצבה פֿון א טויטן...

און פאַרוואָס, אַרומדרייענדיג זיך צווישן די קברים, רעדן זיי אַזוי שטיל? פאַרוואָס זאָלן די טויטע נישט הערן?

ווערן זיי מיר פאַרהאַסט, די לעבעדיגע, מיט זייער סוד'ן און וואַקלען זיך, לאָז איך מיך פון זיי צום שטיק אַלטן בית־עולם אַוועק, וואו די לעבעדיגע גייען שוין נישט, וואו זיי קאָנען זיך שוין קיין קרובה'שאַפט נישט אויסרעכענען, און זייער פוס טרעט נישט. און וואַרף מיך אין הויכן גראָז אַריין, וואו איך זע אַלע און מיך זעט קיינער נישט. און אַז איך וויל אויך נישט זען, לאָז איך די ברעמען אַראָפּ, מאַך די אויגן צו פעסט, דרימל איך איין — —

געדענק איך נישט, וואָס מיך האָט אויפגעוועקט: אַ חלום אַ בייזער, צי אַ בייסנדיגער קאָמאַר. נאָר אַז איך האָב מיך אויפגעכאַפּט — אַ גרויסע לבנה שווימט, אַ שטיל בית־עלמין, טויטע שטערן נישט, שפּעטער אָוונט, פון שטאָט זעען זיך נאָר די באַלייכטע פענצטער פון שול, דאָרט זאָגט מען „ויחל".

ווייסע פלעקן שוועבן דורך. דאָס גייען מתים פאַרביי. מיט די פּנים'ער צו דער שול, מיט די רוקנס צו מיר און זעען מיך נישט.

נישט ווייט פון מיר, הער איך זיי.

— איך געדענק — זאָגט אַ לאַנגער מת — שוין גאָר נישט.

שאָקלען יענע צו מיט די קעפּ.

שטעלט מען זיך אָפּ.

— נאָר איין חלום —' גיט דער לאַנגער צו — איז מיר אין זינען געבליבן; פון די יונגע יאָרן.

דעמאָלט גע'חלומ'ט. און אפשר ערשט אַצינד, און דאָס לעבן דאָרט איז נאָר דער באַשייד צו דעם חלום געווען?

זאָגן זיי:

— דערציייל!

דערציילט ער.

„ער גייט אויף אַ וועג, איינער אַליין און אין אַ פינצטערניש. וואָס אונטער מיר, וואָס רעכטס איז אין לינקס, ווייס איך נישט"...

„געוואוסט, אייגנטלעך, האָט ער: סעדער געווען, גערטן געווען. אין די סעדער און גערטן זיינען הייזער געשטאַנען, אין די הייזער האָבן מענטשן געוואוינט; יונגוואַרג — אין די סעדער און די גערטן שפּאַצירט. פון בוים אַראָפּ, אין די סעדער, פריש אויבס אין מויל אַריין זיך געריסן. בלומען — אין די גערטן. און אין די גערטן האָט מוזיק געשפּילט, האָבן זיי אַרום דער מוזיק שפּאַצירט; צום טאַקט. אין די זייטן־וועגן — האַרציג געפּלוידערט. אין די טונקעלע ווינקעלעך — זיך געקושט. אין די אַלטאַנען — געטרונקען און געלאַכט — נאָר געזען דאָס אַלץ האָט ער נישט. פאַר אים איז אַלץ אַרום איינגעזונקען געוואָרן אין חושך. געהערט האָט ער אויך נישט — פאַר זיין אויער איז אַלץ פאַרשטומט געוואָרן... זיינע אויגן האָבן נאָר געזען דעם וועג פאַר זיך, און די אויערן האָבן נאָר אַ געזאַנג פון ווייטן געהערט. און אפשר האָבן נישט די אויערן געהערט, נאָר דאָס האַרץ; אַ שטיל־פאַר־כשופ'טע געזאַנג געווען, אַ ליד, וואָס האָט געצויגן... די ווערטער פון ליד האָט ער נישט פאַרנומען; אפשר גאָר אויף אַ פרעמדער שפּראַך געווען, נאָר די מעלאָדיע. געפילט האָט ער, אַז ווען ער זאָל די ווערטער פאַרנעמען, וואָלט ער אַלץ געוואוסט, אויף אַלעס באַשייד באַקומען, — אַזוי האָט אים דאָס האַרץ געזאָגט... און דער וועג גלאַנצט אויך פאַר'כשופ'ט, עפּעס אַ שימערירנדיגער שאַרף צים זיך אין חושך, אויסגעצויגן ביז אַהין, ביז צום וואָרט פון דער מעלאָדיע"...

ער זעצט זיך, יענע שטעלן זיך אַרום אים.

— היינט, זאָגט ער, ווייס איך. וואָס דער וועג האָט באַדייט...

„אַ סך אַזוינע ווי איך, זיינען פאַר מיר געווען, האָבן זיי מיט

די פיס דעם וועג אויסגעטראָטן. קיין גרעזל, קיין בליטל גע־בליבן״...

„איך האָב מיך גאַנץ אָפּט אָפּגעשטעלט און געוויינט פאַר צער און צאָרן, פאַרוואָס מען קאָן נישט דערגיין; זיי אויך...

פאַלן די טרערן פון פּנים אַראָפּ, ווערן זיי אויפ׳ן וועג פאַר־גליווערט, גלאַנצן זיי, שימערירן זיי, — די איינציגע טרייסט...

„דערגיין קאָן מען נישט״.

„ווער עס זינגט און רופט, ווייסט מען נישט״.

„אַמאָל האָט זיך מיר געדאַכט — אַ ווייטער שטערן אין הימל רופט, זינגענדיג. איך גיי אַ זינגענדיגן שטערן נאָך. און באַרג־אויף גייט דער וועג, צו הימל צו״...

„אַמאָל—אַז זי רופט״...

„זי האָט שוין לאַנג נישט געלעבט. דאָס האָב איך געוואוסט, אָבער אַז זי רופט״...

„און טיילמאָל, אַז אַ פויגל זינגט, נאָר עפּעס אַן אַנדערער, ניט ווי אַלע...״

ער לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ, פאַרטראַכט זיך און עס דערהערט זיך אַ פרויען־שטימע:

„איך האָב אַנדערע וועגן געהאַט — אין אַ גאָרטן! — ניט זי צו אַביסל באַרימעריש! —

און זיפצט באַלד אָפּ:

— אויך אַ חלום פון יונגע יאָרן... און אפשר — גע׳חלום׳ט ערשט אצינד... איך קען נישט וויסן...

און זי פאַרציילט:

„אַ קליין מיידעלע בין איך געווען, און איינע אַליין אין שטוב.

עפּעס זיינען אַלע אַוועקגעגאַנגען, אויף אַ לויה, אויף אַ שמחה?...

„ניין, געמוזט אַ קונצנמאַכער גיין אין מאַרק איבער אַ שטריק; די דינסטן זיינען אויך אַוועקגעגאַנגען.

קיין ניאַניע שוין נישט געהאַט; לאַנג צוריקגעגאַנגען אין דאָרף אַריין.

„אָבער גלייך ווי געהאַט. איך האָב נאָך אַלע אירע מעשה'לעך געדענקט. אַ גאַנץ ניאַניע־וועלטל האָט אין יונגן הערצל געלעבט — און דאָס שפּילצייג, וואָס איך האָב געהאַט: העלדן אַלערליי, פערדלעך פלינקע, אַ בת־מלכה, וואָס האָט געקאָנט די אייגעלעך עפענען און פאַרמאַכן, ווען איך האָב געוואָלט. און אַ האָן מיט אַ רויטן קאַם און אַ הון, וואָס האָט געקוואַקעט, ווען איך האָב געהייסן... דאָס אַלץ איז געווען די באַפעלקערונג פון'ם וועלטל... אַפילו דאָס טראָמפּייטערל מיט'ן פּייקל האָבן אַריינגעפּאַסט אין דער מלוכה פון די מעשה'לעך... בין איך ווירקלעך אַ גוט און שטיל קינד געווען, קיינמאָל נישט געוויינט... לעב איך מיר, אַליין געלאָזט, אין מיין ניאַניעס וועלטל און שפּיל מיך"...

„שפּיל איך מיך אַזוי.

„פאַלט מיר פּלוצלונג איין, גיב איך איינעם פון די העלדן אַ פרעג:

— האָסט מיך ליב, הוסאַר?

„און דאָס ערשטע מאָל באַמערק איך, אַז ער ענטפערט נישט.

„זאָג איך: קוש מיך! און לייג־צו מויל צו מויל, און צום ערשטן מאָל דערפיל איך אַ קעלט פון'ם בלעכל..

„כאַפּט מיך אָן אַ פּלוצלונגער צאָרן.

„וואַרף איך דעם הוסאַר אויף דער פּאָדלאָגע; די אַנדערע העלדן — נאָך. צעריים איך דאָס פערדל; שיט זיך פון זיי. די בת־מלכה געשליידערט — פאַרצעליי פּלאַצט. אַזוי דעם פּייקלער, דאָס טראָמפּייטערל — טרעט איך זיי מיט די פיס אויף דער ערד.

„ווערט מיר אַ שאָד: אַ וועלטל טויט געוואָרן...

„באַווייזט זי זיך, די ניאַניע.

„די טיר נישט געעפנט, — אַריינגעקומען.

„שמייכלט זי אַזוי ליב, יעדעס שרימפּעלע שמייכלט; פאַרגעס

איך אַליין. אייגעלעך האָב איך שוין טרוקענע, די הענטלעך אַרום איר האַלז, קוש איך זי."

— קום,—זאָגט זי,—קינד מיינס, שפּאַצירן.

— וואוהין?

ענטפערט זי:

— פאַר'ן הויז! אין גאָרטן אַריין, שפּאַצירן.

„ווייס איך, אַז פאַר'ן הויז איז קיין גאָרטן נישט פאַראַן; נאָר אַז די ניאַניע זאָגט...

„עפנט זי די טיר אויף."

— „דיר, זאָגט זי, מוז מען עפענען".

„גייען מיר אַרויס פאַר דער טיר—אַ גאָרטן.

„אַרום גאָרטן—אַ מויער; אין דער מויער—אַ טירל פאַראַן.

„עפנט זי מיר דאָס טירל, שטופּט מיך פּלוצלונג אַריין. זי בלייבט אין דרויסן און פאַרמאַכט מיך איינע אַליין אין גאָרטן... גיב איך אַפילו קיינגעשריי! אַזוי שיין איז ער, דער גאָרטן. וועגן—גלאַנצנדיגע".

און צום לאַנגן, וואָס האָט פריער פאַרציילט, זיך ווענדנדיג:

„און נישט פון טרערן, ווי דיינער!"

און ווייטער באַרימעריש:

„מיט גאָלדן זאַמד אויסגעשיט"!...

„און אַרום זיי — גאַנצע פעלדער בלומען, אַזוינע זאַפטיג־ליכטיג־פאַרבינע, אַזוינע מיט וואָלגערוך רייצנדיגע, און אַזוינע ליבלעכע.

„און זיי ווינקען מיר, זיי עפענען חנ'עוודיג די בעכערלעך און בויגן זיך, און נייגן זיך פאַר מיר, און יעדעס בלימעלע, דאַכט זיך, לאַדט מיך איין, בעט זיך פיין:

— „מיידעלע פיינס, קום צו מיר! רייס מיך מיט דיינע ווייסע הענטעלעך אָפּ... איך פּאַס צו דיר, באַשאַפן פאַר דיר!"

„טו איך עס און רײַס אַ בלום, — גאָט מײַן אײנציגער! אַ ברענענדיגער שטאָך אין האַנט; אַ דערנדל, נישט קײן בלום!

„נישט דערזען, טראַכט איך מיר, טועה געװען, און רײַס אַ צװײטנס — דאָס זעלבע — דאָס דריטע, דאָס פערטע — דערנדלעך און דערנדלעך, און אײנס פאַר׳ן צװײטן שטעכנדיגער, ברענענדיגער“...

„דערשרעק איך מיך. טראַכט איך מיר: אַ פאַלשן װעג גענומען! גײ איך, לױף איך אױף אַן אַנדערן.

„בלימעלעך נאָך שענערע, פאַרבן נאָך רײַכערע, נאָך שמעקענדיגערע בשמים; פאַר דאָס, אין דערנדלעך אױף דער האַנט פאַרבימן, שטעכן זײ מער, ברענען זײ שטאַרקער.

„װיל איך שױן װײנען, דער ניאַניע רופן... שױן אױפ׳ן צענטן װעג, אױפ׳ן צװעלפטן.

„פליט אַ מחנה זומער־פײגעלעך פאַרבײ. זײ שמעקן נישט, לעבן זײ! און ליכטיגער זײנען זײ, און פאַרביגער. לױף איך נאָך, כאַפ איך אײנס — —

„אַ װערימל אױף דער האַנט!...“

— גײן מאָס רײד, — באַמערקט דער לאַנגער.

אײלט זי זיך צו:

— לױף איך און לױף, פון װערים געעקלט, פון דערנערעשטאָכן, די הענטלעך צעהאַקט און פאַרברענט... און לױפנדיג, אַלע מאָל אױף נײע װעגן אַרום גאָרטן, בין איך פּלוצים צוריק צום טירל געקומען...

— געלױבט איז גאָט! — אָטעמט אָפּ דער לאַנגער.

מאַכט זי עס נאָך קירצער.

— „עפנט זיך דאָס טירל אַלײן פאַר מיר אױף. קום איך אַרױס — אַ װאַסערל פאַר׳ן טירל! פריער נישט געװען — אַ קלאָר קריסטאַלן װאַסערל...

זאָגט יענער אונטער...

— „שפּיגל איך מיר“!

באשטעטיגט זי: יאָ!

און צוריק אין טאָן אריין פאלנדיג:

— דערזע איך מיך: אן אלטע, א גרויע, אן איינגעשרומ־פענע...

רוף איך דערשראָקן: ניאניע! ניאניע!

באווייזט זי זיך.

נעמט זי מיך, ווי אמאָל, אויף דער שויס, צו זיך, און רוימט מיר עפּעס איין. אזוי זיס גלעטנדיג און שטיל קושנדיג. און זינגט מיר עפּעס וואָס, און וויגט מיך אזוי איין, און שלעפערט מיך איין — —"

— אויפגעכאפּט האָב איך מיך דאָ!...

„עפּעס טונקעלער געוואָרן. די לבנה האָט געמוזט פארנעפּלט ווערן, אפשר פון דונסט פון די טויטע מעשה'לעך; איך קוק אויף די מתים, נישט ארויף. גייט נאָך א מת, א נידעריגער, א דיקלעכער, מיט א האלז א קורצן — געמוזט שטארבן אויף אפּאָפּ־לעקסיע... און זעצט זיך, נישט ווייט פון מיר, אויף א שטיק אלטער מצבה און זאָגט:

— אויך ביים וואסערל געווען! א שטילס, א קריסטאלענס... גאָלדענע פישעלעך אינ'ם וואסערל פאראן... בין איך מיט א ווענד־קע געקומען... געשטעלט זיך, כאפּן געוואָלט.

„איידער איך לאָז די ווענדקע אין וואסער אריין, באווייזט עס זיך!

„א קינד, א הערלעך קינד! —

„פון הימל אראָפּ, פון אונטער דער ערד ארויסגעוואָקסן— א מלאכ'ל א קליינס.

„און וואונדערלעכע אייגעלעך: אָן שווארצע אפּל — מאטע פערלעך אזוינע... זעט אלץ, נישט קוקנדיג, שטראלט מאט, נאָר עפּעס גלייך אין הארץ אריין. און האָט א קליין זעקעלע אין דער האנט".

— זאָמען אינ׳ם זעקעלע! — זאָגט עס — און דאָס קול׳כל שפּילט.

„און עס שטרעקט דאָס הענטל אויס:

— נאַ, — זאָגט עס, — נעם.

„וואַרף איך די ווענדקע פון דער האַנט אַרויס און נעם די ווענדקע.

— זיי, — זאָגט עס, — זאָמען פון דעם זעקעלע אַרויס, זיי אויפ׳ן וואַסערל... ווי לאַנג דו וועסט זייען, אַזוי לאַנג וועסטו לעבן.

„און פאַרשווינדט.

„פאָלג איך, וואַרף איך אַ קערנדל נאָך אַ קערנדל, איבער׳ן וואַסער לאַנגזאַם. עס ווילט זיך ווי אַמלענגסטן לעבן... וואָס עס וואַקסט אַרויס דערפון, ווייס איך נישט; עס טראָגט דאָס שטילע וואַסערל, ראַש און ווייט אַוועק... מיט׳ן אויג דעריאָג איך נישט, דערזע איך נישט... זיי איך אַזוי, ביז דער זאָמען האָט זיך אויסגעלאָזט"...

ער פאַרשווייגט, אַראָפּלאָזנדיג דעם קאָפּ, און נאָך אַן אַנדערער נעמט דאָס וואָרט:

— אַ קינד האָב איך אויך געטראָפן, נאָר אין וואַלד, אָבער נישט קיין שיינס. און גאָר, גאָר אַ קליינס —

„נאָר פריער האָב איך אין דעם זעלבן וואַלד אַ גרויסן געטראָפן, גאָר אַ גרויסן. און ער איז מיר נאָך אין די אויגן געוואָקסן, „אַרויף און אַרויף"...

„וואָס איך האָב אין וואַלד געטאָן? געזוכט!"

„וואָס? האָב איך אַליין נישט געוואוסט. נאָר געפעלט עפּעס האָט מיר!

איך האָב געפילט, אַז מיר פעלט עפּעס אַ תוך און אַן עיקר, אָן וועלכן דאָס לעבן האָט קיין טעם און קיין ריח נישט און עס איז קיין לעבן נישט; זוך איך און ווייס נישט, וואָס...

„גיי איך און טרעף אים, דעם גרויסן, גאָר דעם גרויסן.

„אַן אַלטער, א גרייז־גרויער, נאָר מיט אַזוינע גרויסע און קלאָרע אויגן, אַז איך האָב גאָר קיין פּחד נישט געהאַט צוצו־גיין —

„צוגעקומען, דערגרייך איך אים שוין נישט צו די קנעכל, פונדעסטוועגן רייס איך אַרונטער דעם קאָפּ, און קוק אים גלייך אין די אויגן אַריין.

„שמייכלט ער.

„פאַלט מיר איין צו פרעגן, ווי אַלט ער איז, לויט דער גרויס...

„זאָגט ער: פון דעם קען מען נישט וויסן... ער וואַקסט אַרויף און וואַקסט אַראָפּ. ער נעמט צו און נעמט אָפּ. ווי די לבנה... נאָר געבוירן איז ער גלייך מיט דער צייט...

„וואונדער איך מיך און פרעג: ווי לאַנג ער רעכנט אַזוי צו לעבן?

„ענטפערט ער:

— אַזוי לאַנג ווי די צייט! מיר זיינען א צווילינג.

— און פון וואַנען,—פרעג איך,—קומסטו?

— פון גאָרנישט, גלייך מיט אַלעם...

— און וואוהין גייסטו?

— צו גאָר אָדער גאָרנישט, אויך גלייך מיט אַלעם.

זאָג איך:

— דו מוזסט זיין שרעקלעך קלוג און געלערנט, אַז איך פאַר־שטיי נישט קיין איינציגס פון דיינע ווערטער! אפשר קאָנסטו מיר זאָגן, ווי עס הייסט דאָס, וואָס איך זוך?

ענטפערט ער:

— וואָס עס ווערט געזוכט, האָט קיין נאָמען נישט... ערשט דערנאָך, אַז מען געפינט, באַקומט עס א נאָמען.

— און איך וועל געפינען?

— אויב דו וועסט גיין...

— אויף וועלכן וועג?

— **אַלץ איינס. אַז מען גייט געפינט מען. אויף אַלע וועגן** —

„גיי איך...

„און אין אַ צייט אַרום האָב איך דאָס קינד געטראָפֿן.

גאָר אַ קליינס. נישט אָפּצומאָלן, ווי קליין. אָבער נישט שיין. איינגעשרומפּען, געל. אין די אייגעלעך ברענט עפּעס. אַמאָל פֿלאַמט עס אויף ווילד, אַמאָל טליעט עס, ווי אין אַש... די שטים הייזעריג; אַמאָל שאַרף ווי אַ מעסער.

דערשרעק איך מיך:

— ווער ביזטו?

— „פֿינגערל".

— אַ נאָמען?

— דאָס פֿינגערל פֿון מעשה'לע!

„ווער איך שוין בייז:

— דו זאָגסט נישט אמת! דאָס „פֿינגערל" פֿון מעשה'לע איז שיין. עס שטראַלט, און עס בלאָנקעט זיך נישט אַרום צו־פֿוס אין די וועלדער... עס וויגט זיך אין דער לופֿט, אויף זילבערן אָדער גאָלדן שפּינוועבס וויגט זיך עס, אָדער אין די גערטן, אין בעכער פֿון רויזן און ליליען...

— אַזוי דערציילט איר! איר קאָנט קיינמאָל קיין ריינעם אמת נישט דערציילן... איך בין דאָס אמת'ע „פֿינגערל", דער אמת'ער טעם פֿון לעבן, דער ריח פֿון לעבן, דאָס, וואָס דו זוכסט, וואָס דער גרויסער האָט געזאָגט, אַז דו וועסט געפֿינען, אויב דו וועסט גיין... און אויף אַלע וועגן.

— דו קענסט דעם גרויסן?

— איך בין זיין לייבלעכער ברודער... נאָר דער עלטערער! אונזער מאַמע, דאָס מעשה'לע, האָט מיך געבוירן פֿאַר דער צייט! און שטאַרבן וועל איך פֿאַר דאָס נאָך דער צייט... איך בין — צער...

— ניין! — פּרואוו איך מיך נאָך שפּאַרן — דער גרויסער האָט געזאָגט, אז דאָס, וואָס איך זוך, האָט קיין נאָמען נישט — —

— איך בין טאַפּע דער צער אָן א נאָמען...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווי להכעיס, האָט זיך מיר פּלוצלונג פאר הונגער דער קאָפּ פארדרייט. און האָב שוין מער נישט געהערט.

א פאר׳חלש׳טן האָט מיך צומאָרגן געפונען דער קברן און קוים אָפּגעמינטערט. טהרה־וואַסער אויף מיר געגאָסן...

ווען אַן אַלטער בוים האָט זיך צעלאַכט . . .

(אַן אַלט־אינדישע פאַבל)

האָט איר, קינדערלעך, אַמאָל געזען, ביימער זאָלן לאַכן?

ניין!

קיין וואונדער נישט; איך בין אַ ביסל עלטער פאַר אייך און האָב עס אויך נישט געזען.

אָבער אַמאָל, אין די אַלטע, גרויע צייטן, ווען די פאַבל איז נאָך יונג און שטראַלנדיק געווען, פלעגן זיך טרעפן וואונדערלעכע זאַכן. און אין אינדיען, וואו די פאַבל איז געבוירן געוואָרן און איבער דער וועלט זיך צעשפּרייט, האָט אַמאָל אַ בוים געלאַכט.

און אָט דאָס מעשה'לע, „ווען אַן אַלטער בוים האָט געלאַכט", וויל איך אייך דערציילן.

עס מאַכט נישט אויס, וואָס אין מעשה'לע שפּילן אַ ראָלע גאָר אַנדערע: פישלעך גאָלדענע, אַ שטאָרך — אַ קלוגער גזלן און אַ קראַב, וואָס איז קליגער געווען פאַר'ן שטאָרך, און אים מיט די לאַנגע פיס אין זאַק אַריינגענאַרט, און וואָס דער אַלטער בוים האָט זיך גאָר איבער דער גאַנצער צייט אין דער זאַך אַריין נישט געמישט, שווייגנדיק זיך צוגעקוקט און אַלץ געזען. און צעלאַכט האָט ער זיך ערשט צום סוף, ווען אַלץ איז שוין געשען, אָפּגעטאָן געוואָרן.

עס איז דאָך דאָס וואונדערלעכסטע אין דער פאַבל, וואָס איך וועל אייך פאַרציילן.

איר, ליבע אידישע קינדערלעך, האָט זיך געוויס אַליין אָנגעשטויסן, אַז געשען איז די זאַך אין—אינדיען.

און איר האָט געטראָפן.

עס איז געשען אין אינדיען, אינ'ם לאַנד, וואו די פאַבל איז געבוירן געוואָרן, און לאַנג, שוין לאַנג, ווען די אינדישע פאַבל איז נאָך יונג און פריש־שטראַלנדיג געווען, אָבער נאָך קיין גרויסע מעכטיגע פליגל נישט געהאַט, איבער דער וועלט צו פליען, צו אונז אַהער צו קומען...

דאָס איז געשען ערשט שפּעטער, גאָר שפּעט.

און אינ'ם אינדישן פאַבל־לאַנד אין א שטיל לאַנד־ווינקעלע איז זיך דעמאָלט א טייכל געפלאָסן. א שטיל טייכל, א ריין־קריס־טאָלנס, אויף א שמאָל, נישט זייער טיף געלעגער, מיט גאָלדענעם זאַמד אויסגעבעט, אונטער א אינדישן, שטילן הימל א בלויען, צווישן צוויי ברעגעס, אויף וועלכע עס האָבן געוואַקסן די שענסטע וואַסער־ליליען—די הערלעכסטע לאָטאָס־בלומען.

און געלעבט, אין יענער אַלטער צייט, אין דעם טייכל האָט א שטילע, קליינע פאַמיליע פישלעך גאָלדענע, אמת, אויך א קראַב א גרויסער, אין אייזן פאַרפּאַנצערט, מיט צוויי שטאַרקע, ריזיגע שערן באַוואָפנט, איז אין טייכל געווען. מיט אים האָבן זיך אָבער די גאָלדענע פישלעך נישט גע'חבר'ט און אים מיט אָפּשיי שטענדיג דעם וועג אָפּגעטראָטן. געלעבט האָבן די פישלעך אין דער משפּחה, די טייכל איז זיך מורמלענדיג — פרייליך אויפ'ן וואַסער־שטייגער זינגענדיג געפלאָסן, און די פישלעך האָבן אין קריסטאָלענעם וואַסערל, ווי אין א גן־עדן געלעבט. אן אָפּגעלעגן וואַסערל, מען זעט קיין פישער מיט קיין נעץ נישט, לעבט מען אין וואוילטאָג און מען לויבט גאָט.

פון צייט צו צייט שפּילט מען זיך, גיט מען א שאָס ארויף אין דער הויך. עטלעכע גליטש איבער'ן גלאַנציג־שטראַלנדיגן וואַסער־שפּיגעלע, א קוק אין בלויען לייטזעליגן הימל אריין — און צוריק צו דער משפּחה.

גאָר נאָענט צום טײַכל, באַלד הינטער די וואַסער־ליליען — די לאָטאָס־בלומען, איז א זומפּיג שטיק לאַנד געלעגן, און אין מיטן זומפּ איז דער אַלטער בוים, וואָס מישט זיך נישט און צע־לאַכט זיך ערשט צום סוף, געשטאַנען. איינער אַליין אינמיטן זומפּיקן שטיקל לאַנד. אויף אים האָט זיך א שטאָרך זײַן נעסט געבויט; אין נעסט זיך אויפגעהאַלטן בײַנאַכט. בײַטאָג פלעגט דער שטאָרך אַרומגיין אויף זײַנע לאַנגע שטאַרקע פּיס איבער'ן זומפּ, אויסקוקן מיט זײַנע ברוין־רויטלעכע אייגעלעך זײַן חיונה אין זומפּ; די ווערימלעך, וואָס ער האָט אַזוי ליב, אויסגעקוקט, דערזען—דעם לאַנגן קופּערנעם שנאָבל א שטעק אַרײַן—ניטאָ, געכאַפּט און געשלונגען, איינס, צוויי, דרײַ, און אַזוי ווײַטער, ביז ער איז זאַט און איבערזאַט געוואָרן, און די ליבע שפּײַז צו פאַר־דײַען זיך, ווי זײַן שטייגער איז, אויף איין פוס געשטעלט, די ברוין־רויטע אייגעלעך באַלד צוגעשלאָסן...

דערנאָך פלעגט ער זיך ברייטלעך שפּאַצירן איבער'ן זומפּ, מעשה באַלעבאָס נאָך א גוטן מאָלצײַט, טײלמאָל פאַר וואווילטאָג מיט'ן שנאָבל צוקלאַפּן, אַמאָל נאָך אויף די לאַנגע שטאַרקע פּיס א טענצל זיך לאָזן, מיט די אַש־גרויע שטאַרקע פליגל צוקלאַפּנדיג, אָדער נאָך גאָר, מעשה קונדעס, מיט די שטאַרקע פּיס שטיינד־לעך פון זומפּ אַרויסבאַקומען און אין דער לופט אַרײַנשליידערן.

פון דעם אַלעם אָבער האָבן די פישלעך ניט געוואוסט, דאָס אַלץ האָבן די לאָטאָס־בלומען פאַר זיי פאַרשטעלט...

און האָט זיך אַמאָל געטראָפן, און א שטיינדל, פון שטאָרך שפּילנדיג געשליידערט, איז צו זיי אין טײַכל אַרײַנגעפאַלן, זײַנען די גאָלדענע פישלעך זיכער געווען, אַז דאָס איז זיי עפּעס פון בלויען, הויכן הימל אַראָפּגעפאַלן. האָבן זיך פריער די גאָלדענע פישלעך דערשראָקן. אינגערע זײַנען זיך איבער'ן טײַכל צע־לאָפן, פייל פון בויגן,—עלטערע זײַנען טיף אַראָפּ און פאַר שרעק זיך האַלב אין זאַמד אַרײַנגעגראָבן, און אַז מען האָט זיך באַרו־איגט, איז מען צוריק פון באַהעלטעניש אין זאַמד אַרויס, פון די זײַטן—צוגעשוואומען, באַקוקט, באַטראַכט, קיין בייז! און אָט האָט מען נאָך אָנגעהויבן אַרום שטיינדל אַרומטאַנצן, אַרומשווי־

מען, מיט די עקלעך אין שטיינדל צו קלאפן, וואס הייסט—מאכן פיש־מוזיק.

און אזוי איז געווען לאנג, לאנג, ביז עס איז אויף די גאל־דענע פישלעך א שלעכטע צייט געקומען, און אויף זייער פרעמדן שכן דעם קראב — אויך, און אויפ׳ן שטארך, וואס אויפ׳ן זומפ, אויפ׳ן גאנצן ווינקל אין לאנד.

אין דער געגנט זיינען גרויסע היצן געווארן, וואס א טאג— הייסער; וואס עס שיינט אויף די זון — אלץ ברענענדיגער, און דאס טייכל טריקנט איין. וואס גאט שיקט א טאג, פאלט דאס וואסער־שפיגעלע נידעריגער, די ברעגן פון ביידע זייטן הויבן זיך אלץ העכער און העכער, און וואס א נייע זון, אלץ דארשטי־גער איז זי און האלט שוין ביים אויסטריקענען דאס גאנצע טייכל.

וואס וועלן די גאלדענע פישלעך טאן? זייער שפייז איז אין וואסער, זייער אטעם — אין וואסער! שווימען זיי ארום און אין פאלנדיגן טייכל, ווי אן קעפ, צעשראקן, מיט יעדער שטונדע פארצווייפלטער, פון ווײדלעך־פיש־מוזיק מאכן איז שוין נישט צו ריידן, מען שפילט שוין נישט, מען קרעכצט, אז גאט זאל זיך דערבארעמען.

פון צייט צו צייט שווימט ארויף א פישל פון דער אומגליק־לעכער פאמיליע אויפ׳ן וואסער־שפיגל ארויף, צו זען, צי ווייזט זיך נישט ערגעץ אין הימל א צייכן אויף א וואלקן, אן אנזאג אויף רעגן... צי הויבן זיך נאך די ברעגעס, צי איז אלץ די זון אזוי ברענענדיג דארשטיג?

און באקומען באלד א שטאך אין רוקן פון א זונען־שטראל, ווי מיט אן אייזערנער צעהיצטער שפיז, פאלן אראפ, ווי געשטא־כען און פארציילן, טאג אויף טאג, דיזעלבע בשורה:

— דער ברעג הויבט זיך, מיר זעען שוין קוים די שפיצן פון די לאטאס־בלומען. זייערע שאטנס לייגן זיך שוין נישט אי־בער׳ן וואסער. און דער הימל איז גליענדיג־ריין, און די זון שיסט מיט פייערדיגע פיילן...

און דעמאָלט ערשט זיינען די גאָלדענע פישלעך געוואויר געוואָרן פונ׳ם שטאָרך.

איינמאָל האָט אַן אַרויפגעשיקט פישל זיך אויפ׳ן וואסער־שפיגעלע לענגער פאַרווײלט, צוריק איז עס אַראָפּ שיר נישט האַלב געבראָטן און פאַרציילט אַ וואונדערלעכע זאַך, פון וועלכער אירע אויגן, וואָס האָבן עס צום ערשטן מאָל געזען, האָבן זיך נים געקענט אָפּרייסן...

נעמלעך: אַ וואונדערלעכע חיה געזען. ביים ברעג, איבער׳ן טייכל געבויגן, איז זי געשטאַנען, און אויף איין פוס, און פאַר־טראַכט, די אויגן האַלב צוגעמאַכט... מיט די גרויסע, אַש־גרויע פליגלעך קיין ריר נים געטאָן, וואָס קאָן עס זיין?

דאָס זעלבע האָט געזען אַן אַנדער פישל צומאָרגנס, אַ דריטס—אויפ׳ן דריטן טאָג... און דאָס וואונדער וואַקסט: די פליגלען, זאָגט מען, זיינען שטאַרקער, לענגער און ברייטער, ווי ביי אַן אָדלער! און קוקן קוקט ער אַלץ מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויגן אין וואַסער אַריין...

איז געבליבן, עס זאָל אַמאָל אַרויפשווימען אַן עלטערער, קליגערער פיש און ריידן מיט דער וואונדערבאַרער חיה. אפשר וועט פון איר קומען הילף. די חיה שטייט אויף איין פוס, מוז זי זיין אַ פרומע און האָט אַ נדר געטאָן פאַר גאָט אויף איין פוס צו שטיין, פייניגט זיך דערמיט, צוליב זיין ליבן נאָמען... און זי טראַכט אַלץ און טראַכט, און טראַכט שוין אַזוי לאַנג, מוז זי שוין זיין קלוג, זייער קלוג,—אפשר וועט זי די אָרימע פישלעך אַן עצה, אַ ראַט געבן, אין היציגן אומגליק, וואָס זיי האָט געטראָפן...

און אַזוי איז געווען. אַן עלטערער פיש איז אַרויפגעשוואומען:

— גרויס, מעכטיג טיר, דערלויבט אין דיין גענאָד אַן אָרי־מען גאָלד־פיש דיך עפּעס צו פרעגן! — שרייט צום ברעג אַרויף דער פיש.

און פון דער הויך קומט דער ענטפער:

— פרעג!

פאַרציטערט פאַר גרויס פרייד און גליק פרעגט דער פיש:

— צוליב וואָס, גרויסטיר, האָסטו א נדר געטאָן און שטייסט אויף איין פוס?...

— צוליב אייך! — פאַלט אַראָפּ פון קופּערנעם שנאָבל אַן ענטפער.

און ער פאַרטייטשט.

אינמיטן פעלד שטייט אַן איינזאַמער בוים, וואו זיין הויז שטייט, וואו ער וואוינט. פון טייך אַרויס זעט מען נישט דעם בוים, אָבער פון בוים אַראָפּ זעט מען דעם טייך, און ווייל ער איז קלאָר, דער טייך, און דורכזיכטיג — אויך זיינע איינוואוי־נער: און ער האָט זיי אין זייער פּיין געזען און זיך צום האַרצן גענומען, און א נדר געטאָן, כל־זמן עס וועט זיך קיין וואָלקן ניט באַווייזן, וועט ער שטיין אויף איין פוס!

— און וואָס טראַכסטו אַזוי באַשטענדיג, דו באַרעמהערציג גרויס־חיה?

— אויף וועגן אייך! איך טראַכט א רעטונג פאַר אייך!

— און וואָס האָסטו אויסגעטראַכט, קלוג און באַרעמהערציג גרויס־טיר?...

— דערטראַכט האָב איך מיך דערצו, אַז איר וועט מוזן וואַנ־דערן...

— מיר—וואַנדערן?

— אין אַן אַנדער, גרעסער וואַסער אַריין! אין א וואַסער, וואָס ליגט אין שאָטן פון הויכעביימער אין וואַלד, און די זון קאָן צו אים נישט צוקומען, פון וואַסער נישט טרינקען! נישט ווייט איז דער וואַלד, אינמיטן וואַלד איז דאָס וואַסער!...

— מיר האָבן דאָך אָבער קיין פיס נישט און קאָנען אויף דער טריקעניש נישט גיין!

— איך אָפּפער מיך, — ענטפערט דער שטאָרך — אייך אי־בערצוטראָגן, איינציגווייז — גרויסע, קליינע צו צוויי און דריי מיטאַמאָל אין מיין שנאָבל!

— מיר וועלן אָבער שטאַרבן אין דער הייסער טרוקענער לופט!

— ניין, גרויס און מעכטיג זיינען מיינע פליגלען, ביסלעכ־ווייז וועל איך אייך שנעל ווי דער בליץ איבערטראָגן, און איר וועט אין גרויסן וואַסער אַריין, נאָך איידער אייערע שופּן און פלוס־פעדערן וועלן זיך אָפּטריקענען!

— גיי און זאָג די בשורה אָן די צעשראָקענע פיש...

און אַזוי זאָג זיי:

צעטראָגן זיינען זיי און אין שרעק אפשר נישט גלויבן אָן דער בשורה... זאָלן זיי אויסקלייבן איינעם א פיש, א קלוגן, א פיש מיט א מוטיג האַרץ, זאָל ער אַרויפשווימען, אונטערשפּרינגען. ער וועט אים מיט'ן שנאָבל אויפכאַפּן, אַהין און צוריק מיט אים פליען, און זאָל ער דערציילן, וואָס ער האָט געזען און וואָס איך קען!

— איך וועל נאָך דאָ דערווייל אויף איין פוס שטיין און טראַכטן, און גאָט בעטן, ער זאָל אייך דאָס האַרץ שטאַרקן צום איינמאָליגן פליען...

איז דער פיש, האַלב פון דער זון פאַרברענט, נאָר הויך פון דער גוטער בשורה דערפרייט, צוריק אין וואַסער אַריין. און באַלד איז אַרויפגעשוואומען די גאַנצע פאַמיליע פיש:

— מיר ווילן! מיר ווילן!...

און איינער אַן אויסגעקליבענער, גראָד אַן אַלטער, האַלב־בלינדער פיש האָט מיט א צווייפל א שפּרונג געטאָן. דער שטאָרך האָט אים מיט'ן שנאָבל אונטערגעכאַפּט, מיט אים אַוועקגעפלויגן און באַלד צוריק געקומען. און דער פיש פאַרציילט:

— פאַראַן אַ וואַלד, און אין וואַלד אַ טייך, אַ גרויסער טייך. און די רייזע דויערט נישט לאַנג. און אין שנאָבל איז נישט אַזוי טרוקן.

און עס האָט זיך באַלד אָנגעהויבן דאָס איבערטראָגן... על־טערע — איינציגווייז, אינגערע — צו פאָרן, גאָר קליינע צו דריי און פיר מיטאַמאָל.

דער איינזאַמער קראַב האָט זיך צו דעם צוגעקוקט, און נישט געוואוסט וואָס דעריבער צו קלערן; ער האָט דעם שטאָרך נים געגלויבט.

און מען האָט דעם שטאָרך נישט געדאַרפט גלויבן...

דער שטאָרך האָט גערן פיש. ער האָט אָבער נישט ליב צו שווימען, איינגעצן זיך די לאַנגע פיס. אַז עס איז די טריקעניש געוואָרן, האָט ער זיך אַ לאַנגע צייט שוין נאָר מיט טרוקענע טויטע ווערימלעך געשפייזט, וואָס האָבן אים נישט זייער גע־שמעקט. האָט ער זיך צום טייכל גענענט און געטראַכט:

— אַריין און פיש כאַפּן, די פיש נעצן?

און דעמאָלט זיינען אים די פישלעך אַליין אַנטקעגן געקומען, אים אין שנאָבל זיך אַריינגערוקט...

ער האָט זיי געטראָגן אין דער ריכטונג צום וואַלד, צום טייך, דערטראָגן זיי האָט ער אָבער נאָר צום איינזאַמען בוים, וואָס איז אינמיטן זומפּ געשטאַנען, וואו זיין נעסט, זיין היים איז געווען... דעם געטראָגענעם פיש פון שנאָבל אויף אַ צווייג פון בוים אַרויסגעלאָזט, מיט'ן שנאָבל דורכגעשטאָכן און געזעצט זיך עסן... דאָס פלייש האָט ער אויפגעגעסן, און די פיש־ביינדלעך האָט ער צו די פיס פון בוים געוואָרפן... ביז צום לעצטן פיש...

און דעמאָלט ערשט, אַז ער איז אויפסניי הונגעריג און פאַר הונגער מאָגער און דאַר געוואָרן, האָט ער זיך דערמאָנט אַז ער האָט אין טייך אויך אַ קראַב געזען.

— זאָל זיין, — טראַכט ער, — אַ קראַב... אַ האַרטע הויט האָט ער, וועל איך זי אָפּשיילן...

איילט ער אויף די לאַנגע פיס צום טייכל צו און רופט:

— קראַב, קראַב!

באַווייזט זיך דער נישט־גלויביגער קראַב.

— פאַרציי, וואָס איך האָב אָן דיר פאַרגעסן, ביזט אויך אַ לעבעדיג באַשעפעניש, און איך וויל דיך איצט ראַטן.

— ווי אַזוי?

— איבערטראָגן...

— אין וואָס?

— אין מײַן שנאָבל! ווי יענע —

— ניין, — ענטפערט דער קראָב געלאַסן. — קליין און לײַכט זײַנען גאָלדענע פישלעך, איך בין גרויס און שווער און א שווערן פאַנצער טראָג איך. מיך וועסטו אזוי נישט דערטראָגן, מיך וועסטו אויפ׳ן וועג אַראָפּלאָזן, און דאָס וועט זײַן מײַן זיכערער טויט, איך דאַנק דיר!

נישט אנגענעם איז דעם שטאָרך דאָס הערן, און נישט ליב איז אים דער בוים, ער איז הונגעריג. דער קראָב אָבער זאָגט נאָך א קורצער ווײַלע:

— אויב דו ביזט ווירקלעך אזוי גרויסמוטיג, אזוי בארעמ־הערציג, נישט נאָר פאַר בליצנדיגע פישלעך גאָלדענע, נאָר אויך פאַר א קראָב א שוואַרצן, דערלויב מיר, דיך מיט מײַן שער אָנ־צונעמען ביים לאַנגן האַלז און אזוי טראָג מיך צום טײַך.

— גוט! — מוז דער שטאָרך באַשטיין. אין הונגער באַנאַ־רישט זיך אויך דער קלוגער, און ער שוועבט מיט אים...

אין דער הויך דערזעט באַלד דער קראָב דעם בוים און די הויפן ביינדלעך אַרום בוים; נישט אומזיסט, הייסט עס, האָט ער חושד געווען דעם שטאָרך, — א גזלן! און ווי דער שטאָרך וויל פאַרקערעווען צום בוים צו, גיט ער א נעם צוזאַמען די שער.

— וואָס צופּסטו מיך? — פרעגט דער שטאָרך.

— איך וויל דיר זאָגן, אז דו ביזט אַראָפּ פון וועג, נישט צום טײַך פליסטו מיט מיר...

— איך פלי צום בוים. צו מײַן היים, דאָרט וועסטו א ווײַלע זײַן מײַן ליבער גאַסט...

ציט דער קאָרב די שער נאָך ענגער צוזאַמען.

איך וויל אַצינד נישט זײַן דײַן גאַסט, פריער צום טײַך... דערנאָך, אויפגעפרישט, וועל איך צו דיר שוין קומען...

— ניין, פריער צום בוים!

ווערט די שער נאָך ענגער, שניידט אריין אין האַלז...

— לאָז זיין ווי דו ווילסט, — שרייט דער שטאָרך, — דו אומדאנקבארער, נאָר מאַך לויז די שער...

מאַכט ער, דער קראַב, עטוואָס לויזער די שער. דער שטאָרך זעט שוין, עס איז שלעכט, און וויל זיך שוין פון קראַב און זיין שער באַפרייען, און גיט מיט אים א פלי, גראָד צום וואַסער צו, פליט שוין איבער'ן וואַסער...

— אצינד לאָז אָפּ, וואַרף זיך אין וואַסער אריין.

אָבער איידער דער קראַב האָט עס געטאָן, האָט ער דעם גזלן מיט דער שער דעם האַלז איבערגעשניטן...

און דעמאָלט האָט זיך דער אַלטער בוים, וואָס האָט אַלץ שווייגנדיג געזען און נישט אריינגעמישט, זיך האַרצלעך צעלאַכט.
